بعونہ وکرمہ

یادگارِ کاظم حسین

۱۳۲۵ھ

معروف بہ

حضور [illegible] اعظم الامراء صاحب جاہ مہین سردار نواب ریاض الحسن خان بہادر والی ریاست کدورہ باونی [illegible]

نشید کاظم

۱۳۲۵ھ

[illegible]

باہتمام عبد الکریم الہ آبادی

در مطبع اسرار کریمی واقع شہر الہ آباد ماہ رجب ۱۳۲۶ھ مطابق اگست ۱۹۰۸ع طبع شد

فہرست مجموعۂ یادگار

دیوان التواریخ

صفحہ	نام نظم	فارسی یا اُردو	تعداد اشعار
۸۰	قطعہ تاریخ خرید فلماده ۱۳۰۲ھ	ملع	۲
۸۱	قطعہ تاریخ وفات مخدوم شریف صاحب صوبہ دار ۱۳۰۲ھ	ف	۲
۸۱	قطعہ تاریخ بعض مقاصد اعلیٰ حضور فخر الدولہ بہادر ۱۳۰۲ھ . . .	ف	۴
۸۲	قطعہ تاریخ عہدہ میر منشی گری منشی روشن لال صاحب بی۔اے ۱۳۰۲ھ	ف	۳
״	״ ״ ״ ״ ״	״	۳
״	قطعہ تاریخ آتش گرفتن میگزین مہاراجہ صاحب بہادر ٹیکم گڈھ سمت ۱۹۴۱	ف	۴
۸۳ و ۸۴	قصیدہ تاریخی در مدح سر لیپل گریفن صاحب بہادر ایجنٹ نواب گورنر جنرل بہادر سنٹرل انڈیا ۱۸۸۲ء	ف	۱۹
۸۵	قطعہ ״ ״ ״	״ ف	۲
״	״ ״ ״ ״	ف	۲
۸۵	قطعہ ״ ״ ہنگام دورہ دیگر ۱۸۸۵ء	ف	۲
۸۵ و ۸۶ و ۸۷	قطعہ تاریخ ختم کتاب تاریخ بوندیلکھنڈ از منشی شام لعل عاصی دہلوی ۱۸۸۴ء	ف	۳۰
۸۸	قطعہ ״ ״ ״ در سمت ۱۹۴۱ بکرمی . . .	ف	۲
״	״ ״ ״ ״ ״	ف	۲
״	״ ״ ״ ״	ف	۲

صفحہ	نام نظم	فارسی یا اردو	تعداد اشعار
۱۱۷	〃 〃 〃 〃	〃	۱
〃	〃 〃 〃 〃	〃	۳
۱۱۸	〃 〃 〃 سنہ ۱۹۰۱ء	〃	۲
〃	〃 〃 〃 〃	〃	۴
۱۱۸	ق ت ولادت فرزندزادہ راقم عبدالقیوم سلمہ ربہ سنہ ۱۳۱۸ھ	ف	۵
۱۱۹	ق ت ولادت مصنّف از ہاشمی علیہ الرحمۃ ضمناً	ف	
۱۲۰	ق ت وفات شاہ میر اعظم صاحب چوروی سنہ ۱۳۱۸ھ	ف	۶
〃	ق ت وفات شاہ تفضل حسین صاحب چوروی سنہ ۱۳۱۸ھ	ف	۴
〃	ق ت وفات بیگم صاحبہ حضور نواب ریاض الحسن خان بہادر دام اقبالہم سنہ ۱۳۱۹ھ	ف	۵
۱۲۱	〃 〃 〃 〃	〃	۲
۱۲۱	ق ت وفات نواب محمدؐ ہادی خان صاحب بہادر عم رئیس باونی سنہ ۱۳۱۹ھ	ف	۷
۱۲۲	〃 〃 〃 〃	ھ	۲
۱۲۲	قطعہ تاریخ تیاری باغ مرصع بنام محبوب باغ سنہ ۱۳۱۹ھ	ف	۴
〃	〃 〃 در یک مصرعہ سنہ ۱۳۱۹ھ و سنہ ۱۹۰۱ء	ف	۱

فہرست مناظر الاسماء

بعونہ و کرمہ

یادگارِ کاظم حسین

۱۳۲۵ھ

معروف بہ

حضور عظیم الامراء صاحب جاہ و مبین سردار نوّاب ریاض الحسن خان بہادر والی ریاست کدورہ باونی [illegible]

کاظم شہید

۱۳۲۵ھ

باہتمام عبد الکریم الہ آبادی

در مطبع اسرار کریمی واقع شہر الہ آباد در ماہ رجب ۱۳۲۶ھ مطابق اگست ۱۹۰۸ء طبع شد

دیباچہ

نگاشتۂ قلمِ بلاغت رقم علّامۂ محقّق آنریبل جسٹس مولوی سیّد کرامت حسین صاحب قبلہ

جج ہائی کورٹ الٰہ آباد

ادام اللہ ایّامہم

این یادگاریست از یادگارِ سلفِ صالح کاظم حسین نام کہ عدیلش در صفاے باطن وقوّتِ ایمان وزہدِ پاک وقناعتِ استوار از نظرِ خاکسار نگزشتہ مصنّفِ یادگار را در علوم عربیّہ وفارسیّہ بلاغی نادر وکمالی راسخ بخشش فرمودہ اند۔ طبعِ شعر وملکۂ تاریخ وقریحۂ[1] ظرافت درایشان از عطایاے حضرت وہّابست۔ نہ حاصلِ کدح[2] واکتساب بعض از اشعار وتاریخ ومعمّا کہ فرمودہ اند از کمالِ فصاحت وبلاغت بحدِّ سحرِ حلال میرسد ودانایانِ سخن را از جا در می آرد۔ فقیر یکے از دیرینہ عقیدت کیشانِ ایشانم ودر سی۳۳ وسہ سالِ گزشتہ بہرۂ وافر از خوشدلی والتعاظ[3] از صحبتِ ایشان بردہ ام۔

سیّد کرامت حسین

۱۴- اگست ۱۹۰۸ء الٰہ آباد

[1] قریحہ یعنی طبیعت۔ [2] کدح یعنی کوشش۔ [3] التعاظ یعنی پند گرفتن۔

بسم الله الرحمن الرحیم

قصیده در حمد و نعت

ای نامِ خوشت زینتِ عنوانِ بیانها — سبحانک یاربِّ تقدّس و تعالی
یادِ تو حیاتِ ابدی از پی ارواح — ذکرِ تو نشاطِ ازلی از پی دلها
فریاد که دیگر نتواند که بماند — از دیدنت این دیدهٔ غم دیده شکیبا
یکروز نه بکشاد دلم سوی خود امروز — گر میفکنی وعدهٔ دیدار بفردا
ناچیز گدایان ترا دولتِ دنیا — بیزار محبانِ تو از خواهشِ عقبیٰ
عشّاق ترا کی سرِ آن بوالعجبیهاست — در صحبتِ خضر آنچه نمودند بموسیٰ
هرگز نگر آید بهارِ گل و گلزار — تا این دل سودازده شد با تو شناسا
مستانه بتسبیح تو در حالتِ رقصست — هر ذره که بینم ز ثری تا به ثریا
عشاقِ ترا است بر آهنگِ حجازی — مستانه برین قول و غزل دل رود از جا

غزل

این عمرِ گران قدر و بکسیر دریغا — چون موج بدریا شد و چون باد بصحرا
کارم همه بصیر نه که اجر ست و نه اجرت — سعیم همه بیهوده که دین ست و نه دنیا

دیگر من و طوفِ حرم کوی خرابات | را هی بگشادند چو از طاعت و تقوی
از فیضِ سحر هر چه تو بینی به نشاط‌ست | بردار سر از خواب که مفت‌ست تماشا
از ساده دلیهای تو زاهد عجبم نیست | گر میفکنی عشرتِ امروزه بفردا
هر چند که از خود بردت جلوه اش از دوست | خود بین نشوی از قربِ بتِ آئینه سیما
روزی بدعا خواستن از شرطِ ادب نیست | حیف از طلبی وعدهٔ حق را بتقاضا
شد معجزِ پاکیزگیِ دامنِ یوسف | اَلقُوهُ[۱] علی وجهِ ابی یاتِ بصیرا
سالک که سبکدوش شد از بارِ علایق | یکباره برست از غمِ دزد و غمِ کالا
دانی که کدام اعظمِ اسمای الٰهیست | اسمیکه ترا راه نماید به مسمّی
در حجلهٔ خود دید یکی شاهدِ زیبا | چون مردمکِ دیدهٔ دل گشت سُویدا
تا غرضه دهد صورتِ حالیکه برو رفت | تشدید کشیده ازه بر اسمِ زکریّا
یا رب که بخاصانِ خودت رهبریم کن | تا ره بنمایند بسوی تو دلم را
خاصانِ تو بسیار و لاکن سرِ خاصان | خود نیست یکی بش که فرد آمد و یکتا
آن ناسخِ اَدیان و مِلَل احمدِ مُرسَل | کاورد ز پیشِ تو بما ملّتِ بیضا
احکام و شرایع که تو دادی و وی آورد | گردن بنهادیم و سمعنا[۲] و اطعنا
شاهِ دو جهان باعثِ خلقِ جن و انسان | فخر اب و جد بل شرفِ آدم و حوّا
از بسکه تنگ آمد و بگرفت ز غیبت | دارد دلِ مستاج حضورِ تو تمنّا

۱ معنی بیفگنید برروی پدر من که بینا شده بیاید ۲ معنی شنیدیم و اطاعت کردیم۔

اسمای خوشت احمد و محمود و محمد | القاب تو مزمل و مدثر و طٰه
از ذرهٔ خاک قدمت دیدهٔ اعمیٰ | گر بهره رباید نکشد ناز مسیحا
بر پشت براق ار نگرد سوی تو موسیٰ | حاشا که دگر دم زند از طور و تجلّیٰ
ای شان رفیع تو رفعنا لک ذکرک | وی قصر منیع تو گزین قبهٔ[۵۱] خضرا
در خلد مطیعان ترا عیش مخلّد | در هاویه اعدای ترا مورد و ماوا
خاصان خدا را بخدا راز و نیاز یست | راز تو فاوحیٰ[۵۲] و نیاز تو[۵۳] لتشقیٰ
آنکو ز تو گردید شد از من یتزکّیٰ | وانکو ز تو گردید[۵۴] فقد سار سبیلا
ای آنکه رضا جوی ضمیر تو فترضیٰ[۵۵] | فتح تو فتحنا و غنای تو فاغنیٰ
رفتی شب اسرا چو سوی عالم بالا | در سیر فراتر شدی از عرش معلّیٰ
انهار گذرگاه تو چون کوثر و تسنیم | اشجار سر راه تو چون سدره و طوبیٰ
در نیمهٔ ره از تو جدا ماند رفیقت | رفتی تو فرا پیش سپس یکّه و تنها
جائیکه رسیدی نرسد هیچکس آنجا | سر منزلت ادنیٰ[۵۶] و دنیٰ و فتدلّیٰ
کاظم بدرت آمده از کرده پشیمان | رحم آر و ببخشای برین اظلم[۵۷] و اطغیٰ

[۵۱] گنبد مبارک روضهٔ نبوی از بالا سبز رنگ ست [۵۲] فاوحیٰ الیٰ عبده ما اوحیٰ یعنی وحی فرستاد بسوی بندهٔ خود آنچه فرستاد [۵۳] ما انزلنا الیک القرآن لتشقیٰ یعنی نفرستادیم قرآن بر تو برای آنکه خود را در مشقت اندازی [۵۴] ز تو گردید این لفظ را دو معنی ست یکی آنکه گرد ازانِ تو شد دیگر آنکه هر که از تو برگشت [۵۵] فترضیٰ یعنی ولسوف یعطیک ربک فترضیٰ [۵۶] آیهٔ کریمهٔ دنیٰ فتدلّیٰ فکان قاب قوسین او ادنیٰ یعنی نزدیک شد و در آویخت پس باند فاصلهٔ دو کمان یا کمتر ازان [۵۷] اظلم ظالم تر اطغیٰ گمراه تر۔

سلام که برای روضهٔ نبوی در حجاز اتفاق نظم افتاد

السلام ای جانِ پاکانت فدا — السلام ای روحِ خاصانت فدا
السلام ای باغِ رضوان کوی تو — السلام ای قبلهٔ جان روی تو　سوئی
السلام ای صاحبِ خُلقِ عظیم — لطفِ تو جنّت عتابِ تو جحیم
السلام ای روی تو بدر الدّجیٰ — السلام ای چهره‌ات شمس الضحیٰ
السلام ای صاحبِ وجهِ جمیل — السلام ای صاحبِ طرفِ کحیل
جانِ مشتاقان فدایت السّلام — دل نثار و جان فدایت السّلام
السلام ای اکملِ افرادِ خلق — السلام ای باعثِ ایجادِ خلق
السلام ای واقفِ اسرارِ کُن — السلام ای عالمِ علمِ لَدُن
السلام ای مقتدای مرسلین — السلام ای مهبطِ روح الامین
السلام ای دردِ دلها را دوا — السلام ای خاکِ نعلینت شفا
السلام ای غمگسارِ عاصیان — السلام ای چارهٔ دردِ نهان
مُخبرِ صادق حبیبِ کبریا — روحِ روح و جانِ جسمِ مصطفا
خاکِ پای تست اکسیرِ وجود — بر تو و بر آل و اصحابت درود
السلام ای امّیِ آگاه دل — تو نبی بودی و آدم آب و گل
ایکه شد آموزگارت جبرئیل — نی غلط کردم که خود ربِّ جلیل
دینِ پاکت ناسخِ ادیان شد — دین بنا قایم به پنج ارکان شد

صد درود از درگہ ربّ العلٰی
بر تو و بر آل و اصحاب ہدیٰ

در ثبوت آنکہ چون ذکر بکمال خود میرسد ذکر و ذاکر یکے میگردد از صورت ظاہری بمعنی استدلال کردہ

قطعہ

اللّٰہ اللّٰہ چو ذکرِ قلب بود (۱۳۲) (۱۳۲)
ذکر و ذاکر بوحدت انجامد

صورت اینجا نمونۂ معنی است
رہبرش[1] ہست اتحادِ عدد

در ثبوت انقلابِ قلب بتوجیہ شاعرانہ در عدد آن

فرد

انقلابِ قلب در اعدادِ آن بنگر عیان
دو بجای صد بود صد جای دو باشد در آن[2]

در صفت کعبہ شریفہ کہ پیش از رسیدن آنجا در شوق زیارتش گفتہ بود

اے عروسِ کعبۂ رعنا چہ زیبا دلبری
از خدا یابی زیادت در مقام برتری

---

[1] رہبر۔ در فارسی بمعنی دلیل و راہ نمایندہ۔ [2] یعنی قلب ہمیشہ در انقلاب می باشد و ہمین وجہ خاص نام او قلب است بتوجیہ شاعرانہ انقلاب آن در عدد آن کہ (۱۳۲) است ثابت کردہ حرف قاف کہ در اول قلب ست وصد عدد دارد بایستے کہ در عدد ہم اول صد نوشتہ شدی و حرف با کہ آخرِ لفظِ قلب ست دو عدد دارد بایستے کہ در آخر عدد آن بودی لیکن اینجا معاملہ برعکس است یعنی بقاعدہ رسم اعداد (۲) کہ از آحاد ست اول نوشتہ می شود و صد کہ از مئات ست در آخر مرتسم میشود پس گویا این ہم از انقلاب قلب است کہ اعدادش منقلب گشتہ

انبیا گرد تو چون پروانگان بر گردِ شمع — در علوِ مرتبت با عرش داری همسری
آمدم پیشِ تو با صد تیرگی از خاکِ هند — بر امیدِ آنکه تاریکی ز دلهامی بری
دل ز لستت و هیچو تست ای خانۂ ربِ کریم — گوئی آرزد به تشبیهت ز غایت کهتری
شیفت گر دلِ بر تو با هم نسبتی هم بوده است — باشد از قطعِ نظر از برتری و کهتری
برتریِ شانِ تو آمد کهتریِ از قلبِ ماست — ذرۂ آن آفتابست این زهی خوش اختری

در منقبتِ راس الاولیا حضرت علیِ مرتضیٰ کرم اللہ وجہہ

قطعہ

شکلِ حرفِ الف که هست آن موضوع — بهرِ واحد که باشد آن ذاتِ اله
در صورتِ مکتوبیِ آن گر نگرے — دانی از نقشِ اولینش الله
پسته ازِ امِ وفا شماری برگیر — کان همعددِ علی ست اے حق آگاه
وینست نمونه کمالش که بود — فانی فی الله و نیز باقی بالله
مردانِ خدا خدا نباشند ولیک — هرگز ز خدا جدا نیند اے ذیجاه
یارب که درِ فنا بروئیم بگشاے — باشد که ازان بدر کهت یابم راه
کاظم بطفیلِ شاهِ مردان که علیست — یزدان برهاندت ازین حالِ تباه

در منقبتِ ائمہ طاہرین رضوان اللہ تعالےٰ علیہم اجمعین

قربیکه در احد بالف حا و دال راست — قربیست با احد حضراتِ ائمه را

خوانی چو از الف رقمِ وحدتِ الله | دانی ز حا[له] و دال ذواتِ ایمه را

[له] هم در احد فنا و بدو باقیند نیز | ناقص چه سپ پے برد درجاتِ ایمه را

اینها حد اینند و جدا از خدا نیند | داند حد اشناس صفاتِ ایمه را

بر خاکِ آستانهٔ شان باش معتکف | کاظم چو طالبی برکاتِ ایمه را

قصیده در مدحِ اعظم الامرا صاحب جاه مهین سردار نوّاب ریاض الحسن خان بهادر والیِ ریاستِ کدوره باونی

نوکِ کلکم کرده تا آغاز در مدحِ امیر | روکشِ منقارِ بلبل گشته از بانگِ صریر

عندلیبِ طبعِ من اندر ریاضِ مدحِ او | پس بلند آوازه آمد در هزاران همصفیر

نخبهٔ نسلِ وزیرِ اعظم ریاض ابن علی | آن امیر ابنِ امیر ابنِ امیر ابنِ امیر

بوده جدّ چارمش نوّاب غازی الدین خان | صاحبِ سیف و قلم در هند دستورِ کبیر

آن مهین سردار نوّابِ کدوره باونی | ز ابتدای عهدِ خود در راست کرداری شهیر

در سخا و عفو و رافت بیمثال و بیمثیل | در سداد و داد در امثال و اقران بینظیر

حامیِ شرعِ مبین و ماحیِ بدعات و شرک | دین و دولت را ظهیر و ملک و ملت را نصیر

[له] لفظ حد ۱۲ عدد دارد که مطابق تعداد ایمه طاهرین ست [له] از لفظ احد واحدِ حقیقی یعنی خداوند تعالی عز اسمه مفهوم میشود و هم دران اسم مبارک الف که عددش بحسابِ ابجد یکیست بر واحد دلالت دارد و (حد) که ۱۲ عدد دارد بر ذواتِ ایمه طاهرین دلالت میکند پس در احد چنان فانی اند که خیال کسے بدیشان نمیرسد و نیز با احد باقی اند که دران موجود هستند-

گر برانگیزد بمیدان عسکرِ منصور را — لشکرِ مقهور گوید یومنا هذا عسیر

عدل و احسان و سخا رفق و سماح و لطف و حلم — در ازل شد زین فضائل طینتِ او را خمیر

پاره و باروی جاهش را سر و خشت از نجوم — قُبّهٔ عز و علا را شمسه از مهرِ منیر

نژند — حاسدِ جاهش بدشمن کامی از بخت دژم — در مشقّت دیر زی و اندر تنعُّم زود میر

زیبِ ایوانِ حکومت تا بذاتِ او فزود — جود و احسان گشت شایع جور و عدوان شد ستیر

دست برد آن کفِ گوهر فشان بر خاک ریخت — حاصلِ صد بحر چون آبِ رخ ابرِ مطیر

آتشِ قهرش معاذ الله اگر گردد بلند — ماهیان در قعرِ یم گویند اجرنا با مُجیر

رشحهٔ از ابرِ لطفش گر بکارِ او کنند — در هوا یخ بند دو آبی شود کارِ اثیر

دستِ او گاهِ سخا بسیار بخش و زود بخش — حکم او وقتِ سیاست دیر گیر و سخت گیر

گر نویسد از پیٔ اعدای او فرمانِ قهر — نیزهٔ خطّی نماید خامه در دستِ دبیر

اخذ — شحنهٔ قهرش کند گر قصدِ اسرِ دشمنش — اُو رهِ آن دار گیرد تا رهد از دار و گیر

مانْ — کاظماتا چرخ باشد زود گردد دیر پا — زود یابد انچه خواهد دیر ماند بر سریر

در عزلتِ درویشان گوید

بی عینِ علم عزلتِ درویش ذلّت ست — بی زای زهد نیز اگر هست علّت ست

البتّه عزّت ست اگر آلامِ لهو نیست — بی تایِ ترکِ غزل بود کان بطالت ست

له لهو مراد از لهو الحدیث ست که در قرآن مجید مذکور ست و مفسرین محققین فرموده اند که مراد ازان نغمه ست و بعض درویشان این زمانه با ملاهی ذمر امیر وران مبتلا هستند۔

در مذمّتِ بخل از زکوۃ و ہجوِ ربوا

قطعہ

بچشمِ بخل گران تر بود ز کوۃ زکوہ — سبکتر ست ربو[1] از ربوا بعینِ عقول

گریزد آنکہ ز اوّل بشاقی آویزد — شود بہ پیشِ خدا و رسول نامقبول

بعض استادانِ راجکمار کالج چھاونی نیاگانون بوند بلکھنڈ بر فوائد و نقصاناتِ علم مضامین نوشتہ بودند و براقم ہم ایما فرمودند چون راقم از طورِ مضمون نگاری انگریزی ناواقف بود این قصیدہ نوشت و از بیانِ نقصانِ علم تحاشی کرد

قصیدہ در شانِ علم

دانم فرازِ چرخِ زحل آستانِ علم — وز بن بپیتیم نگر کہ بلند ست شانِ علم

اندازۂ بیان نکند حصرِ شانِ علم — آسایشِ دو کون بود در ضمانِ علم

اے مدعیِ حصرِ فوائد برو کہ نیست — خود از فوائد آنچہ نباشد از آنِ علم

صد زلّہ خوار گردشوندش خلیل وار — ہر جا کہ خوانِ جود نہد میزبانِ علم

ہر جنسِ خوشنماش کہ دلخواہ باشدت — بابی بچار سوے دو کون از دکانِ علم

سر زد ز مرغِ سدرہ دو صد نالۂ ہزار — تا چہرہ برفروخت گلِ بوستانِ علم

[1] ربو۔ مرضیست مشابہ بضیق النفس۔

گر دین و دولتست وگر ملک و ملتست — بالند در پناه هم از قهرمان علم

برر فت بعد از آنکه زحل را سپر بسفت — آن ناوکی که یافت کشاد از کمان علم

آن از صفات خاص صفت عین ذات حق — دال ست عین علم برین عز و شان علم

صفت علم عین ذات حق

شد تا بدان علم قصر دماغش دو چشم جهل — زان تیرها که یافت کشاد از کمان علم

بالجمله از معاش و معاد و مآل و حال — خود چیست کان بری بود از امتنان علم

سرهای خلق برد سوی ایزدی سجود — باری که هست بر سر شان زامتنان علم

با فتنه نیز بهره زراحت دریغ نیست — کان هم بود بخواب خوش از داستان علم

گویا زبان من نبود جز زبان من — جنبد اگر زبان پی لفظ زبان علم

بی علم علم را لبزا کی توان ستود — کاظم نمی سزد چو منی مدح خوان علم

تا هست علم و عالم و معلوم در جهان — یارب بدهر کار بج ما باد کان علم

در منازل شرف سبعه سیاره گوید

دارند شرف خور بحمل ماه بثور — مریخ بجدی و مشتری در سرطان

در خوشه عطارد و بماهی ناهید — بیت الشرف زحل بدانی میزان

قطعه در فضیلت و اهمیت چالش و سیر و سفر

در احسن تقویم که خلق بشر ست — در نیمه تنش دماغ و قلب و جگر ست

وان نیمهٔ دیگرش دو پا دارد و بس — سیروا فی الارض[۱] را قوی راهبر ست

۱ آیه کریمه است. معنی آنکه بر روی زمین سیر بکنید.

ترجمهٔ دوہہ مشہورۂ ہندی در فارسی

امی ہلاہل مدہ بھرے سیت سیام رتنار (سفید سیاہ سرخ) — جیت مرت جھکّ جھک ٹرت جہہ چتوت اکبار

فارسی

بادہ و آبِ خضر و زہر سرخ و سفید و ہم سیاہ — مست شد و بمرد و زیست کرد ہر آنکہ یکنگاہ

دیگر بترتیبِ لفّ و نشرِ دوہہ در ہر سہ جا

آبِ حیات و زہر و می ابیض و اسود و بست آل (یعنی سرخ) — زیست بمرد مست شد گرد بیک نگہ سہ حال

گشت ز

در مذمتِ نا اہلی بدعقیدت گوید

از گرم و سردِ دہر بجز آب و نان ندید — وز خشک و تر بجز ترہ و خشکہ نازبود

از جہتِ طبیعی و از غایتِ طمع — پنداشتہ زکوٰۃ و ربوا را زیان بود

رباعی در ترغیبِ سخاوت و مذمتِ بخل

بروزن

مفعول مفاعلن مفاعیلن فاع

دنیا بدہ و بدست جالیش دین آر — فردا بستانِ جنان کہ دادی دینار

دینار بادِ حسار نارے گردید — امروز بکش اگر نگشتی دے نار

فردِ مقلوبِ مستوی[1] در مدحِ نوابِ باونی ریاض الحسنخان بہادر دام اقبالہم

دادے نوّابِ باونے داد — دابِ فترش ہمہ شرف باد

[1] یعنی ہر مصرع را اگر از جانب آخر آن بخوانند ہمان مصرع باند کہ از خواندن جانب راست بود۔

مخمس بر غزلِ حافظ علیه الرحمه

می پرستی که بآئین وسامان کردم ساقی و مطرب و شاهد همه مهمان کردم
وین پندار که یک چند بدینسان کردم سالها پیروی مذهبِ رندان کردم
تا بفتوای خرد حرص بزندان کردم

مرو آن ره که ندانی مزن این رایِ تباه رهنما شرطِ ره آمد دلِ داناست گواه
خودسری را بطریقت نرسد هیچ گناه من بسر منزلِ عنقا نه بخود بردم راه
قطعِ این مرحله با مرغِ سلیمان کردم

حرمِ کعبهٔ دل بود ز اصنام آباد شرمِ یکتائیت از دست فنش داد بباد
منکسر بال کتون میکشم از جان فریاد سایه بر دلِ ریشم فگن ای گنج مراد
که من این خانه بسودای تو ویران کردم

بارکم گر بسفر رخت رباید رهزن خس و خاشاک کم ار برق بسوزد خرمن
آنچه بر نفس بود شاق کند دل روشن از خلاف آمدِ عادت بطلب کام که من
کسبِ جمعیت از آن زلفِ پریشان کردم

هیچو من کس ننهد پا ز رهِ عقل برون آنچه کردم نکند کس ز سرِ جهل و جنون
واعظم بسکه ز ره برد بصد مکر و فسون توبه کردم که نبوسم لبِ ساقی و کنون
میگزم لب که چرا گوش بنادان کردم

ایکه فکر تو تبه عقلِ تو کج رای تو سست گشته از حسنِ عمل غرهٔ تدبیرِ درست

از ریاضت بینا و به بنداری چیست نقش مستوری و مستی نه بدست من و تست

انچه استادِ ازل گفت بکن آن کردم

گر کنم اجر عمل جنتِ فردوس طمع کرده باشم بدعمل جنتِ فردوس طمع

یا خود از طولِ امل جنتِ فردوس طمع دارم از لطفِ ازل جنتِ فردوس طمع

گرچه دربانی میخانه فراوان کردم

آتشِ هجر در اوّل تنِ زارم بگداخت لطفِ حق بین که شکیبی بدردم انداخت

صبر ما جور شد و کارِ منِ دل شده ساخت اینکه پیرانه سرم صحبتِ یوسف بنواخت

اجرِ صبریست که در کلبۂ احزان کردم

گر گل از گلشنِ امید بچینم چه عجب گر رخِ شاهدِ مقصود به بینم چه عجب

نظمِ من شهرت اگر یافت ازینم چه عجب گر بدیوانِ غزل صدرنشینم چه عجب

سالها بندگیِ صاحبِ دیوان کردم

لطفِ شه دید چو بر حالِ من اندک اندک نکتم گفت که من میروم الله معک

سپس آنمایه عطا داد که بے شبهت و شک هیچکس را نرسد در خمِ محرابِ فلک

آن تنعم که من از نعمتِ سلطان کردم

کاظم این خیر و سعادت طلبی چون حافظ عافیت خواهی و راحت طلبی چون حافظ

همه شب ذوقِ عبادت طلبی چون حافظ صبح خیزی و سعادت طلبی چون حافظ

انچه کردم همه از دولتِ قرآن کردم

تضمینِ بر غزل حافظ علیہ الرحمۃ

عنادلِ گلِ روے تو گلعذار انند — فدائے سروِ قدت راستی شعار انند
بلاکشِ سرِ کوی تو شہریار انند — غلامِ نرگسِ مستِ تو تاجدار انند
خرابِ بادۂ لعلِ تو ہوشیار انند

میانۂ من و تو آنچہ بود راز و نیاز — بجز منیت آن کس بما نبود انباز
چو بوی مشک سرانجام فاش شد آن راز — ترا حیا و مرا آبِ دیدہ شد غمّاز
وگرنہ عاشق و معشوق رازدار انند

ہمین نہ رہروِ اندیشہ رہ بدان نبرد — کزین معاملہ بو عقلِ خردہ دان نبرد
فرشتہ گر بمثل ہست پے بدان نبرد — برند دل بادائیکہ کس گمان نبرد
فغان ز پردہ نشینان کہ پردہ دار انند

بگوئیت از غمِ دل بیدلان ز سر تا سر — بجانِ مضطر و جسمِ نزار و دیدۂ تر
دورویہ بر صفِ ماتم زخاک شان بستر — بزیرِ زلفِ سیہ چون گذر کنی بنگر
کہ از یمین و یسارت چہ سوگوار انند

نکردہ ترکِ تتار این جفا نہ کافرِ چین — نہ در خطا و ختن بودہ است این آئین
نہ زنگیان و سیاہان ستم کنند چنین — گزار کن چو صبا بر بنفشہ زار و بہ بین
کہ از تطاولِ زلفت چہ سوگوار انند

اگرچه نفس ترا غرّه کرده بر جاهت — کناره گیر و با فتادگان مده زحمت
بترس از انکه شوی بهر دیگران عبرت — رقیب در گزر و بیش ازین مکن نخوت

که سالکان در دوست خاکسارانند

چو نیست حسن عمل میکنم سپاس برو — مکن غریق گنه را بجود قیاس برو
منه بطول آمل بر عمل اساس برو — نصیب ماست بهشت ایخدا شناس برو

که مستحق کرامت گناهکارانند

نه من بسجدهٔ کویت همی گرایم و بس — نه من ز سنگ درت بوسه میربایم و بس
نه من بوصف کمالت همی ستایم و بس — نه من بران گل عارض غزل سرایم و بس

که عندلیب تو از هر طرف هزارانند

نه پای رفتنم است و نه جای استادن — چه خطره ها که درین راه نیست از رهزن
بلای جان شده از راه دور افتادن — تو دستگیر شوی خضر پی خجسته که من

پیاده میروم و همرهان سوارانند

ز زهد خشک حذر تا همی توانی کن — چو گشت نخل تنت کهنه باغبانی کن
بعیش کوش و به پیرانه سر جوانی کن — بیا بمیکده و چهره ارغوانی کن

مرو بصومعه کانجا سیاهکارانند

تضمینِ دیگر بر غزلِ حافظ علیه الرحمه

وه که دوشینه شب آن مغبچهٔ باده پرست — که بود سرو به پیشِ قدِ بالایش پست
ابروانش ز مژه ناوکِ دلدوز بدست — زلف آشفته و خوی کرده و خندان لب و مست
پیرهن چاک و غزلخوان و صراحی در دست

دهنش حقهٔ یاقوت و لبانش مرجان — رخِ او لالهٔ حمرا و قدش سروِ روان
ذقنش سیبِ جنان و کمرش رشتهٔ جان — نرگسش عربده جو و لبش افسوس کنان
نیم شب مست ببالینِ من آمد بنشست

نه گره بر سرِ ابرو نه به پیشانی چین — مائلِ رحم علی الرغمِ حسودِ بدبین — رقیبِ
بر رخِ مهر فزا و بدلِ مهر گزین — سر فراگوشِ من آورد و بآوازِ حزین
گفت کای عاشقِ شوریدهٔ من خوابت هست

ره بمیخانه گر از یاریِ تقدیر دهند — که خلاص از غمِ جورِ فلکِ پیر دهند
می جان بخش بخاصیتِ اکسیر دهند — عاشقی را که چنین بادهٔ شبگیر دهند
کافرِ عشق بود گر نبود باده پرست

ایکه از سبحه کنی حلقهٔ دامِ تزویر — گشته در سعیِ عمل غرهٔ تحسینِ تدبیر
خطِ بطلان نتوانی که کشی بر تقدیر — برو ای زاهد و بر دُردکشان خرده مگیر
که ندادند جز این تحفه بما روزِ الست

گو داز خامیِ ما گرم اگر جوشیدیم	رایگان کوششِ ما بود اگر کوشیدیم
عاقبت چشم ز صافی و کدر پوشیدیم	انچه او در بخیت به پیمانهٔ ما نوشیدیم

اگر از خمِ بہشت است وگر از بادهٔ مست

صحن گلزار نسیم سحر و ابر بہار	چشمک برق و شمیم گل و آہنگ ہزار
قلقلِ شیشه و گلبانگِ بنوشِ از لبِ یار	خندهٔ جامِ می و زلفِ گره گیرِ نگار

ای بسا توبه که چون توبهٔ حافظ بشکست

فرد مضمون جدید

زبای بسمله تا تای تمت ای حق بین	بهر کتاب که بینی مراد ثبت باشد

رباعی در مدح آنریبل جسٹس مولوی سید کرامت حسین صاحب قبله جج آف ہائی کورٹ الہ آباد دران وقت که راقم عزم اقامتِ الہ آباد در دل خود قرار میداد

رباعی

گر پیش تو عازمِ اقامت گردد	کاظم از اہل استقامت گردد
در صحبت تو اگر بماند یکچند	لاریب که صاحب کرامت گردد

کلام اُردو از غزل و تضمین و قطعہ و فرد وغیرہ انچہ از تلف باقی ماندہ و بہم رسیدہ

فرد در منقبت ائمۂ طاہرین رضی اللہ عنہم اجمعین

اِن بارہ اماموں کو جنابِ اَحدی ہیں	وہ قرب ہے جو ایک سے بارہ کو گھڑی ہیں

قطعہ در رخصتِ حرمِ محترم از کربلاء معلّٰی

ستمِ اشقیا سے ہوگئے اسیر	حرم اب کربلا سے جاتے ہیں
آہ بے آب و دانہ بے خور و خواب	بینوا بینوا سے جاتے ہیں

تضمین مصرعیکہ بعض احبابِ سخن فہم از لکھنؤ آوردہ برائے بہم رسانی مصرعِ ثانی برا قم دادند چنانچہ مصرعِ ثانی کہ در غایتِ دشواری بود بہم رسیدہ و دو مصرع دیگر بران افزودہ مربع کردہ شد و غزلی ہم بران طرحِ اتفاقِ تحریر افتاد آن مصرع اینست (جانبِ حور نہ دیکھا سوئے غلمان دیکھا)

مربع

سرو و شمشادِ جناں ہمقدِ اکبر نظر آئے	پڑی کوثر پہ نظر آنکھوں میں آنسو بھر آئے
خلد میں جاتے ہی شبیر کو یاد اصغر آئے	جانبِ حور نہ دیکھا سوئے غلمان دیکھا

غزل ہم برین طرح باصرارِ ایمان صاحب شاعر

بچشمِ رحمت سے خدا نے سوئے مستان دیکھا	میکشو آتا ہے کس زور سے باران دیکھا

دل سے ارمان کا نکلنا بہت آسان دیکھا
دل کا جب کچھ نہ نکلتے ہوئے ارمان دیکھا

ہوا مردانہ صفت شاہدِ دنیا سے نفور
خواب میں جسنے جمالِ شہِ مردان دیکھا

ہو گی اُسوقت مجھے روضۂ جنّت کی امید
روضہ گر آپ کا اے شاہِ خراسان دیکھا

پیرِ کنعان کو ہوئی عودِ بصارت سے نشاط
جلکے جب مصر میں دیدارِ عزیزان دیکھا

ہے جو نرگس کیطرح جنبشِ مژگان تجھے شاق
ایسا کیا تونے ہی اے دیدۂ حیران دیکھا

دلستان دیکھے حسینانِ جہان ہمنے بہت
اے صنم تجکو مگر جان کا خواہان دیکھا

دہنِ زخم میں عاشق کے بھر آیا پانی
دہن اُسکا جو ملاحت کا نمکدان دیکھا

مطلعِ ثانی
چہرۂ یار علی الرغمِ رقیبان دیکھا
گلشنِ خلد کو بے خطرۂ شیطان دیکھا

خطِ مشکین سے تیرے چہرۂ گلرنگ کی گرد
شفق و شام کو کیا دست و گریبان دیکھا

تنِ عاشق پہ تیرے ہاتھونسے اے دستِ جنون
نہ تو دامن نظر آیا نہ گریبان دیکھا

کبھی امیّد رہی دل میں کبھی یاس رہی
کبھی آباد اسے پایا کبھی ویران دیکھا

کر دیا صاف مزیّن نے خطِ چہرۂ یار
نورِ خورشید سے سایہ کو گریزان دیکھا

شکر کا لفظ کہا موتہہ سے تو کیا اے منعم
خوانِ الوان سے سائل کو بھی اکنان دیکھا

دانت تجھے جنکے جوانی میں گہرہاے خوشاب
ہوئی جنبش تو انھین کو دُرِ غلطان دیکھا

کسکی پامردی کا باقی ہے جہان میں اثر
جیسا قایم اثرِ دستِ کریمان دیکھا

ضعفِ انجام نظر آیا ہر اک قوّت کا
قصۂ زالِ زر و سام و نریمان دیکھا

شایگان ہون جو قوافی نہین کچھ اوسکو خبر
دلِ سودازدہ کو سخت پریشان دیکھا

حفظِ ایمان کی دعا کرتا ہے کاظم ہر وقت	ایسا ہنسنے نہ کوئی صاحبِ ایمان دیکھا

در مجمعے از شعرا و اہلِ استعداد این شعر ناسخ خوانده شد ؎

راحت مین ہے وہی جو خدا سے پھرا رہے	رہتا ہے مرغِ قبلہ نما اضطراب مین

راقم فی البدیہہ گفت کہ این شعر را از لباسِ کفر برآوردہ خلعتِ
اسلام پوشانیدہ ام حاضران متوجہ شدند لعرض رسانیدم
وہو ہذا

خوفِ خدا ہے خاصہ ہادیانِ دین	ہو کیون نہ مرغِ قبلہ نما اضطراب مین

غزل

سپیدی آگئی بالون مین سر کے	چلے آتے ہین سر پر دن سفر کے
نقابِ روے روشن اب تو سر کے	جگر خون ہو گئے اہلِ نظر کے
مشابہ آبِ رز ہے آبِ زر کے	ہنر سے ساقیانِ سیم بر کے
ہمین کیون تحفہ آتا ہین یہ شاید	کباب اپنے ہی مرغِ نامہ بر کے
میانِ گرمیِ ہنگامۂ رقص	کوئی دیکھے بل اوس موے کمر کے
شہیدِ ناز کی تربت پر آتا	نہا دھو کے نکھر کے بن سنور کے
کنارِ شوق سے یون چھٹ چکے آپ	بگڑ کے کسمسا کے زور کر کے

سنبھل کاظم کہ ہے آغازِ پیری
چلے آتے ہین سر پر دن سفر کے

غزلیکہ در ابتداے عمر در مشاعرۂ کدورہ گفتہ شدہ و اکثر شعراے نامی آنجا اقرار کردند کہ مصرعِ طرح بہتر ازین کسے تضمین نکردہ

مصرعہ طرح این بود

کرم فرمائیے اب حد سے گزرا انتظار اپنا

غزل

سراپا چشمِ حسرت ہے مزارِ رخنہ دار اپنا
کرم فرمائیے اب حد سے گزرا انتظار اپنا

لگی منہ بادہ خوارونکے عجب کیا اونکو گر مجنون
بنائے لیلیِ محمل نشین کو کنار اپنا

لحد مین آ چھپے ہم بیم اعداے حوادث سے
فقط ایمان ہی اس بیکسی مین یارِ غار اپنا

شباب اک نشہ تھا او ضعفِ پیری تھا خمار اوسکا
ہوا لبریز جامِ عمر تب اوترا خمار اپنا

لحد مین چین سے سوتے ہین ہم اوسکے اوترنیسے
مگر تھا نشۂ ہستی بھی کتنا بخمار اپنا

کسیکے عشقِ قامت مین ہوئے ہین خاک ہم یعنے
بگولا انکے ثابت کر رہا ہے یہہ غبار اپنا

ہوئی خاک اپنی اوس کوچہ مین کحلِ دیدۂ عبرت
بڑھایا خاکساری نے یہانتک اعتبار اپنا

مری آنکھونمین تھی جا انکو کچھہ یہ آبرو کم تھے
کیا اشکون نے کم نظرونسے گرکر کیون وقار اپنا

نہین کچھہ خوف کاظم مجکو ہولِ روزِ محشر سے
محمدؐ ہے شفیع اپنا خدا آمرزگار اپنا

حسن رضا خانصاحب لکھنوی کہ مرد دیرینہ و سخن فہم و از بس
ظریف بودند در حضور نواب علی حسن خانصاحب بہادر کہ دوره
باونی براے طرح مشاعره مصرعی خواندند یعنی

سر پہ رکھدی ہے قاتل نے خون بھری شمشیر

راقم فی البدیہہ مصرع اوّل براے آن بہم رسانیده خواند

نہین ہے مانگ مین سیندور کی یہ اوسکی لکیر	سر پہ رکھدی ہے قاتل نے خون بھری شمشیر

حاضران از جا در آمدند و از بس پسندیدند پیر دیرینہ سال گفت
کہ این شعر جرأت است یک مصرعش براے طرح و تضمین
خوانده بودم این طفل تو خیز را جودتِ فکر خودش بمصرعِ اُستاد فی البدیہہ
توارد درُ و داد اگر مشق سخن بکند البتہ از عمدۂ شعرا خواہد شد۔
سپس بران طرح شعرا غزلہا گفتند غزل راقم اشعار بسیار داشت
ہمہ تلف شد انچہ بباد ماند این چند شعر ست

غزل

ہے اپنی خواہشِ رفعت کے زیر چرخ نظر	قفس مین تو لے پر اوڑنے کو جیسے مرغِ اسیر

شب وصال مین بھی کشمکش ہے واے نصیب
وہ دلبری پہ ہین آمادہ اور مین دلگیر

یہ کس پری کا کھینچا عکسِ قامت دلکش
کہ دست جنبشِ مصوّر سے اوڑ چلی تصویر

نہ قدر کم ہو جو بیجا اصلونکی صحبت سے
تو ملکے بید سے انجیر کیون ہو بید انجیر

کسیکے راہ مین بیٹھے جو بیٹھے ہو کے فقیر
کیا تو ہمنے توکّل و لے مع التدبیر

بڑھایا دامنِ قاتل کو ہاتھ کیون کاظم
قضا ہوئی تھی مگر آپ کے گریبان گیر

غزل

سینہ مین اپنے درد ہے اور چشم تر مین درد
فرمان روا ہے مملکتِ بحر و بر مین درد

ٹھہرا جب اوسکا مقصدِ ایجاد دردِ دل
ہے جانور اگر نہو قلبِ بشر مین درد

دی جان ہمنے ضبطِ فغان مین عجب نہین
ہو وقتِ نوحہ حنجرۂ نوحہ گر مین درد

معدوم درد ہوتے نکلے پھر دوا کو بھی
اوس بُت کے گر خدا نکرے ہو کمر مین درد

گر دردِ دل دیا تو بصیرت بھی دے خدا
ہے قہر چشم کو مین اور گوشِ کر مین درد

قدر اوسکو کیا کسیکی دلِ دردمند کے
جسکے تمام عمر ہوا ہو نہ سر مین درد

عاشق کا حالِ زار نپوچھو کہ اوسکے ہے
پہلو مین سر مین سینہ مین دل مین جگر مین درد

اونکی نزاکت اور گران جانی اپنی حیف
ہے اونکے ہاتھ مین تو ہمارے جگر مین درد

کس درجہ دردناک ہے آوازِ عندلیب
کیا بھر دیا ہے کوٹ کے اس مشتِ پر مین درد

مقصد یہ تھا کہ ترحم ہو دل اونکا پروہ حیف
کہتے ہین تیرے نالون سے ہوتا ہے سر مین درد

ظالم جفا نگر کہ تپ دایمی کے ساتھہ
رہتا ہے شیر کے سر پہ شور و شر مین درد

مدت ہوئی کہ قدر سخن کی شکست سے
مزمن سا ہو گیا دل اہل ہنر مین درد

پسپا ہو فیل آہ شرر بار سے مرے
نالہ سے میری ہو جگر شیر نر مین درد

افسوس ہے جو آبلہ ہو پاے سعی مین
صد حیف اگر ہو دیدۂ اہل نظر مین درد

ہے ہر قدم پہ راحت منزل کا خواستگار
اچھا رفیق راہ ملا ہے سفر مین درد

کس درد سر سے کرتا ہے ہموارہ اخذ زر
مزمن نہو تو کیا ہو سر عبد زر مین درد

کس درجہ ہے رقیق دل کا ظلم حزین
محسوس جسکو ہوتا ہے قطع شجر مین درد

غزل بہ طرح وایاے منشی سید آل نبی خانصاحب سپرنٹنڈنٹ ریاست باونی کدورہ

اونکے بکھرے رہے شب بھر جو معنبر گیسو
کر گئے بالش و بستر کو معطر گیسو

یہ مثل سچ ہے کہ الجنس الی الجنس یمیل
مائل موے کمر رہتے ہین اکثر گیسو

اونکین اولجھا دل عاشق تو چلا سوے کمر
بنگئے راہ عدم کے لیئے رہبر گیسو

یہ مقولہ بھی ہے سچ کل طویل احمق
سر پہ تم رکھتے ہو گرتے ہین قدم پر گیسو

آتشین رخ پہ نہ نخوت ہو کیون اونکا مقام
خط سمندر ہے تو ہین بال سمندر گیسو

مرغ زیرک ہے اگر دل تو حذر واجب ہے
حلقۂ دام بلا ہین یہ سراسر گیسو

ہین تغلب سے توانگر کہ دبا بیٹھے ہین
گردن و گوش صنم کا زر و گوہر گیسو

دیگر اشعار و مقطع این غزل تلف شد

جناب مولوی سید کرامت حسین صاحب قبلہ چون بعد حصولِ سندِ بارسٹری
در ۱۸۸۹ء از لندن واپس تشریف آوردند یک گھڑی جیبی قسم عمدہ براے
راقم تحفہ فرستادند کہ بر سطحِ بیرونیش نامِ من بحروف انگریزی بطور طغرا منقش
بود در شکریہ آن نیاز نامہ کہ فرستادم در ان این شعر نوشتم ؎ مجھے بیدل
سمجھکر دلدہی کی اور گھڑی بھیجی کہ تا مین اپنے پہلو مین اوسیکو دل کی جا
سمجھون در اصل این شعر حضرتِ ذوقِ دہلویست بادنی تغیر حسبِ حالِ
خود کردہ بودم بہ اصرارِ بعض احباب بر آن غزل گفتم بہ اصل زمین اختیار کردۂ
ذوق علیہ الرحمہ و آن شعر را ہم بتغیر دادہ ہمران قافیہ و ردیف آوردم

غزل

چمن کو جب ہجومِ گل سے اِک آتشکدہ سمجھے / تو ہم بادِ بہاری کو بھی آتش زیرِ پا سمجھے
قطرہ کو سلجھتے اشکون سے کیون ہین مردمِ دیدہ / یہ حیرت ہے وہ ان کانٹونکو کیا دارو کیا سمجھے
سرِ شام اوٹھ کے سینہ سے سحر گو لب پر آ پہونچا / نکیون اس ضعف مین دل اپنے نالہ کو رسا سمجھے
وہ آئے تو مگر دم بھر نہ بیٹھے اُف رے بیتابی / کوئی اونکو حنا سے کیون نہ آتش زیرِ پا سمجھے
بُرا تھا یا بھلا تھا دل جو کچھ تھا پھر غنیمت تھا / نسمجھے قدر کچھ بیٹھے پھر اَب سمجھے تو کیا سمجھے
چلا ہون سر کے بل اوس راہ مین پھر کیون نہ ہر غافل / میری آنکھونکو چھالے اور قطرہ کو خارِ پا سمجھے
یہ مردم سرمہ دانِ چشم کیون بھر لیتے ہین اوس سے / غبارِ راہ کو اونکے نہین گر توتیا سمجھے

مردُم گیا

دعا کو ہاتھ اوٹھاتی ہے اثر کو سون ہے اُڑ جاتا
نسمجھے طائرِ وحشی کوئی اُسکو تو کیا سمجھے

مطلع ثانی

نہ پہونچے اولیا تک جو وہ کیا راہِ خدا سمجھے
نہ پہونچے جو خدا تک کیا وہ قدرِ اولیا سمجھے

صفا ہے کعبۂ دل زخمِ پہلو سے نمایان ہے
نکیون صاحب نظر اس زخم کو بابُ الصفا سمجھے

ہے پھندا اوسکی تسبیح اور سراپا زور ہے زاہد
وہ ہے دامِ ریا سب جسکو نقشِ بوریا سمجھے

دعا کو ہاتھ اوٹھائے ہمنے وہ ہاتھون پر آ بیٹھا
اثر کو مرغِ دست آموز اگر سمجھے بجا سمجھے

جلا آئینۂ دل کی ہے خاک آلودگی تن کی
ہو جو بوترابی شاید اسکو اِدّعا سمجھے

نشاط اندوز ہین اطفال کیا ساون مین جھولون کی
مگر عاقل اسے بھی عشرتِ پا در ہوا سمجھے

ہمارے دلہی کو یار نے جیبی گھڑی بھیجی
کہ بیدل اپنے پہلو مین اسکو دل کی جا سمجھے

بجھائی تشنگی پیاسون کی آبِ تیغ و خنجر سے
یہ حقِ سیرابیِ اشقیاے کربلا سمجھے

تجرّد پیشہ یکسو ہو گئے لذاتِ فانی سے
وصالِ یار کو بھی صحبتِ پا در ہوا سمجھے

بقولِ ذوق کاظم رشک کے قابل ہے وہ میکش
نہ جو دعْ ماکدر جانے نہ جو خُذ ماصفا سمجھے

مخمس بر غزلِ آتش کہ مقطعِ غزل در دیوانش یافتہ نشد

دلایل ہوئے ہین بیان کیسے کیسے
کئے جاتے ہین امتحان کیسے کیسے
تحیّر مین ہین نکتہ دان کیسے کیسے
دہن پر ہین اونکے گمان کیسے کیسے
کلام آتے ہین درمیان کیسے کیسے

نسیمِ سحر دل لبھاتی ہے کیا کیا
فلک پر گھٹا رنگ لاتی ہے کیا کیا

بہار اپنا نقشہ جماتی ہے کیا کیا
زمینِ چمن گُل کھلاتی ہے کیا کیا
بدلتا ہے رنگ آسمان کیسے کیسے

جو عشاق مقتل مین بسمل ہوئے ہین
تو کچھ بوالہوس اسپہ مائل ہوے ہین
لگا کر لہو اون مین شامل ہوئے ہین
تمہارے شہیدون مین داخل ہوئے ہین
گل و لالہ و ارغوان کیسے کیسے

کبھی گرد ساقی کے وہ گھومتے ہین
کبھی جُھک کر اوسکے قدم چومتے ہین
کبھی ریشِ قاضی کو وہ تومتے ہین
بہار آئی ہے نشۂ مین جھومتے ہین
مریدانِ پیرِ مغان کیسے کیسے

ہر اک رہ مین ہین جامہ کن اور رہزن
جفاکار و عیار و سفاک و پُرفن
عدو راہ رو کے مسافر کے دشمن
عجب کیا چھٹا رمح سے جامۂ تن
لُٹے راہ مین کاروان کیسے کیسے

جو مقتل مین کل رقصِ بسمل تھا ہر جا
نہ تھا خالی از لطف اوسکا تماشا
سپرِ سیر دم بھر ٹھہرنا تو کیا
نہ مر کر بھی بیحد و قاتل نے دیکھا
تڑپتے رہے نیمجان کیسے کیسے

مریضون مین درمان کی ہے آمد آمد
تنِ مردہ مین جان کی ہے آمد آمد
کہ آذار و نیسان کی ہے آمد آمد
بہارِ گلستان کی ہے آمد آمد
خوشی پھرتے ہین باغبان کیسے کیسے

بچھاتا ہے آنکھین جو اہلِ نظر ہے — ترے خاکِ پا اوسکو کُحل البصر ہے
وہ ہے دل سے طالب جو روشن گہر ہے — دل و دیدۂ اہلِ عالم مین گھر ہے
تمہارے لیئے ہین مکان کیسے کیسے

نہ ہے قصرِ قیصر نہ ایوانِ کسرےٰ — خدا جانے طاقِ فریدون ہوا کیا
نشان تک نہین قلعۂ مرزغن کا — نہ گورِ سکندر نہ ہے قبرِ دارا
مٹے نامیون کے نشان کیسے کیسے

رہین حُسن کے خوان پہ مہمان آنکھین — نکالا کین خوب اپنے ارمان آنکھین
کرین کیا ادا شکرِ احسان آنکھین — ترے کلک قدرت کی قُربان آنکھین
دکھائے ہین خوشرو جوان کیسے کیسے

رفاقت مین حاصل ہے حقِ قدامت — گوارا نہین اِنکو اِک دم کے فرقت
یہہ ہین سب کی سب باوفا بامُروّت — غم و غصہ و رنج و اندوہ و حسرت
ہمارے بھی ہین مہربان کیسے کیسے

دیوان التواریخ

سنہ ۱۳۱۹ ہجری

در حمد و نعت و اندکے از حالات و تاریخ ولادت خود کہ در آخر عمر وقت فراہمے این تواریخ بعد سبکدوشی از کار ملازمت و پنشن یابی در سنہ ۱۳۱۹ ہجری گفتہ

قطعہ

حمد رحمن و رحیم و خالق و رب و صمد — معطی و مانع غنی و مغنی و نور و قدیر
ذو الجلال و عدل و باقی عالم الغیب و غفور — قادر و قہار و فرد و مالک الملک و کبیر
قابض و باسط جلیل و حق و باقی و سمیع — حی و قیوم و حکم فتاح و تواب و خبیر
واجد و ماجد ولی و والی و نعم الوکیل — ہادی و مبدی معید و مومن و نعم النصیر
واحد و رزاق و نافع ظاہر و باطن عزیز — بر و تواب و قوی وہاب و ستار و بصیر
رحمت حق بر محمد جان فدائے نام او — آن شفیع روز محشر ہم بشیر و ہم نذیر
مخرج خلق از ضلالت مخبر صادق ز حق — کافل عفو گناہ ما ز قطمیر و نقیر
ائتمار[۱] امر او رہبر سوے نعم الثواب — ارتکاب نہی او سائق[۲] الی بئس المصیر — ز ہادی
منکرانش نیز میگویند بخوف نکیر — نیست در تاریخ عالم ہیچ یک او را نظیر

[۱] ائتمار بمعنی امر پذیرفتن [۲] سائق بمعنی کشندہ

هم درودِ حق بر آلِ پاک و اصحابِ کبار / شرعِ غرّا را معین دینِ متینش را ظهیر

اندکی از حالِ خود میگویم اکنون گرچه من / هیچم و کمتر ز هیچ و خاکسار و بس حقیر

ذکرِ نعمتهای حق لیکن ز شرطِ بندگیست / هست شکرِ نعمتش هرچند دشوار و عسیر

در نسب صدّیقیم و از فضلِ یزدانی مرا / شاه عبدالله ابوالخیر ست پیرِ دستگیر

الفِ ثانی را مجدّد شیخ احمد جدّ او ست / در علومِ ظاهری و باطنی مهرِ منیر

از مضافاتِ اٹاوه قریه اکبرپور نام / موطنِ اجدادِ من بوده است ای مردِ خبیر

کرده اجدادِ من آبادش بعهدِ اکبری / بوده اند از علم و دولت صاحبِ خیرِ کثیر

پیشِ نوّابِ کدوره ماندم از بدوِ شعور / زیرِ دستِ عمِّ خود میکرده ام کارِ دبیر

اولاً بودم مصاحب بعد از آن گشتم وکیل / زان سپس شغلِ نظامت داشتم اندر اخیر

قدرِ من افزوده اند این والیانِ باونی / نصرتِ این نسل باد از حضرتِ نعم النصیر

گر تو تاریخِ ولادت را ز من خواهی نشان / سالِ میلادم بود (کاظم از اولادِ امیر)

سنه ۱۲۶۲ هجری

واضح باد که در سنه ۱۳۱۹ھ چون از کارِ نظامتِ ریاستِ باونی کدوره دام لبقی

حضور اعظم الامرا صاحب جاه همین سردار نوّاب ریاض الحسن خان بهادر

سبکدوش شده پنشن یافتم فکرِ فراهمی این تواریخ کرده نام تاریخی

این مجموعه (دیوان التواریخ) کردم

سنه ۱۳۱۹ هجری

تاریخ ولادت برادر اوسط مصنّف ڈاکٹر افضل حسین صدیقی
از اُستاد میر امجد علی صاحب قلق لکھنوی ثم الکدوری۔
برائے یادگار اینجا درج شد

حق داد امیر را بجا بون
افضل پسر سرور افزائے
تاریخ ولادتش قلق گفت
مولود خجستہ و دل آسائے
۱۲۶۵ھ

قطعہ تاریخ وفات والد ماجد مصنّف قدس اللہ سرہُ العزیز
از مصنّف

درداکہ از دہر شد والد ما
بگزاشت مارا اندر مہالک
طور شریعت را بود ضابط
نہج طریقت را بود سالک
در قول و فعلش چون مقصد بود
سلوک میداشت خیر المسالک
از ضعف معدہ واز رنج باریک
واز دیگر امراض من غیر ذالک
گرما بسر برد و ہنگام سرما
جانبر نگشت از امراض مہلک

سال وفاتش قول اطباست
الحر یوذی والبرد مہلک
۱۲۷۳ھ

ایضاً در وفات والد ماجد خود قدس اللہ سرہ العزیز گوید

آہ سر بر کشید چون سالش
پدر من وفات یافت" نوشتم
۱۲۷۳ ہجری

در آیۂ شریفہ

ایضاً

وازلفت الجنۃ للمتقین

سنہ ۱۲۷۳ ہجری

ایضاً که در صورت قطعه تضمین آن آیۂ کریمه کرده شده

قطعه

والدِ مرحوم ز دنیا گزشت	بود ز عبّاد و ز اہلِ یقین
سال ز قرآنست مقدّر بواو	ازلفت الجنۃ للمتقین لہ سنہ ۱۲۷۳ ہجری
تاے دراز ست چو در ازلفت	چار صد آمد عدد ش بالیقین
صورتِ ہا تا که بجنّۃ درست	ہاشم تدش بعدد ماہرین

تاریخ سفرِ حج حضرت استاذی جناب مولانا مفتی عنایت احمد صاحب قدس سرّہ که از علماے ربّانی بودند و جہاز شان غرق شده

از قران مجید

فلیطوّفوا بالبیت العتیق

۱۲۷۸ھ

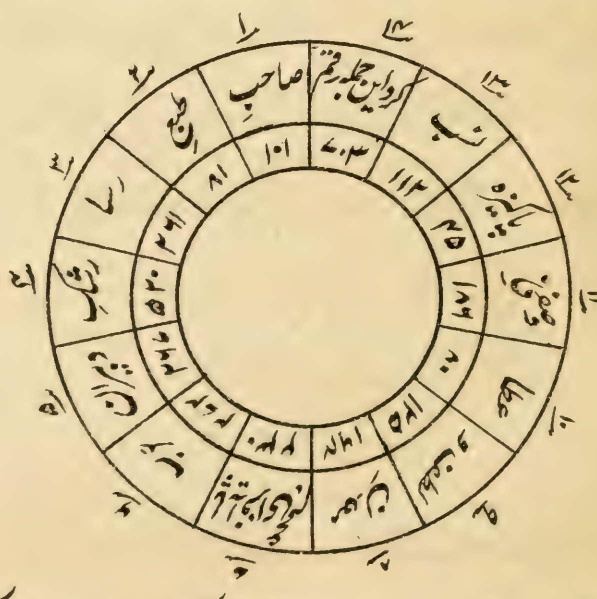
لہ درین تاریخ حسب قاعدۂ مشہورۂ معتبرینِ مورخان تاے دراز را چار صد و تاے مدوّر را که بشکلِ ہاے ہوز نوشته میشود پنج ۵ عدد گرفته شده چه اعتبار شکل مکتوبی راست نه ملفوظی را۔ کما لایخفی علی ماہرِ الفن۔

تاریخ کتخدائی راقم از منشی محمد اسحاق صاحب کدوروی برائے یادگار درینجا ثبت شدہ

قطعہ

نکاحِ ہمایونِ کاظم حسین	ہوا لصف ذیحجہ بازیب و زین
کہا سال خوش ہو کے اسحاق نے	نکاحِ ہمایونِ کاظم حسین ۱۲۸۰ھ

تاریخ تذکرہ بحرِ ذخار مولفہ منشی صادق حسین صاحب وصفی از ڈاکٹر افضل حسین مرحوم برادر اوسط راقم اوراقِ ہذا کہ بطور دائرہ ازان ۱۸۶۵ء و ۱۲۸۲ھ برمی آید و شعر مستزاد است کہ در دائرہ پُر کردہ شدہ

طریق استخراج تاریخ ہا ازین دائرہ چنانست کہ برائے طرح ہر عدد کہ بخواہند

اختیار نمایند و از هر خانۂ این دائرہ کہ خواہند طرح آغاز کنند مگر شرط آنست کہ عددِ طرح کہ اختیار کنند یک و چہاردہ[۱۴] و پانزدہ[۱۵] و اضعافِ آخرین نباشد پس عددِ خانۂ اول کہ ازان آغازِ طرح کردہ اند جاے بنویسند و بر ہر خانۂ کہ از طرح میرسیدہ باشند عددِ آن خانہ می نوشتہ باشند تا آنکہ مبدءِ طرح منتہاے دورہ ہا گردد لیکن اگر عددِ طرح فرد باشد بر ہر خانۂ کہ شمار تمام شود باز ہمان خانہ را مبدءِ شمار میساختہ باشند و اگر آن عدد کہ براے طرح اختیار کردہ اند زوج باشد مبدءِ شمار از خانۂ کہ مابعد آن باشد بکنند پس اعداد کہ جدا می نوشتہ اند از ہفت خانہ بہم رسیدہ باشند چون آن ہمہ را جمع بکنند تاریخ مطلوب برآید - و درین دائرۂ خاص صنعتی بکار بردہ اند کہ اگر از خانۂ کہ بران نمبر عدد فرد نوشتہ شدہ مثلاً یک و سہ و پنج و ہفت وغیرہ آغاز طرح کنند ۱۲۸۲ھ ہجری بر می آید و اگر از خانۂ نمبر ہفت طرح شروع کنند ۱۸۶۵ء عیسوی حاصل میشود و این صنعت ایجادِ مصنف این دائرہ است پیشتر دیدہ نہ شدہ -

تاریخ تالیفِ تذکرۂ بحرِ ذخار از محمد صادق حسین صاحب وصفی برادر زادۂ مصنف در صنعت قلبِ مستوی یعنی مصرعۂ مادہ را از ہر دو جانب میتوان خواند

قطعۂ مصنف

وصفی آورد این کلام نادر و غرا ایہم	کم نمود از گوہرِ نایاب نایابی تر درک
سالِ این تالیف از کاظم بقلبِ مستویست	کرد زیبا رونقِ آفاق نو آبی زدرک ۱۲۸۲ھ

ایضاً در صنعت مطابقتِ زبر و بیّنات

قطعه

وصفِ صافی درون بنوشت ذکرِ شاعران	آنکه حاصل شد بلاغت را ازو سرمایه ها
در زُبر هم بیّناتش سال از کاظم بدان	از کلام آن فصاحت یافت والاپایه ها ۱۲۸۲ھ

	-	٩	ل	ل	-	ے	-	ن	ن	ح	-	ن	ز	ر	-	ز	ز	٩	-	ل	-	[illegible]	-	ہ	ہ	ہ	-
حروف	الف	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	ف	[illegible]	[illegible]	[illegible]	الف	ف	[illegible]	الف	[illegible]	الف	[illegible]	الف	ب	ب	ب	الف
اعداد زبر	-	ہ	غ	غ	-	غ	-	ض	غ	خ	-	ح	غ	ع	ث	-	خ	خ	ر	-	ز	-	ط	-	ت	ہ	ہ	-
اعداد بینات	ن	-	ي	ج	ن	ه	ن	ه	-	ه	ن	-	-	-	-	ن	-	-	ی	ن	ح	ن	-	ن	-	-	-	ن

۱۲۸۲ ۱۲۸۲

تاریخِ وفات چھوٹے آغا صاحب و بڑے آغا صاحب صاحبزادگانِ نواب علی حسن خان صاحب بہادر برادرِ اوسطِ نواب مہدی حسن خان صاحب بہادر والیِ ریاستِ گدورہ باونی که در یک هفته هر دو رحلت کردند

قطعه

چھوٹے آغا و هم بڑے آغا	پسرانِ علی حسن خان آه
هر دو در هفتهٔ ز جان رفتند	آن یکے مهر بود و دیگر ماه
سالِ این واقعات کاظم گفت	متواتر دو صدمه ها جانکاه
	۱۲۸۲ھ

تاریخ وفاتِ خواجہ ضیاءالدین صاحب کشمیری کہ در دہلی بشب در حالتِ نوم قضا کردند بفرمایش حافظ امیر الدین دہلوی کہ از معتقدانِ کمالاتِ شان بودند

قطعہ

افسوس کہ بگذشت زجان خواجہ ضیائی
خلقے زجہان معتقدِ فضل و کمالش

چون خواجہ زخاصان خدا بود شد آخر
بر ذکرِ خدائے دو جہان ختمِ مقالش

آیات و سُوَر[۱] خواندہ بشب رفت ببستر
کین بود چو ابرار بہر شب زخصالش

زان مرگ سبک خواب گران برد مر او را
(کنایہ از خواب) (کنایہ از مرگ)
کز خواب سوئے خوابِ عدم گشت مآلش

کاظم مثلے راست برین واقعہ تطبیق
(فالنوم اخ الموت)[۲] بود سالِ وصالش

۱۲۸۵ھ

تاریخ ختمِ کتابِ ندیم الطلبہ مصنفہ ڈاکٹر مسٹر جانس صاحب بہادر پروفیسر میڈیکل کالج اکبرآباد بفرمایشِ خودشان معرفت ڈاکٹر افضل حسین صاحب مرحوم برادر اوسطِ راقم۔ کہ مصرعہ مادہ تاریخ در صنعتِ منقوط است

قطعہ

زمسٹر جانس صاحب ڈاکٹر نام آورِ دوران
بارہ دو در فنِ تشریح تالیفیست خوش آئین

[۱] سُوَر یعنی سورہ ہائے قرآن

[۲] یعنی پس خواب برادر مرگ است

زکاظم از پے سالش بخوان این مصرعِ معجم	بتزئینِ جبینِ فنِ یقینی فیضِ بیّنِ بین[1] ۱۸۶۹ء

قطعاتِ تواریخِ رحلتِ حضرتِ عمِّ بزرگوار جنابِ منشی محمد نادر حسین خانصاحب ہاشمی اعلی اللہ درجاتہ فی الجنان کارپرداز ریاست باونی کدورہ کہ مصنف تعلیم یافتہ و دست گرفتہ و فرزند نسبتی حضرت ممدوح ست در فنِ شعر و انشا و خوشنویسی و علم ادب دستگاہ بلند داشتند و صوفی مشرب و درویش صفت و از خلفاے حضرت شاہ غلام رسول صاحب رسول نما نقشبندی مجددی قدس سرہ بودند در سرکارِ باونی کدورہ باعزاز و احترام تمام عمرِ شریف بسر بردند

مادۂ تاریخ ملتقط از آیۂ کریمہ

اُولٰئک ہم الوارثون الفردوس

۱۲۸۶ھ

قطعہ

نادرِ ہاشمی شد از دنیا	بود در غایتِ سخن اسبق
گرچہ در ہفت گانہ خط اورا	نادر العصر گفتن ست احق
خاصہ اشکستہ و شفیعا را	کم نوشت ست کس بدین رونق

[1] بین بمعنی ظاہر

بود دستش گہر فشان بسہ طور	خطّ و انشا و بذل دررہِ حق
دلِ او فارغ از علائق بود	در ہم ذکر و فکر مستغرق
جمعہ و ہجد ہم زماہ ششم	شد بر ویش حجابِ دوری شق
گفت سالِ وفاتِ او کاظم	یاد جایش جوارِ رحمتِ حق ۱۲۸۷ھ

دیگر

چو آن فخرِ عرفی و رشکِ ظہوری	ازین خاکدان قصدِ باغ ارم کرد
شد از فنّ انشا و خط زیب و زینت	سخن گستری سر بجیبِ عدم کرد
بود نامہ از خامہ در سینہ کوبی	کہ آمہ سیہ جامۂ خود ز غم کرد (یعنی دوات)
قلم روے خود را خراشید و سالش	(فَقَدْ فَازَ فَوْزاً عَظِیماً) رقم کرد ۱۳۰۷ ۲۰ ۱۲۸۷ھ اثر تخرجہ عدد از روے قلم

ایضاً بتعمیہ ۱۹ عدد از لفظ زیب ملتقط از کلام حضرت شیخ سعدی رحمۃ اللہ علیہ

ہاشمی از دہر رفت و نامِ بلندش بماند	زندگیِ جاودان نامِ ہمین زندگیست
مصرعِ سعدی گرفت زیب ز تاریخِ او ۱۹	زندہ جاوید شد ہر کہ نکو نام زیست ۱۲۶۸ ۱۹ ۱۲۸۷ ہجری مقدسہ

ایضاً

آن عمِّ گرامی کہ دریغ از سرِ ما رفت	از ششِ جہت آفات و بلا از پی ما خاست

از شامتِ اعمال بود این همه بر ما	کاظم شده سالش سنہ ۱۲۸۷ھ همه از ماست که بر ماست

ایضاً از قرآن مجید

گذشت از جهان نادرِ هاشمی	و انّا الیٰ ربّنا راجعون
ز قرآن بجستند سال وفات	فادخلی فی (روضة تحبرون) سنہ ۱۲۸۷ھ
بود داخلِ آیه گو حرفِ فی	ز طورِ بیان گشته لیکن برون
چو در آخرِ روضه تا شکل هاست	ازان پیچ گیرند ای ذو فنون

قطعه دیگر

چو وقتِ آخر آمد هاشمی را	برفت از لوثِ دنیا پاک و طاهر
ز مکتوبی کبیر اعداد برگیر	پے سالِ وصال از لفظ آخر سنہ ۱۲۸۷ھ

اعداد لفظ آخر بحساب مکتوبی کبیر

را	خا	الف
۳۱۲	۷۱۲	۲۶۳

کُل

سنہ ۱۲۸۷ ہجری

تفصیل

(را)	(خا)	(الف)
۳۱۲	۷۱۲	۲۶۳
الف ۱۱۱ را ۲۰۱	الف ۱۱۱ خا ۶۰۱	فا ۸۱ لام ۷۱ الف ۱۱۱

سلہ معنی آیه آنها در باغ شادی میکنند۔

تواریخِ رحلت مولوی عبدالحلیم صاحب المکنّی بابی البقا کہ از علمای معتبرینِ فرنگی محلِ لکھنؤ بودند بایمارِ مولوی سید نور الحسن صاحب محمدی متوطنِ چورہ شریف متصل کالپی +

قطعہ این تاریخ ضایع شد صرف مادّہا بیاد ماند

اشرفِ اربابِ عقل زبدۂ اصحابِ نقل ۱۲۸۶ھ		رشکِ فقیہان عہد فخرِ امامانِ جہبد ۱۲۸۶ء

تاریخ دیگر

کہ در ہر دو مصرع تاریخہاے جداگانہ است واگر این شعر در دائرہ پُر کردہ شود بسیار تاریخہا بطورِ دائرہ یعنی از ہر خانہ کہ شروع بکنند واز ہر عدد کہ طرح بدہند برمی آید

شعر

رہروِ راہِ ہدیٰ اربابِ ایقان را امام ۱۲۸۶ھ

کرو از دارِ کدہ رو جانبِ ربّ السلام ۱۲۸۶ھ

دائرۂ تاریخ

ترکیب استخراج تاریخہا ازین دائرہ سابقاً در صفحہ ۳۳ و ۳۴ نوشتہ شدہ است درین دائرہ صنعت خاص اینست کہ عبارتش شعر موزون و مقفی ست و در ہر مصرع تاریخ ست و بطور دائرہ نیز تاریخہاے بحساب بر می آیند۔

تاریخ وفات میر مہدی علی صاحب داعی پوری کہ از اجلۂ سادات بودند و امامیہ مذہب داشتند والد مکرمی میر مہدی حسین صاحب عہدہ دار ریاست بھوپال بودند

قطعہ

در ماتم شہ دین مہدی علی ز جان رفت	افشاند ہر کہ و مہ زین غم بفرق خود خاک
کاظم برائے سالش آمد ندائے ہاتف	در عشرۂ محرم جان داد مومن پاک

سنہ ۱۲۸۶ھ

تاریخِ ختنهٔ فخر الدّوله نوّاب محمد حسن خان صاحب بهادر عرف
وزیر صاحب ولیعهدِ نوّاب اعظم الامرا صاحب جاه مبین سردار
نوّاب عماد الدوله مهدی حسن خان صاحب بهادر رئیسِ باونی
کدوره که مصرعِ مادّهٔ تاریخ در صنعتِ غیر منقوطه است اشعارِ این
قطعه بسیار بودند تلف شدند در صلهٔ آن تفنگی بیش قیمت هندوستانی
خاصه خود عطا فرمودند

قطعهٔ ناتمام

نشاطِ تازه بدلهایِ عالمے گل کرد	زجشنِ ختنهٔ فرزندِ اعظم الامرا
نوشته کاظم سالش بمصرعِ مهمل	سرود سُور[۱] و سماعِ[۲] سرور داده صدا سنه ۱۲۸۸ھ

قطعهٔ تاریخِ وفاتِ حافظ نظام الدّین صاحب دهلوی که
در سرکارِ نوّاب باونی کدوره معزّز بودند و مردے بس
بزرگ و متعبّد و همه اوقات در ترتیل قرآن مجید میگذرانیدند
و صحبتِ مولانا شاه عبد العزیز صاحب دهلوی قدّس سرّه العزیز
و دیگر اکابرِ دین یافته بودند

قطعه

حافظِ دهلوی نظام الدّین	بود از مقبلان و مقبولان

[۱] سُور بمعنی خوشی [۲] سماع بمعنی نغمه۔

صحبت اکثر از اکابرِ دین | یافت تا گشت صاحبِ عرفان
روز و شب خدمتِ کلام اللہ | کرد تا بود در تنِ او جان
قدرِ ثوابِ باو نی کردش | فارغ از بہرِ طاعتِ یزدان
بگزشت از جہان و جانش باد | غرقِ دریاے رحمتِ رحمان
انَّ لِلْمُتَّقِین جنّٰتُ عدن | ہست سالِ وفاتش از قرآن

۱۲۸۹ھ

تاریخ کتخدائی مشفقی محمد تقی کدوروی بفرمایش عزیزی ڈاکٹر محمد افضل حسین صاحب مرحوم کہ از آن در زبر سالِ عیسوی ۱۸۷۲ء و در بیّنات ۱۲۸۹ھ ہجری بر می آید - و این طریقِ خاص ایجادِ راقم ست در کلامِ اساتذہ یافتہ نشدہ

قطعہ

تاریخ ایجاد مصنف

چون بفضلِ حضرتِ یزدان تقی شد کتخدا | در مبارک ساعت و روزِ خوش و فرخندہ فصل
بہرِ سالِ عیسوی و ہجریش کاظم نوشت | گشت ارزانی فراوان شادمانیہا ز وصل
۱۸۷۲ عیسوی ۱۲۸۰ ہجری
ہجری اندر بیّنات و عیسوی اندر زُبُر | می برآید ہر دو زین مصراع اے پاکیزہ اصل

حروف	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]	—	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]	[illegible]	[illegible]
زبر	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]	—	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]	[illegible]	[illegible]
بینات	[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	[illegible]	—	—	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	—	—	—	[illegible]	[illegible]	—	—	[illegible]	—	[illegible]	[illegible]

تاریخِ ولادتِ صاحبزادہ بلند اقبال ریاض الحسن خان بہادر

بشکوی دولتِ جناب نواب علی حسن خانصاحب بہادر
برادرِ اوسطِ نواب مہدی حسن خان بہادر والیِ ریاستِ باونی کدوره

قطعہ

ریاض الحسن نام فرخ پسر
خدایش دہد بہره از عمر و علم
باقبال و دولت بعلم و عمل
پئے سالِ میلاد کاظم نوشت

بنواب ما داد ربِ وَدُود
ز دین و ز دانش ز نام و نمود
برا علی کمالات یابد صعود
ریاض الحسن صاحب جاه وجود
۱۲۸۹ھ

تاریخ ولادتِ علی عباس فرزند اکبر راقم سلمہ اللہ تعالےٰ

چو عصرِ شنبہ تاریخِ ہفتم رمضان
بود ز کاظم صوری و معنوی سالش

پسر بکاظم بخشید مفضلِ[1] منعام[2]
ہزار و دو صد و ہشتاد و نہ بماہِ صیام
۱۲۸۹ھ

تاریخ وفاتِ ڈاکٹر افضل حسین صدیقی برادر اوسط راقم کہ ڈاکٹر حاذق و جوانِ صالح و متقی بود و در سنِ بست و سہ سالگی بعارضہ دق بمقام کدوره باونی پیش از صباح جمعہ غرهِ ذی الحجہ ۱۲۸۹ھ ہجری در گزشت اسکنہ اللہ فی الجنان

[1] نام باری تعالےٰ [2] نام باری تعالےٰ۔

تاریخ از قرآنِ مجید
ذٰلک جزاءُ مَن تزکّیٰ
سنہ ۱۲۸۹ ہجری

دیگر قطعہ

از وفاتِ برادرِ اوسط	آتشِ غم دلِ کبیدہ برشت
متقّی و ذکیّ و صالح بود	برکران زیستی زہر بدوزشت
ڈاکٹر بود و طبعِ نظمی داشت	حاذق و زود فہم و پاک سرشت
بست ۲۳ و سہ سال زندہ ماند و مدام	تخمِ اعمالِ نیک را می کشت
مسقط الراس او بجالون ست	کالبد جانش در کدورہ بہشت
جمعہ و غرہ بُدز ذی حجّہ	کہ شد آن متقی جوان بہشت
بہرِ سالِ وفاتِ او کاظم	(آہ افضل حسین مُرد) نوشت
	سنہ ۱۲۸۹ھ

تاریخ وفات حضرت حافظ شاہ سلطان احمد صاحب محمّدی چشتی متوطّن چورہ شریف قریب کالپی کہ از اولیاے کاملین بودند از قرآن مجید

اَلّذینَ جاہدوا فینا لنہدِینّہم سُبُلَنا
سنہ ۱۲۸۹ ہجری مقدسہ

بشکوی دولتِ جناب نوّاب علی حسن خانصاحب بہادر
برادرِ اوسطِ نوّاب مہدی حسن خان بہادر والیِ ریاستِ باونی کدوره

قطعه

ریاض الحسن نام فرخ پسر
خدایش دہد بہره از عمر و علم
باقبال و دولت بعلم و عمل
پئے سالِ میلاد کاظم نوشت

بنوّابِ ما داد ربّ وَدُود
زدین و ز دانش زنام و نمود
براعلیٰ کمالات یابد صعود
ریاض الحسن صاحب جاه وجود
۱۲۸۹ھ

تاریخ ولادتِ علی عباس فرزند اکبر راقم سلمہ اللہ تعالےٰ

چو عصر شنبه تاریخِ ہفتم رمضان
بود ز کاظم صوری و معنوی سالش

پسر بکاظم بخشید مفضلِ[۵۱] منعام[۵۲]
ہزار و دو صد و ہشتاد و نہ بماهِ صیام
۱۲۸۹ھ

تاریخ وفاتِ ڈاکٹر افضل حسین صدیقی برادر اوسط راقم کہ ڈاکٹر حاذق و جوانِ صالح و متّقی بود و در سنِ بست و سہ سالگی بعارضہ دق بمقام کدوره باونی پیش از صباح جمعہ غرّهٔ ذی الحجہ ۱۲۸۹ھ ہجری درگزشت اسکنہ اللہ فی الجنان

[۵۱] نام باری تعالےٰ [۵۲] نام باری تعالےٰ۔

تاریخ از قرآنِ مجید

ذٰلک جزاءُ مَن تزکّیٰ

سنہ ۱۲۸۹ ہجری

دیگر قطعہ

از وفاتِ برادرِ اوسط — آتشِ غم دلِ کبیدہ برشت
متقّی و ذکیّ و صالح بود — برگران زیستی زہر بدوزشت
ڈاکٹر بود و طبعِ نظمی داشت — حاذق وزود فہم و پاک سرشت
بست ۲۳ و سہ سال زندہ ماند و مدام — تخمِ اعمالِ نیک را می کشت
مسقط الراس او بجالون ست — کالبد جانش در کدورہ بہشت
جمعہ و غرّہ بُد ز ذی حجّہ — کہ شد آن متقّی جوان بہشت
بہرِ سالِ وفاتِ او کاظم — (آہ افضل حسین مُرد) نوشت

سنہ ۱۲۸۹

تاریخ وفات حضرت حافظ شاہ سلطان احمد صاحب محمّدی چشتی متوطّن چورہ شریف قریب کالپی کہ از اولیاے کاملین بودند از قرآن مجید

اَلّذِینَ جاہدوا فینا لَنہدِیَنّہم سُبُلَنا

سنہ ۱۲۸۹ ہجری مقدسہ

تاریخ وفات همشیرهٔ خردِ مصنّف از قرآن مجید

فی ظلٍّ ممدودٍ وّماءٍ مسکوب

سنه ۱۲۹۰ھ

تاریخ ورودِ منشی سید آل نبی خانصاحب شاهجهانپوری بعهدهٔ منتظمی در ریاست کدوره باونی - از ایجنٹی بوندیلکهنڈ که بعدِ بدنظمی ریاست باستدعای رئیس مقرر شده بودند

قطعه

سیدی آل نبی خانِ بهادر یم فیض
آنکه کانِ کرم و چشمهٔ احسان آمد

ابر نیسان عطا هست بقولِ غالب
لبِ لعل و کفِ رادش (بمعنی سخی) گهرافشان آمد

اینکه او قطره زنان آمده اندر مهِ تیر (نام ماه رومی)
ابرِ فیضیست که در موسمِ باران آمد

بهرِ نظم و نسقِ کارِ ریاست چو رسید
گوئیان در تنِ افسرده دلان جان آمد

کاظم از روی امیدی[لہ] بنوشتم پے سال
در خزان دیده چمن بادِ بهاران آمد

۱۲۸۹
۱
۱۲۹۰ھ

دیگر

ایضاً غزل که در هر شعرِ آن تاریخیست مع یک صنعتِ خاص و در بعضے دو صنعت همگی پنج شعر با دو مطلع با این غزل قصیده

لہ بتعمیه یکعدد از روے امید.

سادهٔ طویلی بود که تلف شد شاید که پیش اخلافِ ممدوح باشد

غزل

شعرِ تاریخ در صنعتِ مطابقتِ زبر و بینات

ماحیِ آیتِ جور و فساد در بینات سنہ ۱۲۹۰ھ — در زبر سنہ ۱۲۹۰ھ		آلِ نبی بادانشِ داد	

جدول اعداد زبر و بینات شعر																															
حروف	-	ل	ن	ن	ی	ا	-	م	-	ق	م	-	م	ی	-	ی	-	ک	ی	-	ی	ن	ن	م	ا	م	ن	ل	-	ا	
عدد در زبر	-	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	-	[illegible]	-	[illegible]	[illegible]	[illegible]	-	[illegible]	[illegible]	[illegible]	-	[illegible]	[illegible]	-	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	-	[illegible]	[illegible]
عدد در بینات	[illegible]	[illegible]	[illegible]	-	-	-	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]	-	-	[illegible]	-	-	[illegible]	[illegible]	-	[illegible]	-	[illegible]	[illegible]	[illegible]	[illegible]

غیر منقوط

اکرمِ عہد و دلاور راد	۱۲۹۰ھ	اوحدِ دہرو مصلحِ ملک	

مقطوع و مہمل

درِ و دود اور دا راد (بمعنی نیکی — اسم باری)	۱۲۹۰ھ	دارا و درّاک و راد	

در صنعتِ خیفا که یک لفظ منقوط است و یک لفظ غیر منقوط

آلِ نبی روحِ تنِ داد	۱۲۹۰ھ	کاملِ بینش و ماہِ زیب	

تاریخ بشش طور

قیصرِ رفعت و جندِ عباد		میرِ خبیرِ جیّد رائے (۱)	

(۱) ازین شعر بشش طور تاریخ بر می آید یعنی در ہر مصرع و در منقوط تمام شعر و در غیر منقوط آن سوا اگر منقوطِ یک مصرع با غیر منقوطِ مصرعِ ثانی جمع کرده شود و نیز عکس آن

تاریخ تولّدِ صاحبزادۂ مولوی سید نورالحسن صاحب محمدّی چشتی متوطن چورہ شریف قریب کالپی این صاحبزادہ در بھوپال متولّد شد

قطعہ

چون مولوی نورالحسن در بلدۂ بھوپال یافت	فرخ پسر والا گہر شکرِ خداے ذوالمنن
کاظم رقم زد سال آن در مصرعِ تازی زبان	یاربّ زِ زوفی عمرہِ وارزقہ علماً نافعاً
	سنہ ۱۲۹۱ھ

قطعۂ تاریخ صحتِ منشی سید آلِ نبی خان صاحب سپرنٹنڈنٹ ریاست باونی کدورہ در مطابقتِ زبر و بینات وحروفِ غیرمنقوط مع قطعۂ مہملہ واین صنعت از اصعبِ صنایع تاریخ ست ممدوح در صلۂ آن تفنگی بیش قیمت دونالی برنج لوڈر عطا فرمودند چون بعد زمانی ممتد فرستادہ بودند تاریخ آن آیندہ درج شدہ در سنہ ۱۲۹۴ھ

قطعہ

دُور کرد امدادِ داور حاکم ما را عِلَل	ملک را در عہدِ او ورود اد رسم و طورِ عدل
سالِ را در سلکِ سطر آورد کلکم زرد وطو[1]	عمر دارد لامحالہ عالم آرا دورِ عدل
	سنہ ۱۲۹۱ھ

[1] یعنی در مطابقت اعداد زبر و بینات کہ بقاعدہ زبر ہم تاریخ بر می آید و بقاعدہ بینات ہم۔

حرف	عدد زبر	عدد بینات
ع	۷۰	۶۰
م	۴۰	۵۰
ر	۲۰۰	۱
د	۴	۳۱
ا	۱	۱۱۰
ر	۲۰۰	۱
د	۴	۳۱
ل	۳۰	۴۱
ا	۱	۱۱۰
م	۴۰	۵۰
ح	۸	۱
ا	۱	۱۱۰
ل	۳۰	۴۱
ہ	۵	۱
ع	۷۰	۶۰
ا	۱	۱۱۰
ل	۳۰	۴۱
م	۴۰	۵۰
ا	۱	۱۱۰
ر	۲۰۰	۱
ا	۱	۱۱۰
د	۴	۳۱
و	۶	۶
ر	۲۰۰	۱
ع	۷۰	۶۰
د	۴	۳۱
ل	۳۰	۴۱
	سنہ ۱۲۹۱ھ	سنہ ۱۲۹۱ھ

قطعۂ تاریخ وفاتِ میرزا دبیر صاحب مرثیہ گوے لکھنوی بفرمایشِ منشی آل نبی خانصاحب بہادر سپرنٹنڈنٹ باونی کہ جناب شمس العُلما مفتی سیّد عبّاس صاحب ازبس پسند فرمودند و بقلم خود الفاظ ستائیش و آفرین تحریر فرمودہ بکاتب دادند در کلکتہ مٹیابرج

قطعہ در صنعتِ غیر منقوط

عطاردِ[1] اوحد العصر آہ در ماہِ محرّم مُرد
مسلّم در سلام و مدحِ آلِ احمدِ مُرسَل

کلامِ او محمّد و موردِ درود درود آمد
دم آرد در دُموعِ الآو موعِ آرد دمِ اوّل

مِلاکِ الامر و راسُ المال اُو مدحِ امام آمد
کہ مردم کردہ گرد راہِ او را سرمۂ مکحل

کلامِ او عُلا دادہ معلّا کردہ اُو دو را
کمالِ او مکمّل کردہ اُو دور او ہم اکمل

کلامِ مُہمل دارد عِدادِ[2] سالِ مرگِ او
سر آمد عمر اُو در مدحِ آلِ احمدِ مرسل

سنہ ۱۲۹۲ ہجری

حاشیہ [1] مرزا دبیر در صنعت غیر منقوط تخلص خود عطارد می کردند۔

[2] عِداد۔ بمعنی شمار و وقتِ مرگ۔

قطعۂ دیگر بطورِ معمّا ہم بدان طور کہ دبیر مرحوم در وفاتِ میر انیس مرحوم لکھنوی گفتہ بودند یعنی طورِ سینا بے کلیم اللہ و منبر بے انیس

دیگر منہ ولہ

سرو بن بے قمریست و آشیان بے عندلیب	گُل بتاراجِ خزان شد گلبن از رونق فتاد
قصر از قیصر تہی شد شہ نشین بے شاہ ماند	یا لگن بے شمع گشت و ماند بے آتش رماد
یا بود قصر خورنق خالی از بہرام گور	یا مُعطّل ماند بے نوشیروان ایوانِ داد
ہم نگین بے نقش و ہم مہرِ سلیمان بے نگین	مسندِ جم بے جم و تختِ عجم بے کیقباد
در محرّم مرد و از کاظم معمّا بہرِ سال	ہست منبر بے دبیر و بے سلیمان تختِ باد

چون از عدد لفظ منبر یعنی ۲۹۲ عدد لفظ دبیر یعنی ۲۱۶ کم کردہ شود عدد ۷۶ باقی میماند و چون از لفظِ تختِ باد کہ عددش ۱۴۰۷ است عددِ لفظِ سلیمان را کہ ۱۹۱ باشد کم کردہ شود ۱۲۱۶ بماند و مجموع عدد ۷۶ و ۱۲۱۶ ۱۲۹۲ باشد کہ عدد سنہ مطلوب وفاتِ میرزا سلامت علی دبیر ست

۲۹۲	۱۴۰۷	۷۶
۲۱۶	۱۹۱	۱۲۱۶
۷۶ +	۱۲۱۶	۱۲۹۲

تاریخ تنزّلِ درجۂ منشی احمد یار خانصاحب سررشتہ دار کہ بخطای عمائل مواخذہ کردہ شدند بفرمایشِ حکیم امتیاز علی خوشنویس .

قطعہ

منشی احمد یار خان سررشتہ دار	آنکہ خوش خلق و نکو مخضر بود

بازپرس جرم ماتحتان ازو	کرد حاکم زانکه او افسر بود
هست بر طور معما سال آن	وائے (بر) فرد یکه سر دفتر بود[۱]
	۱۲۷۵ ۱۷ ۱۲۹۲

تاریخ وفات شاه فخر الدین چشتی که در اطراف باندا نزیل شده بودند بعض مردم معتقد شان شدند و ناگاه انتقال فرمودند
بفرمایش امتیاز علی صاحب خوشنویس

قطعه

فخر الدین شاه آن فقیر کامل	چون رفت ازین جهان سوی دار البقا
تاریخ وصال او چو ازوے جستند	کاظم پے سال گفت فخر الفقرا ۱۲۹۲ھ

تاریخ افتتاح مدرسه راجکمار کالج چھاونی نیا گاؤں ملک بوندیلکھنڈ باهتمام ڈاکٹر جان اسٹرٹین صاحب بهادر پولیٹیکل ایجنٹ ملک بوندیلکھنڈ

کرد بناے مدرسه ڈاکٹر اسٹرٹین آنکه	سوء مزاج دهر را همت او معالج است
گفت عطارد از فلک مصرع سال عیسوی	مطلع شمس علم و عقل راجکمار کالج است
	۱۸۷۵ء عیسوی

[۱] - این مصرع صائب ست بقاعدهٔ معما لفظ بر ازان خارج کرده شده سال این واقعه گردید معنی معمائی چنین ست که بر فرد یکه سر دفتر بود وای ونفخ باد که اگرچه لفظ بر داخل مصرع ست لیکن باسلوب بیان از مادهٔ تاریخ خارج گشته -

تاریخ تقرری منشی چندی پرشاد صاحب اکبر آبادی بعہدہ
سپرنٹنڈنٹی ریاست چھترپور بوندیلکھند

قطعہ

اک ریاست کا ہوا اب حاکم
وہ جو اس ملک مین تھا نائب ایجنٹ

عیسوی سال لکھا کاظم نے
سیر منشی ہوا سپرنٹنڈنٹ

سنہ ۱۸۷۶ عیسوی

مثنوی در تاریخ ازدواج مسٹر جان میدر صاحب بہادر
پرنسپل راجکمار کالج ملک بوندیلکھنڈ

مثنوی

جان میدر بلند بالائیست
زین صفت در ہزار مرد یکیست

خواست خاتون کوتہ قد ہمسر
وہ چہ ہمسر کہ ہست تا بکمر

ہست میدر زبس حکیم منش
کاربند حکم بکار و کنش

گشت از مختصر پسندی او
کہ دو بالا بود بلندی او

بودہ از طول و قصر خود شاکی
شاید آخر ز فرط دراکی

کردہ اند انتخاب یکدیگر
داشتند این نتیجہ پیش نظر

کہ در اولاد شان شود پیدا
ان خیر الامور اوسطہا

غایت پستی و بلندی شان
آورد اعتدال را بمیان

فکر تاریخ بود کاظم را
سال باشد عدد اگر گیرید

گشت القاز عالم بالا
آنچه گیرید مختصر گیرید
۱۸۷۴ء

قطعۂ تاریخ تحفہ فرستادن منشی سیّد آلِ نبی خان صاحب سپرنٹنڈنٹ ریاست باونی تفنگ دونالی بتیچ لوڈر برا قم کہ از چند سال وعدۂ آن فرمودہ بودند بصلہ قطعہ تاریخ صحت خود شان کہ در ۱۲۹۱ہجری در صنعتِ غیر منقوط مع صنعتِ مطابقت زبر و بینات پیش کردہ بودم

قطعہ

فرستادے تفنگِ بیش قیمت
زبس شد زین عطیہ وقتِ من خوش
ندانم من ازین بہتر دعاے
برآمد زین دعا تاریخِ اتحاف

بمن اے در سخا شانِ تو والا
زبختت وقت خوش ہموارہ بادا
جزاک اللہ فی الدارین خیرا
تعالی اللہ فکرِ دستِ بالا
۱۲۹۴ھ

عرش پیما

تاریخ وفات حاجی میرزا جعفر صاحب رسالہ دار لیفر مایش برادرِ شان مرزا بسمل صاحب دہلوی در یک شعر کہ ہر دو مصرع تاریخیست یکے عربی دیگر فارسی۔ اول مصرع تازی گفتہ شدہ بود۔ مرزا بسمل بسیار پسندیدند و گفتند کہ اگر

در فارسی بودے زیادہ قریب بافہام بودے اتفاقاً
برہمان وزن وقافیہ مصرعِ فارسی بہم رسید و شعر شد

میرزا جعفر بجنت کرد جا	ارتحالُ الحاج جعفر میرزا
۱۲۹۴ھ	۱۲۹۴ھ

قطعہ تاریخ وفات برادر خرد راقم کہ جوانِ صالح و از بس حلیم بود

قطعہ

جوانِ نکوکار کامل حسین	کہ بر عارضش سبزہ نو میدمید
نکو خوی و خوش خلق بود و حلیم	ذکیّ و ہنرمند بود و رشید
برآمد یکے دمبل اورا بپاے	کہ سالی دو زحمت ازاں می کشید
دریغا کہ در بست ۲۳ و سہ سالہ عمر	جہانش بخورد و جہاں را ندید
پےِ سال او ہاتفِ غیب گفت	روانش بفردوس اعلی رسید
	۱۲۹۴ھ ہجری مقدسہ

ایضاً از قرآنِ مجید

فاولئک یُبَدِّلُ اللہُ سیّاٰتہم حسنات

۱۲۹۴ھ

۵۷ یعنی آیہ۔ ایشانند کہ بدل کرد خدا بدیہاے ایشان را بہ نکوئیہا

تاریخ اسلام آوردن ہندو زنے از قوم شریف بفرمایش
حکیم امتیاز علی صاحب خوشنویس از آیۂ قرآن مجید

مادّہ

"صَدَّقَتْ[۵۱] بکلماتِ ربّہا"

۱۲۹۵ھ

تاریخ معزولی و بدحالی یکے از بوالفضولان دریدہ دہن
کہ نسبت بافسران و حکّام خود سخنان ناشایستہ میگفت آخر
بکیفر کردار گرفتار شدہ از عہدۂ خود بیفتاد و تنگ روزی گشت
ذکر نامش مناسب نمود

قطعہ

رندِ شوریدۂ دریدہ دہن	گشت معزول و مبتلاے بلا
سال ہجریش از کلام قدیم	ہست کاظم معیشۃً[۵۲] ضنکا (بمعنی روزی تنگ) ۱۲۹۲ھ

تاریخ نیش زنی و ایذا رسانی بعضے از اقارب کالعقارب
کہ ذکر نامش مناسب نمود

۵۱ تصدیق کرد آن زن کلمہاے خدای خود را
۵۲ بدان کہ در لفظ معیشۃً اگرچہ تای ملفوظی ست لیکن چونکہ بصورت ھا در قرآن نوشتہ می شود پیش محققین عدد آن پنج گرفتن لازم ست چہ اعتبار صورت حروف است نہ تلفظ را۔

قطعه

عزیزی از اقارب کالعقارب	بکین بر خاست از خبثِ نہانی
حقوق تربیت یکسر بر انداخت	جفا کرد و شد از اعداے جانی
نوشتم سالِ آن از قول سعدی	فلمّا[1] اشتد ساعدہ رمانی
	۱۲۹۷ھ ہجری

تاریخ کامیابی دوستی کہ بر سالتِ امر مخفی رفتہ بود

قطعہ

قاصد بر سالتیکہ بشتافتہ بود	سعیش مشکور گشت و جہدش مقبول
کاظم پے سال عیسوی کرد رقم	بذلِ مجہود و جہد مبذول رسول
	۱۸۸۲ء عیسوی

تاریخ وفات انور الدولہ خواجہ سعد الدین خان صاحب بہادر شفیق عمّ نواب مہدی حسن خان بہادر رئیس ریاست کدورہ باونی بوندیلکھنڈ

قطعہ

انور الدولہ بہادر خواجہ سعد الدین خان	زبدۂ اہل دول عالی نسب والا ہمم
صوفی صافی درون و شاعر نازک خیال	ناثرِ شیوا بیان و ناظم جادو رقم

[1] معنی این مصرع اینست کہ ہرگاہ ساعد او قوی شد بر من تیر انداخت

در نجابت افتخار نسلِ غازی الدین خان (وزیر ہند)	در فصاحت فخرِ سحبان رشکِ حاتم در کرم
شد غریقِ رحمتِ حق اوسطِ ماہِ صیام	روزِ روشن در نظرہا تیرہ شب شد زین الم
گفت کاظم مصرعِ مقطوع و مہمل بہرِ سال	روحِ اورا داورِ دادار دہ دارِ ارم
چند تصنیفات ازو باقیست اندر نظم و نثر	می تراود ہر یکے از لوحِ دلہا نقشِ غم ۱۲۹۸ھ

ایضاً در صنعتِ منقوط و موصل ضدِّ ہر دو صنعتِ سابق

ہمین اربابِ دین و دولت ہمین اصحابِ جاہ و حشمت	سپہرِ شوکت یمِ مروت شفیق (تخلص) ازین خاکدانِ محنت
اواسطِ ماہِ روزہ رحلت نمود و تاریخِ این مصیبت	باجتماعِ دو گونہ صنعت (شفق بپیش نبی بجنت)
شفقبپیشنبیبجنّت	۱۳۱۱ تخرجہ ۱۲۹۸ھ

تاریخِ وفاتِ مظفر علی اسیر لکھنوی کہ از شعرای نامی و گرامی بودند

قطعہ

گزرے جہان سے آہ مظفر علی اسیر	آگاہ خاص و عام ہین اونکی صفات سے
فنِ سخن وری مین وہ اُستادِ وقت تھے	تھا شاعری کا رُتبہ بلند اونکی ذات سے
گو اک جہان کو رنج ہے اونکے فراق کا	تھے نیک راحت اونکو ہے اپنی وفات سے
دنیا ہے سجن مومن اور اوس سے رہائی گر	وہ کون ہے جو خوش نہو اپنی نجات سے
کاظم نے سالِ ہجری مرگ اونکا یہ لکھا	اچھا اسیر چھوٹا قیدِ حیات سے ۱۲۹۹ھ

ط۵ چون اواسطِ ماہِ روزہ کہ حروف (وز) باشند از مادۂ تاریخ رحلت کنند یعنی بدر روند تاریخ باشد خوبی تخرجہ دیدنی دارد کہ معنی حقیقی و معنی معمائی چقدر مطابقت دارد۔

تاریخِ نیش زنی و آزار رسانیِ بعض اقربا که ذکر نامش موجب تفضیح دانسته ترک کرده شده

قطعه

یکے از اقربائے عقرب خو	شده بے وجه و بے سبب درپے
سرآزار[له] دارد و سالش	مقتضائے طبیعتِ کج وے
	بتعمیهٔ یک عدد از سرآزار ۱۸۶۹ / ۱۸۸۰ عیسوی

تاریخِ وفاتِ زوجهٔ عمِّ بزرگوار منشی محمد حسن عسکری صاحب قبله مدظلّهم

قطعه

جفتِ عمِّ محترم ز دنیا	دردا که با حسرت سفر کرد
کاظم پے سال آن رقم زد	افسوس فرید دور شد فرد ۱۲۹۹ھ

تاریخِ انتقالِ راجه خلق سنگه جودیو والیِ ریاستِ سرلیه که در عهدِ عنفوانِ شباب درگذشت

قطعه

شد راجهٔ سرلیه دریغا که از جهان	زان پیشتر که برخورد از عمر و دولتش
این میوه نارسیده چو از نخلِ عمر ریخت	"در"[له] (غورگی مویز) بود سال رحلتش ۱۲۹۹ھ

[له] در غورگی مویز مثل فارسیست لیکن لفظ (در) بسیاق عبارت جدا کرده شده یعنی در الفاظ غورگی مویز تاریخ ست و ایهام ضرب المثل بجائے خود باقیست۔

تاریخِ وفاتِ مولوی عبدالقادر صاحب قُدِّسَ سرّہ کہ از اکابرِ علمائے ربّانی بودند والد ڈپٹی ابوالحامد صاحب کہ ہمزلف شمس العلما مولوی نذیر احمد خان صاحب دہلوی ہستند بفرمائش اقتیاز علی صاحب خوشنویسِ چھترپوری

قطعہ

وارثِ علمِ رُسُل مولوی عبد القادر	جانبِ خلد ازین غمکدۂ فانی رفت
مصرعے گفتہ پے سالِ وصالش کاظم	زجہان وا آ اسفا عالمِ ربّانی رفت ۱۲۹۹ھ

تاریخ برائے لوحِ مزارِ سلامت علی صاحب مرحوم کہ مزار شان در چرکھاری ست حسب فرمائش جناب مولوی سیّد عنایت حسین صاحب ممبر دربار ریاست چرکھاری ملک بوندیلکھنڈ

قطعہ

آنکہ نامش سلامت ست وعلی	خفتہ در خوابِ راحتست اینجا
بہرِ سالست نقشِ لوحِ مزار	بُش مقامِ سلامست اینجا سنہ ۱۲۹۹ھ

بین

تاریخ عطائے منصب و جاگیر و خطاب خان بہادر بمیرزا عاشق حسین صاحب اکبرآبادی از ریاست شمشیرگڈھ عرف سمتھر ملک بوندیلکھنڈ

بروزن فعلن فعلن مفاعلن فعلان

قطعہ

مرزا عاشق حسین صاحب یافت	عزت حرمت مفاخرت توقیر
کاظم سالش ہمان عطایا ہست (دان)	خانی منصب بہادری جاگیر ۱۲۹۹ھ

تاریخ وفات مولوی علی احسن اللہ صاحب بدایونی کہ در ماہ محرم وفات یافتند و باراقم محبت بسیار داشتند خدایش بیامرزاد

قطعہ

چون علی در غم امام حسین	داد جان ایزدش بجنت برد
ازلب نوحہ گر بگوش رسید	مرد دیندار در محرم مرد ۱۲۴۹ + ۵۰ = ۱۲۹۹ بتعمیہ ۵۰ ازحرف ن

ایضاً قطعہ دیگر

چون علی احسن اللہ از جہان	قصد سوے جنت الفردوس کرد
آہ سر برزد چو کاظم گفت سال	در محرم مرد آن دیندار مرد ۳۰۰ - ۱ = ۱۲۹۹ھ بتخرجہ یک عدد از سرآہ
سال مرگش باشد و فال نجات	در محرم مردن دیندار مرد ۱۲۹۹ھ بے تخرجہ وتعمیہ

قطعہ دیگر

آن نکو نام احسن الاخلاق	دوشش جان داد و صبر دلہا برد

از پئے سالِ او بدل[۳۴] گفتم | آنکہ نامِ نکو گزاشت نمرد
تعمیہ لفظ دل[۳۴] ۱۲۶۵ + ۳۴ = ۱۲۹۹ھ

قطعۂ دیگر

آہنگِ خلد کرد علی احسن اللہ آنکہ | سیمائے راستان ز جبینش پدید بود
روزِ وصالِ او کہ بماہِ محرم است | عاشورِ ماست در حقِ او گرچہ عید بود
کاظم نوشت مادۂ سالِ رحلتش | یادش بخیر زندہ دل و اہلِ دید بود
۱۲۹۹ سنہ ہجری

قطعہ دیگر در صنعتِ غیر منقوط و مقطوع

کرد آن علی الذات احسن الصفات آہنگ | در محرم از دنیا سوئے جنت الماویٰ
بہر سالش از کاظم خوان مہمل و مقطوع | داد روحِ او را روح داورِ ارم آرا
تا صراحتہً[ف] دانی کز غم و پریشانی | لفظ از انتظام افتاد حرفِ ہشت زینت را
۱۲۹۹ سنہ

قطعۂ تاریخ وفاتِ عمّ بزرگوار مصنّف حضرت شیخ کرامت اللہ صاحب صدیقی کہ مردِ دیندار و راستباز و متقّی و از مریدان حضرت شاہ غلام رسول صاحب نقشبندی مجدّدی بودند قدس اللہ سرہ العزیز

[ف] متعلق شعر آخر یعنی سبب اختیار این صنعت آنست تا صریح بدانی کہ بوجہ غم و پریشانی در الفاظ انتظام نماندہ کہ حروف از یکدیگر جدا ہستند و نیز حروف زینت خود ترک کردہ اند یعنی نقاط کہ زینت حروف می باشند در آنہا نیستند۔

قطعه

اُو درِ من کرامت اللہ آنکه
پاک دین بود و متّقی لاریب

مُرد و سالِ وفاتش اے کاظم
دَخَلَ الخُلد گفت ہاتفِ غیب

۱۲۹۹ھ

تاریخ مسند نشینی نواب فخر الدوله بہادر ظفر جنگ رئیس باونی کدوره
که از یک شعرش شش طور تاریخ بر می آید

مثنوی

گشت فخر الدوله چون مسند نشین
کرد اساسِ کارِ خود بر داد و دین

گفت کاظم شعر تر از بہرِ سال
سال بر شش طور از ان یابد کمال

خاصه عہد امنِ رادِ داد گر ۱۳۰۰
یعنی سخی

کرده عدلش شانِ دادِ او سمر ۱۳۰۰

ہست در ہر مصرعی شش سالِ جدا
نیز در منقوطِ شعرائے مہتدا

در حروفِ مہملِ آن شعر نیز
ز اختلافِ این دو ہم اے باتمیز

قطعه دیگر

نواب باونی چو بمسند نشست کرد
آغازِ داد و معدلت از پیش بنیش

کاظم برائے سالِ جلوسش نگاشتم
عدل و وفاق حاصلِ مسند نشینیش

سنہ ۱۳۰۰ ہجری

دور

قطعۂ دیگر مادۂ تاریخ در صنعتِ صوری و معنوی

قطعہ

بارک اللہ کہ بتائیدِ خداوندِ جہان	باونی یافت بنوابِ ظفر جنگ قرار
نذر در صورت و معنی ست ز کاظم پے سال	دو ومین از مہِ ذی حجہ و سہ صد بہزار ۱۳۰۰ھ

قصیدہ تاریخ جشنِ مسند نشینی اعظم الامرا فخر الدولہ معین الملک صاحب جاہ مہین سردار نواب محمد حسن خان صاحب بہادر ظفر جنگ رئیس کدورہ ریاست باونی ملک بوندیلکھنڈ کہ ممدوح یکہزار روپیہ در صلۂ این قصیدہ بمصنف انعام فرمودند در ہر شعرش شش طور تاریخ ست کہ تفصیل صنایع آن در آخرش منظوم و ملحق ست نام تاریخیش (کنوزِ تواریخ) ست در جواب قصیدۂ طہماسپ قلی تُرک کہ بعہدِ شاہجہان بادشاہ پیش کردہ بود و صلۂ گران یافتہ آن قصیدہ نیز بعد این قصیدہ مندرج کردہ شدہ است وزن و قافیہ ہر دو قصیدہ یکیست

شعر توشیح

دورِ او آمد سیف[ل] و قلم و دولت و دین	کامِ او را مددِ داور و توفیق مُعین

[ل] صاحب سیف و قلم تمغائے خاندانی ممدوح ست۔

قصیده
کنوز تواریخ
سنه ۱۳۰۰ھ

دلِ او شاد و کامدحش آرامِ دلِ دوران — کشادِ کارها شد رسد او وداد او سامان
ولا و عشقِ حق مقصودِ موصولِ درونِ او — اصولِ او همه شد دلکشا در عالمِ امکان
رسا و هم موحدِ عادل و والاهمم هم خان — (مطلع ثانی) محمد و احسن نامش دلیل و قیمِ العرفان
امین دین را امانِ ملک و ملت افصح و اکمل — امام و قاطعِ رقت همامِ قامعِ عدوان
ودادِ داد و شانِ رحمِ او حلالِ هر مشکل — وثوقِ داد او آماده وارد کارِ عهد آسان
اساسِ حلمِ او محکم نهالِ مدحِ او خرم — رسد کام و ولا و داد و امدادِ خدا هر آن
محمد وارث و فرزند و مهدی والدِ ماجد (نام ممدوح — نام پدر ممدوح) — از اسمِ جدِ سر افوقِ علی اول سعادت دان (یعنی بخوان — نام جد ممدوح)
رخِ او ماه و دل عمان همامِ واحدِ عالم — مرادِ اهلِ دل دلخواه و کامل اکمل الاحسان
سزد توصیفِ حاکم الکون جمالِ السته گردد — دل مداح خود آگاه عدل داورِ دوران
یکینِ او زترس امین کند مالِ جهانی را — درش ماموِل عدل و داد و مداح دولتش عمان
فراوان لایقِ مدحست دورِ حکم و دادِ وے — دگر نه هست نه آن نشان در عالم امکان
وقارِ وقعتِ احکامِ او مانا درولها — الٰها سهل حاصل گردد و دلخواهِ او آسان
قتال و قهرِ اعدا رهما تا آمد او الا — وداد و مهر هم آمد مددگارِ هوا خواهان
لطیف و اقدس و در دین و دولت حاکمِ ادر — رحیم و منصف و دانای کل صوفی و عالیشان
معین الملک دانا حامی احکام در نصفت (لقب ممدوح) — وصولِ کام الا در عهدِ دادِ شاملش آسان

وفای صافی ودانی صفا اورا دل آراشد | توانا ونکوکار ونکونام عدل دوران
دلا خوان حمد او کامدا دماو ملک عالم را | ودود وآمد معدِ اصلح الامثال والاقران
وقار علم واستدلال آن والا ہمم اقوم | فلاطون دانشے در حلم واحصای عمل لقمان
لطیف مقصد دین ودول را حامل وعامل | یمین وی ممودہ یمن وعدش را قوی ارکان
تعالی اللہ کہ در آفاق دارد کہ دادو دین | قلم در مدحت آئین او آسیمہ یا حیران
ولید المحامد قوم ما را ہست آن عاقل | محمد اہل دل آن کاسر الاصنام والاوثان
دلا او خطۂ اسلام وعون وعدل را حاکم | علو مدح وصدق اعتقاد دو داد را سلطان
ید حق ماند او را کافل وملک ولایت را | یمین وے دہاد آرام وصد تسکین واطمینان
نکونامست ما نا دو دہاد اصل مقاصد را | نوال ولطف وی احکام[۹۱] تا آرد گہر نیسان

(۲۰) وددد واعدا — اصلح الامثال والاقران

اشعار زاید بطور ضمیمۂ قصیدہ در ترکیب استخراج تواریخ ازان

نوشتم بست[۲۴] وچار اشعار بہر تہنیت کاظم | بجشن مسند آرائی فخر الدولہ ذی جاشان
ز ہر مصراع خیزد سال واز منقوط ہر بیتے | چنان کز مہملش تاریخ حاصل میشود آسان
زیک مصراع مہمل واز دگر معجم اگر گیری | وبا برعکس آن تاریخ ہجری را شود سامان
ز توشیح سر ہر مصرعش شعرے شود حاصل | کزان ہم سال بر شش طور خیزد ای معانی دان
وزین پنجہ مصارع مہمل ومنقوط یکدیگر | بضد وجنس خود آمیزد و ماند عمل یکسان
چو نون[۹۲] ہای روی ہا زین قصیدہ در شمار آری | ازان ہم سال را یابی نشان بے بیشی ونقصان

[۹۱] احکام بمعنی محکم کردن۔
[۹۲] نون ہاے روی نون ہاے آخر قافیہ۔

برآید چار الف و ہشصد و پنجاہ و یک کرت | تواریخ از سر تحقیق اگر گیری حساب آن
تتبع کردہ ام طہماسپ را کان ترک جادو فن | رقم زد نوزدہ بیت موشح چون در غلطان
قیود دیگر افزودم کہ کردم از نقطہا | مجال فکر بر خود تنگ و مشکل آنکہ بود آسان
زہے فخر و زہے عزت اگر نظمم قبول افتد | بدرگاہ معین الملک اہل المجد والاحسان

واضح باد کہ این قصیدہ را بخدمت بابرکت علامۂ دوران سرآمد سخنوران در ممالک عرب و عجم بفضل و کمال مسلّم المحترم بین الناس مجتہد العصر شمس العلما مفتی سید محمد عباس صاحب مدظلہم العالی بخواہش اصلاح بدین التماس فرستادہ بودم کہ چون در مواقع سقم تبدیل الفاظ بوجہ قید تاریخ و التزام صنعت خالی از تشویش خاطر اقدس نخواہد بود اقتصار خواہش رہی بر آنست کہ صرف بر اغلاط و اسقام اشعار و اعلام فرمودہ شود کہ خودش درست بکنم۔ بر اکثر مصارع و اشعار صاد ثبت فرمودند و دو جا لفظ تعقید تحریر نمودند کہ راقم آن ہر دو مصارع را تبدیل کرد عاطفت نامہ کہ نامزد این ناچیز فرمودند و قدر این بیمقدار افزودند پیشکش ناظرین ست + فضایل مآب کمالات اکتساب حرسہ رب الارباب بعد اہدای اسلام با اعزاز و احترام ملتمس اینکہ نمیقہ رشیقہ و قصیدۂ انیقہ مدحیت کہ بحقیر رسیدہ و باعث سرور موفور گردیدہ نظم قصیدہ در غایت انسجام ست با آنکہ اصعب صنایع را دران التزام ست الحق این قدر تاریخہا کہ برآوردہ اید عجب صنعتہا دران بکار بردہ اید و خیلی زحمت کشیدہ آید کسیکہ این کار بکند البتہ میداند کہ چہ قدر خون جگر میخورد از فقیر بسبب ضعف و اضمحلال و کثرت اشغال در ارسال جواب تاخیر افتاد

والعذر عند کرام الناس مقبول اضعف الناس سید محمد عباس از کلکتہ مٹیا برج۔

قصیدہ طہماسپ قلی ترک در تہنیت کتخدائی شاہزادہ محمد دارا شکوہ فرزند اکبر شاہجہان بادشاہ کہ از ہر شعرش بہ چہار طور ۱۰۴۳ ہجری برمی آید و از توشیح آن شعرے بہم می رسد کہ ازان ہم بچہار طور سال مذکور میخیزد ہمگی ہشتاد تاریخ ست

شعر توشیح

بصد تزئین بلوح محمل شاہ
رقم دیدم قران مہر باماہ

قصیدہ

بحمد اللہ کہ شد دیگر بسعی نائب سلطان
رواج التیام افزون حد و وصل آبادان

صلای امن درداد ند بہر طوے شہزادہ
قبول یکدلی یابی ازین جشن عماد ارکان

دریں دولت کہ یارب جاودان باد از جود او
قرین شد دلم گل گل ز لطف داور سبحان

تعالی اللہ زہے گردون مآبی ہادی کامل
دلیل و موبد و دانا بعہد و دانش و عرفان

زہے شاہے نکو آئین کہ بادا نام اقبالش
بعین عہد را بازو بیسار جود را سامان

یم از صیت عطاے او کند از مفلسی نالہ
دراز قید نوال وی بود ہم اندر صدف نالان

بیقین دانم کہ قصد او کند حل ہمہ مشکل
بدیع جود او دارد دلا ہر مشکلے آسان

نوید جشن شہزادہ ز وصل آمد بحمد اللہ
قرین فر ایزد باد عہد صاحب دوران

بود در سایهٔ شاه جهان سور لقای او | رهین شادی جهان جاوید عدل امین محیط ایمان
لوای جود او هر جا بمقصد سایه افگن شد | امل آنجا رسد کامل کشاده دل بکف داماں
وجود جاه او بادا صفای حکم را قیمت | نوای بزم او ساز دل پژمرده را شادان
حسود بدگوی او را نحوست مائل طالع | مرید کلک او بادا سعادت از بن دندان
مراد و مقصد مادح شهاب الدین والدنیا | همه زیب و همه منت همه بر و همه احسان
حصون سروری قایم بآن طوی لقا مائل | رواج عدل باقی باد زین جشن نکو بنیان
محبت بین که دارد بر دوام جود کدّ او | بود بیش کف ناحی وی سنگ گهر کیسان
لوا جیش او قاید جهان را داد او انجم | ابد با جود او همدم ستم را عدل او زندان
شهی کز ناز لطف وی کند چون شاهدی دایم | مسیح آید چو بیماران بعطار از پی درمان
الهی تا ابد بادا اندا سے قدر او بر پا | الهی تا بود عالم امل را جود او سامان
همیشه فر با اقبال او باو قع و با آئین | همیشه حاسد احوال او بیجا و سرگردان

تمت

رقم زد نو رده بیت موشح خامهٔ فکرم | پی طوی و مبارکبادی شهزادهٔ دوران
بود هر مصرعش تاریخ و پس منقوط هر بیتی | دگر سی نقطهائش بیت توشیحش بدین عنوان
بعزّ عرض حضرت میرساند گر قبول افتد | سلیمان کرد از رحمت قبول هدیهٔ موران
کسی گر زین نمط شعری تواند گفت بسم الله | بشاگردی او خط میدهم در حضرت خاقان

تاریخ تولدِ علی سجّاد سلمہ اللہ تعالےٰ پسرِ دوّمین برادر عزیز خان بہادر منشی رضا حسین صاحب کہ در چھاؤنی نیا گاؤن متولد شدہ در صوری و معنوی مع ماہ ولادت و مادہ سال

قطعہ

پسرِ ثانیِ رضا سجّاد	بہ نیا گاؤن در وجود آمد
دہد اورا خدائے عزّ و جل	عمر و از ہر بلا نگہ دارد
مہ و سالِ ولادتش کاظم	گو۔ (ذی قعدہ ہزار و سہ صد)
	سنہ ۱۳۰۰ ہجری

ایضاً در آیۂ قرآنِ مجید

رضا را عطا کرد فرزندِ دوّم	ہزاران سپاس آن خدائے غنی را
ز عمر و ز اقبال و از دین و دانش	نصیبش ز حق باد خیراً کثیراً
بخوان کاظم از بہرِ سالِ ولادت	ز قرآن (من اللہ فضلاً کبیراً)
	سنہ ۱۳۰۰ ہجری

تاریخ تولدِ علی الیاس سلمہ اللہ تعالیٰ پسرِ دوّمین مصنّف

قطعہ

حق بکاظم داد در نوگاؤن فرزند دوم	آنکہ از سیمائے او آثارِ رشد است آشکار
از صفر دہ روز رفتہ و یازدہ ساعت ز شب	کز قمر بعد از دوشنبہ بود چون شد عیان

بہرہ اش واقی عطا کن یارب از علم و حیات
بہر تاریخش علی الیاس را میدان مضاف
وین اضافت ابنی ست وردو اسم ابن و اب
سال در اسم اب و ابن آنچنین کم یافتند
سال دیگر کرد القا در دل کاظم سروش
علی الیاسِ کاظم حسین
سنہ ۱۳۰۰ھ

دارا ورا دیندار و کامران و کامگار
جانب کاظم حسین و سالِ ہجری بر شمار
چون شود واقع دہد معنی ابن اے کامگار
ندرتِ این فکر از کاظم بماند یادگار
کز "(علی الیاس پورِ فرخ)" آمد آشکار
علی الیاس پورِ فرخ
سنہ ۱۳۰۰ھ

تاریخ جشن کتخدائی مہاراجہ بشناتھ سنگھ بہادر والی ریاست چھترپور ملک بوندیلکھنڈ - کہ با دختر نیک اختر سرآمدِ راجہای بوندیلکھنڈ مہاراجہ صاحب بہادر والی ریاست ٹیکم گڈھ اتفاق افتادہ

قطعہ

فرخندہ عقدِ راجہ بشناتھ سنگہ بہادر
جشنے با حتشام ست ہم فیض جشن عام است

بر جملہ خیر خواہان یزدان کناد فرخ
کاظم نوشت سالش "این جشن باد فرخ"
سنہ ۱۳۰۱ ہجری

۵۱ واضح باد کہ نام فرزند اکبر مصنف علی عباس ست عم مکرم بسر دو بین را علی الیاس نام کردہ بودند بعد چندی چون فکر تاریخ ولادت او کردم در نام خود و نام او یافتم واین از عجائب اتفاقا نیست -

دیگر سمت بکرمی

شکرِ خدائے کبریا بر آیا دل کا مدعا
چرچا جہان مین جابجا ہے آجکل اسی جشن کا

کیا ایک سا جوڑا ملا ہے اقران مہ و زہرہ کا
سمت یہ کاظم نے لکھا (شنا تھو سنگہ ہوے کتحذا)
سمت ۱۹۴۲ بکرمی

تاریخ حافظ قرآن شدن فرزند حبیب اللہ خان صاحب بفرمایش دوستے

قطعہ

شکر حق حافظ قرآن گردید
ہست واگو یہ کہ محکم باشد
وہ چہ خوش گفت ظریفے سالش

خلف الصدق حبیب اللہ خان
صفتِ جہل بذاتِ افغان
دور شد جہل[۳۸] ز (حفظ قرآن)[۱]
۱۳۳۹
۳۸
۱۳۰۱ھ

تاریخِ سفرِ کلکتہ خود کہ در ماہ محرم الحرام ۱۳۰۱ھ بطور تفریح و سیر و سیاحت اتفاق افتادہ بود

قطعہ

ایکہ گوئی سفر و سیرِ جہان
تا جہان را ہمہ یکجا بینم
سالِ سیر و سفرِ من باشد

مرد را پختہ کند البتہ
میگزینم سفرِ کلکتہ
سیر و دور سفر کلکتہ ۱۳۰۱ھ

[۱] چون از عددِ (حفظ قران) عدد لفظِ جہل[۳۸] دور شد تاریخ برآمد۔

تاریخ حجّ برادر عمزاد مصنّف منشی محمد نجف صاحب قبلہ و عمّی میر وانش علی صاحب قبلہ - کہ با عمّ مولّف اخوت داشتند

رباعی

دادت توفیقِ حجّ مبرور	فضلِ خلّاقِ ظلمت و نور
سالش لبِ نورِ ملهمِ غیب	حجّت مقبول وسعی مشکور[1] ۱۳۰۱ھ

قطعہ دیگر مادّہ از قرآن مجید

اخی الاعظم بسم با عمّ اکرم	زحج شد حاصل شان مقصد اقصےٰ
سروشِ فرّخ اے کاظم من گفت	بود سالش (لهم اجراً عظیما) سنہ ۱۳۰۱ھ

تاریخ تخت نشینی حضور نوّاب محبوب علی خان بہادر نظام حیدرآباد دکن دام اقبالہم

قطعہ

یافت از حضرتِ نظام فروغ	مسندِ جاہ و عالمیت بکام
سالِ ہجریش خوش بخوان کاظم	کارہای جہان بود بنظام ۱۳۰۱ھ

ایضاً قصیدہ بود جز مطلع و مقطع ہمہ گم شد نوشت

[1] مقبس از دعای ماثورہ اللهم اجعلہ حجاً مقبولاً وسعیاً مشکوراً۔

پیشی ببارگاه ممدوح نرسید

این مژدهٔ جان بخش بهند از دکن آمد — یا باد بهاریست که سوے چمن آمد
تاریخ بود عیسوی کز مبدءِ فیّاض — محبوب علی خان (بہ) نظامِ دکن (آمد)

(محبوب علی خان نظامِ دکن)
سنہ ۱۸۸۴ع

تاریخِ وفاتِ کرم الٰہی بفرمایش حاجی قادر علی چشتی

کرم رابسوے الٰہی مضاف — جو سازی بود نامِ آن باوقار
زماهِ محرّم به بست و ششم — بجنّت شد از دارِ ناپایدار
بکاظم پئے سال ہاتف زغیب — بگفتا برو رحمت کردگار
سنہ ۱۳۰۱ھ

تاریخ رسیدن تبرکات از پیش برادر صاحب قبلہ حاجی منشی محمد نجف صاحب کہ بعد واپسی از حج در آغازِ سال سنہ ۱۳۰۲ فرستادند

قطعہ

زبسکہ موجبِ فخرست کاظم این ہمہ اشیا — مرا کہ سرمہ بود خاکِ پاے حاجیِ قبلہ
بفکرِ سال مرد بسرِ ارادت برنہ — تبرکاتِ حجازی عطاے حاجیِ قبلہ
۱۳۰۱
۱
سنہ ۱۳۰۲ ہجری

ایضاً بدان طور کہ در نقل مشہورست کہ بادشاہے شاعرے

را انگشتری داد و گفت تاریخش بگو او فی البدیہہ گفت "انگشتری شاہ" انگشتری دیگر بدو ارزانی داشت و فرمود تاریخ این نیز باید گفت او بعرض رسانید "دو انگشتر" در ہر دو سنہ واحدست

چون حضرت الیشان تبرّکات حرمین و پسر شان شرف الدین حسین دیوانِ ریاست تحالیفِ لکھنؤ در یک پٹاری نہادہ فرستادہ بودند

قطعہ

طبلہ (پٹاری) سر بستہ دیدم و گفتم
چون کشادم دو گونہ اشیا بود
نعمتِ دین و دولتِ دینا
ز و عطاے تبرّکِ حرمین
ہر دو را داراے خدا خوشدل
پس بگفتم (دو ارمغان) کاظم ۱۳۰۲

سالِ این ہدیہ (ارمغانے) ہست ۱۳۰۲
از پدر و ز پسر زہے دل و دست
از اب[1] و ابنم اوفتاد بدست
زین متاعے کہ قدرِ در شکست
وز رحیق عطاے خود سرمست
نظم من قیمتِ گہر شکست

ایضاً براے ہمین دو تحفہ کہ معاً از پدر و پسر رسید یعنی از برادر صاحب قبلہ منشی حاجی محمد نجف صاحب تبرّکات حج و از فرزند شان منشی شرف الدین حسین دیوانِ ریاست باونی

[1] اے از اب و ابن مرا بدست افتاد۔

کدورهٔ تحائف لکھنؤ

دو شعر برای پدر

عامست یزدان را کرم از بهرِ رندان این نعم	شیخ اگرچه چو بید در حرم شد حاملِ من از نجف
منعم بود نامِ خدا منعم پرستم بر ملا	نتوان نصیری گفتنم گر قبله‌ام باشد نجف

دو شعر برای پسر

بهرِ من آورد دست او اشیای خوب از لکھنؤ	از دُر بود قدرِ صدف و این خاندان را از شرف
آمد دو سوغات از دو کس و از هر دو یک تاریخ بس	این از نجف آن از شرف این از پدر آن از خلف
	سنه ۱۸۸۵ عیسوی

دیگر در سنه عیسوی

ای قبلهٔ صاحبدلان از حج رسیدی مرحبا	(دادی ثمر گرما به هر پیر و جوان کهل و صبی
کارِ مسیحا میکند در هر مرض این چیزها	(سوغات تازی) گفته‌ام از بهرِ سال عیسوی
	سنه ۱۸۸۵ ع

دیگر در معمّا

تبرّکها[۵] فرستاد اندرین سال از برای من	که بر اخلاقِ بے پایان حاجی از خدا رحمت
	۶۳۲ — ۲۲ — ۶۴۸

ط۵ چون لفظِ اخلاق بے پایان کرده شود یعنی کناره آخرانه که حرف قاف ست دور کرده شود لفظِ اخلا باقی ماند که عددش ۶۳۲ ست و عدد لفظ حاجی که ۲۲ ست و عدد لفظ رحمت که ۶۴۸ باشد این همه جمع شود سنه مطلوب یعنی ۱۳۰۲ھ حاصل میشود فافهم۔

تاریخ حج خواهرزادهٔ مصنف سید اسد علی سلمه الله تعالے که
سابقاً بحج رفته بود و در مکه معظمه سالها مقیم مانده چند حج کرده
واپس آمده بود و بار دیگر بکشش عنایت ایزدی بحج رفت

قطعه

سید اسد علی که جوانیست متقی	بردش بکعبه بار دگر رب مشرقین
کاظم چه خوش نوشت پے سال هجرتش	حج و زیارت حرمین مکرمین
	سنه ۱۳۰۲ هجری

تاریخ معزولی سررشته دار محکمه ایجنٹی بوندیلکهنڈ و جیلر جیلخانه چهاونی
نیاگاؤن بحکم محکمه ایجنٹی بوندیلکهنڈ که یکباره در یک نشست وقوع
یافت و این هردو باهم رشته دار بودند سال از دو لفظ رشته دار
و سررشته دار بطور معما اخراج کرده شد ۱۸۸۴ء

ز رشته دار و سررشته دار تو حال پرسی و سال جوئی	منت بگویم که عزل کردند هر دو را باهم ای برادر

سلم معنی ظاهری اینکه اگر از حال سررشته دار و رشته دارش میپرسی با تو میگویم که هر دو را باهم معزول کردند
و معنی معمائی اینکه چون از الفاظ رشته دار و سررشته دار دو حرف را و یک حرف با معزول یعنی بیکار کرده شود
سنه ۱۸۸۴ء حاصل آید۔

رشته دار ۱۱۱۰ — و ۶ — سررشته دار ۱۱۷۰ — مجموع همه ۲۲۸۶

۱۱۱۰
۱۱۷۶
۲۲۸۶

دو حرف را ۴۰۰
یک حرف با ۲
کل ۴۰۲

۲۲۸۶
۴۰۲
۱۸۸۴ء

قطعه تاریخ معزولی منشی اندی پرشاد صاحب از محکمۀ انجنیٹی بوندیلکهنڈ

قطعه

عزلِ اندی پرشاد آورخ
رهزنِ او شد علّتِ غفلت

گرچه نبود از سرِ دمِ غافل
این همه روداد از بشریت

موجبِ عزلش علّتِ غفلت
باعثِ سهوش قلّتِ فرصت

کاظم سالِ واقعه گفتم
مُنتجِ حسرت موجبِ عبرت
۱۸۸۴ء

الضاً بطور معمّا از قول مشهور

بسهوِ اندک عزلِ اندی پرشادست
محلِّ عبرت و حیرت چنین چرا نبود

که گر ز مردمِ آگاه سر زند سهوے
بنزدِ اهلِ خرد سرزنش روا نبود

ولے خطائے بزرگان گرفتنست خطا
زحاکمست بجا آنچه خود بجا نمود

نکوست مادۀ سالِ وحسبِ حالِ این قول
که "هیچ" (نفسِ بشر) خالی از (خطا) نبود[۱]

تاریخِ رحلتِ حکیم مشتاق علی کاکوروی بفرمایشِ بخشی ظهور الدین صاحب "ظهور" کاکوروی

۱ چون در لفظ (نفسِ بشر) لفظ (خطا) داخل باشد تاریخ گردد ۱۳۰۲ء
۶۱۰ ۶۹۲

قطعه

زِ مشتاقِ علی نامِ نکو باقیست در دنیا — روان شد جانِ پاکِ او بسوی جنّت الماوی
چه در ملکِ عدم شد جا بود سالِ وفاتِ او را — طبیبِ کامل و زیرک حکیمِ حاذق و دانا

۱۳۰۶ بتخرجهٔ عدد ۴ از لفظ جا
۱۳۰۲ھ

ایضاً

چو مشتاقِ علی بربست رخت هستی از دنیا — خدای پاک دادش جا بقصرِ نور در جنّت
پی سالِ وفاتِ او معمّائیست از کاظم — که شد فرشِ رهِ مشتاق چشمِ حور در جنت

۸۴۱ ۴۵۳
۱۳۰۲ھ

تاریخ بخیر ماندن علی الیاس پسر اوسط مصنّف اطال الله عمره از صدمهٔ گرز آهن که بر او افتاده بود

قطعه

بر علی الیاس اطال الله عمره او فتاد — گرز آهن داشتش لیکن خدای او بخیر
بهرِ این افتادِ کاظم چو کردم فکرِ سال — یافتم تاریخِ هجری (دست و پای او بخیر)

۱۳۰۲ھ

تاریخ اختتامِ کتاب شخصی از قوم بقال که خود را از اهلِ تحقیق میدانست و در اصل چنان نه بود

قطعه

کسقدر ارزان هوئی هے آجکل جنسِ سخن — شعرگوئی پر هے مائل جس کسیکو دیکھئے

تولتے تھے جو شعیر آگے وہ لوگ اب شعر کو ... طبعِ موزون سے ہین سب وزنِ عروضی تولتے

گر کفِ میزان سے گر جاتا کوئی دانہ کبھی ... آگئے جو حضرت اوٹھا لیتے تھے اسکو دانت سے

ہے طبیعت سیر اب کرتے نہین پروا ذرا ... حرف گر جاتے ہین اکثر وزن مین اشعار کے

اسکو سودا کہیے یا حرفت سمجھیے یا کچھ اور ... اک کچوری مل نے فارغ ہو کے آٹے دال سے

گرم بازاری کو اپنے لکھّے اُردو مین کتاب ... لیکے سب مضمون اک ہمعصر کے تالیف کے

سال ہجری اوسکا کاظم نے یہی لکھا کہ (واہ)[۱۲] ... دہان اس کوٹھی کی اوس کوٹھی مین کیا چھپے گئے

سنہ ۱۳۰۲ ہجری

دیگر

نتھا کچھ کام تو بیٹھے بٹھائے ... کچوری مل لگے تاریخ لکھنے

یہان پر یہ مثل کیا راست آئی ... کہ بیٹھا ٹھالا بنیا باٹ تاڑے

سمت ۱۹۳۲ بکرمی

ہوئی آغاز یہ تاریخ جس سال ... مثل سے ہین وہی سمت نکلتے

کہین کیون اسکو امرِ اتفاقی ... جو واقف ہین میری فکرِ رسا سے

تاریخِ غسلِ صحت فرزندِ اوسطِ مصنف علی الیاس اطال اللہ عمرہ
کہ در مرضِ صعب مبتلا شدہ بود از عمی حکیم مولوی محمد حسن عسکری
صاحب قبلہ

قطعہ

یافت صحت طفلکِ کاظم حسین ... غنچہ دلہا ز شادی بر شگفت

درہزار و سہ صد و دو شد صحیح	عسکری (غسل علی الیاس) گفت ۱۳۰۲ھ

دیگر از مصنف در آیہ کریمہ

چون بفضل شافی ذوالمن وجود	صحت از امراض شد الیاس را
کردہ ام کاظم ز قرآن مقتبس	سال (ہذا رحمۃ من ربنا) ۱۳۰۲ھ

قطعہ تاریخ تشریف بری حضور اقاے نعمت نواب باونی کدورہ فخر الدولہ بہادر بہ لکھنؤ

ظفر جنگ نواب والا جناب	چو شد عازم لکھنؤ اے حبیب
ز قرآن پے سال کاظم بخواند	من اللہ نصر و فتح قریب ۱۳۰۲ھ

تاریخ خرید فیلمادہ موہن مالا کہ نواب فخر الدولہ ظفر جنگ بہادر از لکھنؤ خرید فرمودہ بکدورہ آوردند

قطعہ در الفاظ ملمع

سنا کہ لائے ہیں لکھنؤ سے خرید فرمودہ خود بدیہ لیت	بہت قوی جثہ فیلمادہ فرشتہ کردار و دیو صورت
کیا جو میں نے سوال کاظم زحال و سال و ز قدر و قیمت	کہا قسم کہاکے فیلبان نے بعلت ارزان گران بحکمت
	بتخرجہ عدد ۲۰۰ از لفظ قسم ۱۵۰۲ — ۲۰۰ = ۱۳۰۲ھ

تاریخِ وفاتِ مخدوم شریف صاحب صوبہ دارِ پلٹن مدراسی کہ مرد دیندار و باوقار بودند بفرمایش فرزند شان مکرّمی منشی عبدالعزیز صاحب ہیڈ کلارک ایجنٹی پوند ملکھنڈ

قطعہ

مخدوم شریف مردِ دیندار
مدراسی صوبہ دار پلٹن
بگذشت ز جان دہد نجاتش
کاظم برجستہ گفت سالش

مثلش در فوج بود نایاب
از وے مفتوح خیر را باب
ربِّ رحمان غفورِ توّاب
مخدوم شریف بود اوّاب[۱]
سنہ ۱۳۰۲ھ

قطعہ تاریخ بعض اعلیٰ مقاصدِ نوّاب فخرالدولہ بہادر رئیس باونی کہ عنقریب بظہور رسیدن آن متوقّع بود۔ بطورِ اشارت وبشارت نوشتہ پیش شان فرستادہ شدہ بود

قطعہ

فخرالدّولہ بعہدِ نوّابی خویش
در عہدِ امارتش امارات فلاح
فوز بیست عظیم الحجہ باقیست ہنوز

کردہ است بناے معدلت را تعمیر
ظاہر کردہ است فضلِ خلّاقِ قدیر
ظاہر گردد کنون باونی تاخیر

[۱] بمعنی رجوع کنندہ سوے خدا و بمعنی تسبیح کنندہ نیز۔

کن ثبت مبشرانہ کا نظم تاریخ	آثارِ طلوعِ صبحِ اقبالِ امیر ۱۳۰۲ھ

تاریخ عہدۂ میر منشی گری مکرمی منشی روشن لال صاحب بی-اے کہ ہماں روز نظم کردہ بودم

قطعہ

تیرے افضال سے اے ربِّ قدیر	دلِ غم دیدہ کا بدلا حال آج
آج وہ دن ہے کہ خوش ہیں احباب	دلِ اعدا ہیں بہت پامال آج
حال و سال اس سے عیاں ہے کاظم	میر منشی ہوئے روشن لال آج ۱۳۰۲ھ

قطعہ دیگر

زبدۂ اہلِ صفا روشن لال	کہ دلش معدنِ علم ست و حِکَم
میر منشی شد وزین شادی گشت	کشتِ اُمید احبا خرم
گفت کاظم پئے سال ہجریش	روشن و شاد بود چشم و دلم ۱۳۰۲ھ

تاریخ آتش گرفتنِ میگزین مہاراجہ صاحب بہادر ٹیکم گڈھ بالقابہم و محفوظ ماندنِ ہر دو کنورِ شان باوصفِ قرب

قطعه

بمگزین مہاراجه درگرفت آتش	که شعله از کرهٔ آتشین بسیر گزشت
سلاح خانه چو بال و پرے زشعله گرفت	بروی باد سبکسیر تر ز طیر گزشت
نجات یافته با وصفِ قرب هر دو کنور	بجای شررِ شرر بر خیار خیر گزشت
چو بودِ تازه خداداد ستمش گفتم	رسیده بود بلائے ولے بخیر گزشت
	۱۹۲۹ ۱۲ ۱۹۴۱ ستمت

قصیده در مدحِ جناب سرلپیل گریفن صاحب۔ کے۔ سی۔ ایس۔ آئی۔ ایجنٹ نوّاب گورنر جنرل بہادر سنٹرل انڈیا که هم دران نزدیکی از کابل بعد درستیِ معاملاتِ آنجا واپس تشریف آورده بودند و مذاق فارسیت داشتند۔ مع تاریخ قدوم براجکمار کالج چهاونی نیاگاؤن ملک بوندیلکهنڈ با بیمائے جان میدر صاحب بهادر پرنسپل کالج و باشارتِ سی۔ بی۔ کپتان کوک صاحب بهادر پولٹیکل ایجنٹ ملک بوندیلکهنڈ که راقم دران وقت هیڈ مولویِ آن کالج بود

قصیده

اے از تو بحکمت سبق آموز ارسطو	در فلسفه پیش تو فلاطون بدو زانو

له تعمیه ۱۲ عدد از لفظ بود۔

اے آنکه دولت آمده چون بختِ تو بیدار — وے آنکه بود خوے تو چون روی تو نیکو
از دستِ تو در خوابِ عدم فتنهٔ کابل — بیدار بود طالعِ هند از قدمِ تو
دارم سرِ مدحِ تو ازان خامه بدستم — مانا ست شبِ فکر بشاخِ گلِ خوشبو
در بزمِ تو جم ساقے و در معرکهٔ رزم — گو پالِ تو بر دوش بر در ستم و برزو (بمعنی گرز)
هم پایهٔ ضیغم شود از مهرِ تو برّه — هم پلّهٔ شاهین بود از عدلِ تو تیهو
در عهدِ تو از بیمِ نگهبانیِ حشمت — قصدِ دلِ عاشق نکند نرگسِ جادو
در جسمِ عدو طایرِ جانش پئے پرواز — از کلک و پرِ تیرِ تو یابد پر و بازو
تا بهرِ ولاے تو شود جا بفراخے — گردند زدلها غمِ ایام بیکسو
در موسمِ گُل کابل و کشمیر برد رشک — بر هند ز فیضِ قدمِ داورِ خوشخو
مانند چراغیکه فروزند بروزش — بے نور بود مهر به پیشِ رخِ نیکو
گر بر روش سیر بگلزار خرامی — بر صحنِ چمن رشک برد روضهٔ مینو
هم روے زمین از دمِ گلگون تو گلپوش — هم بادِ صبا از دمِ جان بخشِ تو خوشبو
ق
حاجت بکمند و رسن و دار نیفتد — در قتلِ بداندیشِ تو اے داورِ خوشخو
جو شد چو بکین خون بسرِ ائین گلویش — خود طوقِ گریبان شودش حلقهٔ چاتو
از آهوے کلکم همه مشکِ ختنی ریخت — بر صفحهٔ مدحِ تو بهنگام تگاپو (بمعنی بهاگنی)
معذورم اگر نامِ تو در بحر نگنجد — اے بحر و بر از نامِ تو پر شور بهر سو
کاظم پئے تاریخِ قدومِ تو رقم کرد — امن آمده در ملک ز فیضِ قدمِ تو
سنه ۱۸۹۲ع

تاهست جهان شاد بزی واز درِ مقصود	مانند جهان دامنِ امید تو مملو

ایضاً هنگامِ دورۂ دوم صاحب بهادر موصوف

قطعه

اے گرامی گوهر دریائے جود	خلق شد ذاتِ تو بهرِ سودِ خلق
بهرِ سالِ مقدمت کاظم نوشت	اے قدومت باعثِ بهبودِ خلق
	سنہ ۱۸۸۳ء

قطعۂ دیگر بہ تخرجہ در سنہ ہجری

چون سایۂ عاطفت فگندی برما	گو یا پئے ما ظلِّ ہما آوردے
اینک پئے تعظیم تو برخاستہ ایم[۱]	گویم کہ خوش آمدی صفا آوردی
	۱۳۵۵ ۵۱ ۱۳۰۴ھ

ایضاً هنگامِ دورۂ دیگر صاحب بهادر موصوف

قطعه

درفیضِ قدومت اثرِ بادِ بهاریست	جائیکه نهی پا دمد از خاک شقائق
شد طوطیِ کلکم پئے سال تو نواسنج	بادا قدمت باعثِ بهبودِ خلائق
	سنہ ۱۸۸۵ء

تواریخِ ختمِ کتابِ تاریخِ پوند ملکیمنڈ مؤلفۂ منشی شام لال صاحب

[۱] لفظ "ایم" کہ اه عدد دارد برخاست یعنی دور شد۔

دہلوی المتخلص به عاصی سپرنٹنڈنٹ ریاستِ بیریله بوندیلکھنڈ

قطعه

در جهان بیخبر ز کارِ جهان | گر بمانیم آه ازین غفلت
زان که عاقل همان تواند بود | که بگیرد ز دیگران عبرت
لیکن این کار خود نه آسانست | کز اجل نیست اینقدر مهلت
که برآئیم ما بگردِ جهان | پےِ تحصیلِ عبرت و خبرت
صد و سی ساله عمر اگر یابی | رو دهد خود چه مایه تجربات
عهدِ موجوده را چه حال اینست | چه بود عهدِ رفته را حالت
پس درین کار شیوهٔ خاصست | عاقلان را که از رهِ همت
بهر آیندگان ذخیره کنند | حالت ملک و ملت و دولت
نکند منع تا ز سیرِ جهان | فقدِ سامان و قلتِ فرصت
سیر اعصار و گردشِ ادوار | حاصل آید بکمترین فرصت
الحق این کار طرفه احسانیست | وانگهے بے اذا و بے منت
گوئیا می دهند عمرِ دراز | بهر سیرِ جهان بدان وسعت
که بپاے نظر توان رفتن | بر دو صد ساله ره بیک ساعت
فیضِ پیشینیان رسید بما | از خدا بر روانِ شان رحمت
از درختیکه بر نشانیدند | یافت کام و زبانِ ما لذت

مابکاریم حالیا تخمے　　تا زما زنده ماند این سنت

لیکن این کار می نیاید راست　　جز بتوفیق حضرت عترت

تا کرا از میانهٔ مردم　　بگزینید برائے این خدمت

قرعه بر نام شاه لعل زدند　　تا برد بهرهٔ ازین دولت

آن نکو نام دهلوی مسکن　　هم نکوکار و هم نکو سیرت

هم بسرکار حضرت قیصر　　هست ذی اعتبار و ذی عزت

هم پدر بار راجگان دارد　　جاهمندانه پایهٔ رتبت

حال ملک بوندیلکهنڈ نوشت　　بر خود آسان گرفته صد محنت

اندرین سال آن خجسته کتاب　　یافت انجام لله المنت

خواست از من که گویمش تاریخ　　هجری و عیسوی و هم سمت

در حقم چون ز فقد استعداد　　کار تشهیر میکند شهرت

بتغافل همی زدم یک چند　　بتقاضا رسید تا نوبت

لاجرم چند قطعهٔ تاریخ　　گفته شد گو نداشتم فرصت

ز انمیان سال عیسوی اینست　　چشم بد دور دفتر خبرت[له]

۱۸۸۶
۲
۱۸۸۴ء

کاظم این هدیهٔ محقر من　　گر قبولش فتد زہے عزت

قطعه دیگر در سمّت

زشام لال سرانجام یافت تاریخے	که حال ملک عیان میکند چه نیک وچه بد
براے سمّت ختم کتاب کاظم گفت	که کارنامهٔ آگاهیت وهوش وخرد

سمت ۱۹۴۱

قطعه دیگر

عاصی دهلوی این نامه چه زیبا بنوشت	قلمش مشک فشان در قمش غالیه بیز
سمتِ ختم بامدادِ احد کاظم گفت	نامهٔ هوش فزا نسخهٔ عبرت انگیز

۱۹۴۰
۱
سمت ۱۹۴۱

دیگر

ظاهر کرد این نسخهٔ فرخ	حالتِ ملک وملت ودولت
گفتم کاظم سمّتِ ختمش	سببِ حیرت وموجبِ خُبرت

سنه ۱۹۴۱ع

ایضاً هجری

عاصی به طرز خاص درین نامه کرده است	بحثِ معاملات زملکِ بوندیلکهنڈ
کاظم نوشت مادّهٔ سال هجریش	حالات وواقعات زملکِ بوندیلکهنڈ

سنه ۱۳۰۲ هجری مقدسه

ایضاً عیسوی

هم از برای انکه دهی داد نکته سنج	هم در جواب آنکه کند سال را سوال
کاظم بگو که رتبهٔ اعلانِ عام[٥١] یافت	ملکِ بوندیلکھنڈ (ز) تاریخ شام لال ١٦١٣

سنہ ١٨٨٨ء

دیگر سمت برعایتِ پیشهٔ اصلی شان که از قوم ویش بودند رعایتِ میزان و سنختن و پست و بلند و سیر و من دیدنی دارد و لحاظِ صنعت الذم بما یشبه المدح که هر دو پهلو را مراعاتست

قطعه

تاریخِ شام لال بمیزانِ عقل سنجیم	پست و بلند و نیک و بد از وی شود مبرهن
سمت برای خاتمه اش گفته ایم کاظم	این نسخه سیر کرد ز سیّر[٥٢] دلِ من
	سمت ١٩٤٢

تاریخِ الحادِ یکے از نا اہلان که عالی خاندان بود بفرمایش دوستی سخندان

قطعه

آن نجیب ارذل الناس آن شریف بے شرف	آن شقیِ بے سعادت ننگِ قوم و خاندان
گشت از راهِ سفاهت مرتد از دینِ حنیف	سال این الحاد از قرآن تو (من یرغب) بخوان
	١٣٠٢ھ

٥١ عام مقابل خاص (بمعنی سال)۔

٥٢ سیر بمعنی فنِ تاریخ۔

مقتبس از آیۂ کریمہ

وَمَن یَّرغَبُ عَن مِلَّۃِ اِبرَاہِیمَ اِلَّا مَن سَفِہَ نَفسَہٗ

ترجمہ ونہ بیزار یا روگردان شود از ملّتِ ابراہیم . مگر آنکہ در نفسِ او سفاہت باشد واضح باد کہ اسلام را ملّت ابراہیمی گویند۔

تاریخ فتنہ وفسادِ کربلائے چھاونی نیا گاؤں ملک بوندیلکھنڈ کہ بروز عاشورہ واقع شدہ بود بفرمائش مخبّی ظہور الدین صاحب کاکوروی متخلص "بظہور" از اہلکاران محکمۂ ایجنٹی بوندیلکھنڈ

قطعہ

بکربلائے نیا گاؤں روزِ عاشورہ	زفتنہ نوبتِ مردم بضرب وحرب رسید
رقم کنی تو ہر حرف اگر عدد یابی	ہمین ز لفظِ (بلا) سالش ای سعید رشید
	ب ل ا ۱۳۰۲ھ

تواریخِ کتخدائی فخر الدولہ نواب محمد حسن خانصاحب بہادر ظفر جنگ والیٔ ریاست باونی کدورہ ادام اللہ اقبالہم

قطعہ

ظفر جنگ نوّاب والا جناب	کہ در عدل و داد دست فخر سلف
شد اینک بفضلِ خدا کتخدا	صلائے کرم داد در ہر طرف
صدائے سرور آمد از عود و نے	نوائے طرب خاست از چنگ و دف

وفورِ سرورست از ہر کنار	ہجومِ نشاطست از ہر طرف
جہانے شد از جودِ او بہرہ مند	بدامن زر افشاند و گوہر بکف
ز کاظم شنو سال این اقتران	بود زہرہ با مہ ببیت الشرف ۱۳۰۲ھ
بود ہر دو را فضلِ رحمان کفیل	بود ہر دو را حفظِ یزدان کنف

دیگر عیسوی

خداوندِ جہان ساز و مبارک	بنوّاب و بہ بیگم کتخدائے
چو کاظم فکرِ سالِ عیسوی کرد	خرد فرمود خرم کتخدائے سنہ ۱۸۸۵ع

ایضاً چار تاریخ در یک مصرع

که در صلهٔ آن خلعت و نقد ہمگی بمقدار چار صد روپیہ مصنف عطا فرمودند

قطعہ

تبارک اللہ زہے روزِ دلفروز کہ ہست	زعیدِ فصلِ بہاران مسرّت افزا تر
بود خلاصۂ ایام بل شہور و سنین	خجستہ روزِ نکاحِ رئیس نام آور
فلک جناب ظفر جنگ فخرِ[۵۱] دولت و دین	معینِ[۵۲] ملک زہے شان عدل را مظہر
سپہر مرتبہ دریا دل و سحاب عطا	خجستہ منظر و والا نژاد و پاک گہر
بفضلِ ایزدِ متعال کتخدا گردید	بعز و جاہ و جلال و بشان و شوکت و فر

۵۱ فخر الدولہ جزو خطاب ممدوح۔ ۵۲ معین الملک جزو خطاب ممدوح۔

زبسکه روزِ قرانِ دو نیّرِ سعد ست
خوشست حالِ جهان و جهانیان یکسر

زکاظم از پے تاریخِ چارگانه بدان
که یومِ باشرفِ اَوجِ مشتری بقمر

ز "مشتری بقمر" دان شمارِ فصلی
برائے ہجریه کن ابتداز "اَوج" مگر

بسالِ عیسوی از "باشرف" کنی آغاز
ز "یوم" از پئے سمت شمار سرتاسر

مراست نظم برخشانیِ دُرِ شهوار
برائے نذر گراز دیگرانست نقره و زر

بنامِ تست خوش آہنگ طوطیِ کلکم
همائے مدحِ ترا خامه‌ام بود شهپر

بجشنها که بنامِ تو نامزد بوده است
بسلکِ نظم ز مدحت کشیده‌ام گوهر

اگر بدادِ هنر می رسی زہے طالع
دگر تو می ندهی داد رایگانست هنر

بصد خلوص دعا می رسانمت از دولت[۱]
مرا ببزمِ تو گر بختِ من نشد رهبر

همیشه رسمِ زناشوئی ست تا بجهان
خورند بیگم و نوّاب بر زِ یکدیگر

دهد محبّتِ باهم نتائجِ حسنه
بحقِ سورهٔ اخلاص و سورهٔ کوثر

[۱] ممدوحِ مصنف "را درین جشن باهتمام تمام و اصرار طلب فرمودند مگر بعض موانع سدِّ راه شد عذر آن درین شعر میکند۔

[۲] حاشیه۔ برآمدِ "یوم باشرف اوجِ مشتری بقمر"

مشتری بقمر .... سنه ۱۲۹۲ فصلی

اوجِ مشتری بقمر .... سنه ۱۳۰۲ ہجری

باشرف اوجِ مشتری بقمر .... سنه ۱۸۸۵ عیسوی

یومِ باشرفِ اوجِ مشتری بقمر ... سمه ۱۹۴۱

تاریخِ ترکِ وطن نمودنِ نوّاب مہدی حسن خانصاحب بہادر رئیسِ سابقِ باونیؔ ازکدورہ وایکوتہ واختیارِ سکونت لکھنو

قطعہ

چو نوّاب مہدی حسن خاں بہادر	بترکِ وطن عازمِ لکھنو شد
زاعدادِ تحتِ حروف ار بماری	زِ لفظِ (جال) سالِ ہجریّ او شد
	ج ل ا
	سنہ ۱۳۰۳ھ

تاریخِ صحت یابیِ فرزندِ مُصنّف علی عبّاس سلّمہ اللہ تعالیٰ

قطعہ

صحیح ازمرضِ صعب شد علی عبّاس	ہزار شکر بدرگاہِ ایزدِ متعال
پئے تذکّرِ انعامِ ایزدی کاظم	برائے سال بگفتم (شفانہ داے عقبال) سخت
	سنہ ۱۳۰۴ھ

تاریخ بنائے مسجدِ منشی عبدالمجید صاحب چرکھاری بفرمائش شان معرفت بعض احبابِ چرکھاری

أَلَا هٰذَا بَیْتُ اللّٰهِ الْمَجِیْد

سنہ ۱۳۰۴ھ

تاریخِ وفاتِ صفر علی صاحب مرحوم بفرمائش پسرشان ڈاکٹر شیخ منیر الدین صاحب ہاسپٹل اسسٹنٹ چھاونی

نیا گاؤں ملک بوندیلکھنڈ
قطعہ

صفر علی کہ زبس دیندار بود گذشت	نکو صفات و نکو کار و ہم نکو محضر
چو سال ہجری از و خواستند کاظم گفت	صفر علی بصفر از جہان گزیدہ سفر
	سنہ ۱۳۰۷ھ

تاریخ وفات عم محترم جناب مولوی محمد حسن عسکری صاحب که مرد متقی و عابد و صاحب خیر کثیر و از اہل عرفان بودند و در سلسله نقشبندیه مجددیه مرید رشید حضرت شاه غلام رسول رسول نما قدس سره العزیز بودند در علم طب حذاقت تمام داشتند و در معالجه و تیمار غربا و مساکین ہمه تن مصروف بودند و پنجاه سال کمابیش اوقات عزیز خود را خالصةً لوجه الله وقف کرده بودند فرزند و دختر ہیچ نداشتند با ذوی القربی بلکه با جمیع خلق خدا بکمال رافت و شفقت پیش می آمدند خلاصه اینکه خدمت خلق را ہمه عمر کمر ہمت بسته داشتند فیض کثیر از تعلیم علوم عربیه و طب و قرات و حساب و ہندسه و فن انشا از نظم و نثر وغیره از ایشان بمردم رسیده والد راقم را برادر خالہ زاد بودند و حضرت عمی استادی محمد نادر حسین خان ہاشمی را برادر خرد عینی بودند در وبای عام در کدوره ریاست

باو فی العمر هفتاد و نه سال درگذشتند اعلی الله درجاته فی الجنان
روز وفات شان در معمورهٔ کدوره در هر خانه هر کس و ناکس برای
شان گریه میکرد و تاسّف میخورد

قطعه

عمّ مکرّم رفت ز دنیا	رحمت یزدان باد مآلش
ناثر ماهر شاعر غرّا	سحر حلال اقسام مقالش
اهل سخن را کرده چو انجم	تابش مهر فکر و خیالش
حاذق طب دلجوی مریضان	خدمت خلق خدا از خصالش
قاری خوش خوان عارف یزدان	حاصل بود انواع کمالش
لاولد الّا غایت رافت	خلق خدا را کرده عیالش
نه بر هفتاد افزون عمرش	خضر خجسته لقا بجالش
چون به وبا مرده است کند حق	با شهدا در حشر مآلش
رضی الله الباسط عنه	کاظم یافته سال وصالش

سنه ۱۳۰۴ھ

مادّه دیگر مقتبس از آیهٔ کریمه

للمتقین لحسن مآب جنّت

سنه ۱۳۰۴ھ

قطعۂ تاریخ تولّدِ صاحبزادۂ محمود الحسنخان بہادر بشگوی دولت نوّاب نامدار فخر الدّوله محمد حسنخان ابن نوّاب مہدی حسین خان بہادر والی ریاست کدوره باونی که در جایزۂ آن یک رقل ولایتی از اسلحۂ خاصۂ بیش قیمت عطا فرمودند

قطعه

خلّاقِ جہان داد بفخر الدوله	فرخ طالع خجسته دید ارصبی
یارب زِ حیات وجاه واقبال اورا	ده بہره وافی بنبی عربی
شعر یست زِ کاظم پئے سال مولود	در سلکِ دعا گوہرِ والا نسبی
بالد اندر کفالتِ لم یزلے	محمود ابن محمد ابن مہدی
٩٥٠	٣٥٥

سنہ ١٣٠٥ھ

قطعۂ تاریخ بارسٹری جناب مولوی سید کرامت حسین صاحب قبله

علامۂ زمانه کرامت حسین گشت	بارسٹر ایٹ لا جو بافضالِ ذوالمنن
کاظم بعونِ واحد یکتا ہرائے سال	(بارسٹر ایٹ لا) شده القا بقلبِ من
	١٣٠٥ ١ سنہ ١٣٠٦ھ
گر لفظِ بے مثال زیادت شود بران	تاریخِ عیسوی بود اے ماہران فن
٥٨٣	١٣٠٦ ٥٨٣ سنہ ١٨٨٩ء

تاریخ مناقشهٔ فیما بین بعض احباب که در تجارت مشارکت کرده بودند در مصرعهٔ مادّه صنعتیست که از لفظ اوّل در هر لفظ مابعد یک حرف اوّل کم می شود

قطعه

یاران بمشارکت تجارت کردند	روز و مه و سال اُنس شان یافت زوال
آنها که چو یک جان و دو قالب بودند	اکنون پئے مال جنگ دارند و جدال
مالست که موجب نفاق ست و شقاق	مالست که باعث جدالست و قتال
تاریخ تنزّل محبّت باشد	معیار عیار یار آراز زر و مال
	سنہ ۱۳۰۶ ہجری

تاریخ وفات سیّد عابد علی ساکن موضع ببنیان که سقف خانہ بر ایشان اہل ایشان افتاد بفرمایش خلیفه سیّد غنی احمد صاحب که ورود می از آیهٔ شریفه بے کم و کاست که تقدیم و تاخیر الفاظ دران بضرورت وزن در قطعه تاریخ واقع شده ورنه آیه شریفه اینست

فَخَرَّ عَلَيْهِمُ السَّقْفُ

سنہ ۱۳۰۶ھ

قطعه

عابد علی با اہل خود بخفت شب در خانه اش	اُفتاد سقف آن مکان یکباره بر بالاے او

این آیه شد تاریخِ آن تقدیم و تاخیر اندران	ازبہر ذرّیتت اے مہمان فاسقفُ خَرَّ عَلَیہِمُ ۱۳۰۶ھ اینجا تلفظ بقاعدہ عربی علیہو باید کرد یعنی بکشیدن ضمہ میم کہ بجز تلفظ داو برسد

تاریخ وفاتِ جناب مولوی سیّد عنایت حسین صاحب کنتوری ممبر سابق ریاست چرکھاری بوندیلکھنڈ کہ در لکھنؤ در اواخر ماہ جولائی ۱۸۸۹ء رحلت فرمودند

آن مولویِّ پاک عنایت حسین نام	شانے بلند داشت در ابرار و اتقیا
چون در ولاے آلِ عبا مُرد سالِ او	زاعدادِ تحتِ حرف ہمی خیزد از (ولا) ول ا ۱۳۰۶ھ

تاریخ دستار بندی فضیلت ملّا محمد شعیب بخاری کہ در ہندوستان تحصیلِ علم کردند بفرمایش دوست شان ملّا عبدالکریم تاجر پشمینہ از آیۂ کریمہ

شعیب بخاری شد از درس فارغ	فضیلت کنون شد مُسلّم مرادرا
رسید او بفوزِ عظیم وز قرآن	بُوَد سال قد فازَ فوزاً عظیماً ۱۳۰۷ھ

تاریخ تولدِ نورِ نظر محمد ہادی سلمہ اللہ تعالے پسرِ سوم مصنف کہ بوقتِ نواختنِ سہ ساعتِ آخرِ شب سہ شنبہ بست و نہم ربیع الآخر بر بنگلۂ ریاستِ باونی واقع بیری ایجنٹ گنج جھاونی

نیاگاؤن ملکِ بوندیلکھنڈ مطابق یکم دسمبر متولد شد این قطعه
بخواهشِ خودش که ماشاء الله حالا ابنِ شعور رسیده است
در سنه ۱۳۲۵ھ نظم کرده شد و مادهٔ تاریخِ سجع نام او واقع شده

قطعه

بنده را داد خداوند چو فرزندِ سوم	قوم را چهره برافروخت چو گل از شادی
مادرش بود ز سه ماه بسے زار و سقیم	یافت صد شکر که از بندِ مرض آزادی
اے خدا عاجزم از شکرِ عطا و کرمت	اہل را چاق تو کردی و ولد ہم دادی
آخرِ شب ز سه شنبه بُد و از بست و نهم ۲۹	مه ربیع آخر و آخر وَلَدُ از اولادی
عمر و علم و عمل و دولت و دین ده او را	اے خداوند نگهدار ز ہر بربادی
سجعِ نامِ وے و تاریخِ ولادت باشد	رحمِ فیاض بما داده محمد ہادی
	سنه ۱۳۰۸ھ مقدسه

قطعهٔ تاریخِ حجِّ اکبر یافتنِ خود بهمراہیِ و ہمسفریِ مجمعِ صالحان

قطعه

چون بتوفیقِ خدا از بهرِ حج	شوق در دل شور در سر یافتیم
آتشِ شوق آنچنان بالا گرفت	دل بر آنکه گر بحجر یافتیم
در سفر ہمراہیِ اہلِ صلاح	بهتر از صد گنجِ گوہر یافتیم
راه خشکی و تری چون گشت طے	از سوادِ جده منظر یافتیم

پا نهادیم از جهاز اندر حجاز	شهر جدّه بعد لنگر یافتیم
در ره مکّه ز انهار و نخیل	گوئیا فردوس و کوثر یافتیم
خار بن یعنی مغیلان را بره	خوشتر از سرو و صنوبر یافتیم
خار بن مفروش و ریگستان فراخ	بهتر از فرش مشجّر یافتیم
فایز مکّه بحمد الله شدیم	شاهد مقصود در بر یافتیم
بر جمال کعبه چون افتاد چشم	حاصل نور نظر در یافتیم
دل طپید از شدّت شوق طواف	ز اشک شادی دیده ها تر یافتیم
کرده در هر شوط تقبیل حجر	لذّت قند مکرّر یافتیم
کسب کردیم از حرم ذوق نظر	آنچه پر جستیم و کمتر یافتیم
این خبر کام سال حجّ اکبر ست	در میان مکّه اشهر یافتیم
سلخ ذیقعده بیوم الاربعا (چارشنبه)	آنچه اشهر بود اظهر یافتیم
از همه ارکان حج فارغ شدیم	لطف حق را یار و یاور یافتیم
هست کاظم سال این فوز عظیم	شکر واهب حجّ اکبر یافتیم
	سنه ۱۳۰۹ھ

تاریخ وفات نوّاب فخر الدوله بهادر جنّت آرام گاه در مکّهٔ معظّمه
که بعد اتمام ارکان حج از مقام منا بعارضهٔ هیضهٔ وبائی که بس
شیوع داشت بیمار شده رحلت فرمودند بعد انجام ارکان

حجّ ہیچ کارِ دنیوی نکردند و چند همراهیانِ ممدوح نیز درین عارضه داعیِ اجل را لبّیکِ اجابت گفتند

وسلامٌ علیٰ عبادہِ الّذینَ اصطفےٰ

سنہ ۱۳۱۰ھ

قطعهٔ تاریخ وفاتِ حافظ رضا حسین ابن سید واحد علی صاحب کالپوی بفرمایشِ منشی شرف الدین احمد دیوانِ ریاست باونی

قطعه

سیدِ نوجوان زجان رفت و رسید در جنان	حافظِ مصحفِ مجید نو گلِ باغ زیب و زین
کاظمِ دل شکسته را بود چو فکرِ سالِ او	هاتفِ الف کشید و گفت واقعهٔ رضا حسین
	۱۳۱۱ ۱
	سنہ ۱۳۱۱ع

ایضاً

رفت از دهر رضا ابن واحد	دهدش جای جنان ربِّ غفور
هجری و عیسویش سال اینست	دوئی از حافظِ قرآن شد دور
	سنہ ۱۸۹۲ عیسوی

ف در سال یک عدد زائد است و چون در وسط ذیحجه نواب صاحب رحلت فرمودند صرف ۱۵ یوم در سنہ ۱۳۱۰ھ
باقی بود و اگر لفظ سلام بے الف یعنی سلم نوشته شود ۱۳۰۹ھ بر می آید درین صورت یعنی یک عدد کمی مانده

عیسوی[۱] سال بود در مصراع	ہجری از تخرجہ آید بظہور

تاریخ وفاتِ ابوظفر صاحب ابن خواجہ فریدالدّین خانصاحب ازاخوانِ والیِ ریاستِ کدورہ باونی کہ در عنفوانِ شباب رحلت کردند بفرمایشِ خواجہ محی الدّین خانصاحب حافظ تخلص عمّ مرحوم

قطعہ

تیرہ و تار شد جہان پیشِ دو چشمِ ہمگنان	روےِ نکویِ بوظفر تا شدہ غایب از نظر
تا شدہ از نظر نہان ہر ہمہ راز خاندان	گشت ز اشک دیدہ تر زہرہ شد آب و خون جگر
پورِ فرید دین خان بود و نبیرۂ شفق	عاقل و ذی شعور آہ کرد ازین جہان سفر
تازی و فارسی زبان انگلش و ہم حساب و طب	بود بجملہ بہرہ ور راغب علم و ہر ہنر
کاظم خستہ جان نوشت سالِ وفاتِ او چنین	آفتِ[۲] جان صبر شد سانحۂ ابوظفر ۱۳ ۱۳ ۱۳۱۱ھ

ایضاً

جان سے گزرے ابوظفر ہیہات	خوبرو نیکخو فرشتہ خصال

[۱] یعنی از ہمہ مصراع سال عیسوی ۱۸۹۳ء بر می آید وچون از مرکبِ اضافی یعنی لفظِ حافظ قرآن کہ عددش ۱۳۴۱ باشد عدد لفظ دونی یعنی عدد ۳۰ دور شد ۱۳۱۱ھ ہجری حاصل شد ندرتِ این فکر بر صاحب بصیرت پوشیدہ نماند۔

[۲] تاریخ تخرجہ ۲ عدد از جان صبر کہ حرف (با ست حاصل میشود)۔

نوزدہ[19] سالگی مین تھے ظاہر	اونسے آثارِ رشد و فضل و کمال
عربی فارسی و انگریزی	اور شوقِ حساب و طب تھا کمال
خاندانِ وزیرِ اعظم ہند	اونکے نقدِ نسب کی ہے ٹکسال
کلکِ کاظم سے نقشِ لوحِ مزار	نوجوان آہ ابو ظفر ہے سال ۱۳۱۱ھ
ماہ ذیقعدہ گیارھوین تاریخ	اور صدی چودھوین کا گیارھوان سال

تاریخِ وفاتِ منشی عبدالوہاب صاحب وکیلِ ریاستِ چھترپور
واقع ۳۱- اکتوبر کہ از اسپ افتادہ جان دادند

قطعہ

فرخندہ خوے عبدالوہاب شد بجنت	یکبارہ رشتۂ اُنس از دوستان گسستہ
کاظم بیانِ واقعِ تاریخِ واقعہ شد	ای وای اوفتادہ ز اسپِ عنان گسستہ
	سنہ ۱۳۱۱ ہجری

ایضاً

دریغ عبدالوہاب اس جہان سے گئے	وہ مردِ نیک تھے پابندِ روزہ اور نماز
کیا جو کاظم نے خوض سال ہجری مین	(ہوئے وہ داخلِ خلد) آئی غیب سے آواز
	۱۳۱۱ھ

تاریخِ وفاتِ شوکت علی عرف جانی صاحب پسرِ شیرخوار
حافظ جمعیت علی صاحب ناظمِ چھترپور بفرمایش خودشان

قطعہ

جانی صاحب شیر خوارہ رفت آہ
از کنارِ مادرِ عفت شعار

کاظم از من سال رحلت خواستند
برکشیدم آہ و گفتم شیر خوار

۱۳۱۱
سنہ ۱۳۱۱ھ

ایضاً

گود سے ماں کے سدھارے سوئے باغ جنت
ہو گیا نو گلِ تر آج خزاں سے افسوس

جانی صاحب کی جدائی غمِ روحانی ہے
سال کاظم نے یہ لکھا۔ غمِ جانی افسوس

سنہ ۱۳۱۱ ہجری

تاریخ وفاتِ حضرت محمدی شاہ صاحب چشتی الٰہ آبادی کہ از مشاہیر اہل طریقت بودند و خلفا و مریدان شان بسیار ند

قطعہ

ہست محمدؐ سپس پاک پئے نسبت ست
شاہ ازان بعد خوان اسمِ شریفش مدان

مہرِ سپہرِ ہدیٰ ہادیِ راہِ خدا
رفت ازین خاکدان جانبِ باغ جنان

بود کہ موہوم بود لیک خود نبود
بود ز موہوبِ جود بود حیاتش بدان

بود ز معبود داشت جود ز موجود داشت
ہست لذان بود جود سال وصالش عیان

چون عدد بود را ثبت کنی اولاً
کن عدد جود را مرتسم از بعد آن

سلہ فنائے مصطلح صوفیان۔

گیرد ده و دوز بود انگهی از لفظ جود		سیزده بر پشت آن کن رقم ای کاردان
گشت هزار و سه صد باده و دو آشکار	۱۳۱۲ھ	سال وصالش همینست ای شه نام آوران
بود ز خاصان حق یافت بدین طرز خاص		مادهٔ سال او کاظم معجز بیان

تاریخ وفات ڈپٹی رجب علیخانصاحب سپرنٹنڈنٹ محکمہ تطعیم ملک بوندیلکھنڈ

قطعہ

دریغ و درد که ڈپٹی رجب علیخان رفت	ازین سرای سپنجی بسوے دار قرار
غیور بود و مدبر خلیق و باتمکین	بوقت صعب پے دوستان خود غمخوار
بفکر سال و دعاے نجات او کاظم	بگوش هوش من آمد ندای (الغفار) ۱۳۱۲ھ

تاریخ رساله هدیهٔ منظومه در اوقاف قرآنی مؤلفهٔ حاجی غازی الدین کدوری۔ بفرمایش خود شان از بھوپال

مرتب کرد چون این هدیهٔ منظومه را حاجی	که نامش هست غازی الدین بقوم خویش لاثانی
ز کاظم سال دان کانست آن تحقیق امور جز	که نبود وقف جائز جز سر آیات قرآنی

ایضاً

حاجی نیک منش غازی الدین	هست این هدیهٔ منظومه ز وے
سر آیات صحیح ست اوقاف	گفته اوقاف دگر لا شے

ہدیہ منظومہ باوقافِ نبی (یعنی قرآن) سنہ ۱۳۱۲ھ	زین توان بردبتاریخش پے

تاریخ وفات برادر مصنف حاجی منشی محمد نجف صاحب قبلہ

اخ الاعظم محمدؐ با نجف نام ۔۔۔ گزشت از دہر ذاتِ باکمالش
گراو را اشرف الحجاج گویند ۔۔۔ بود زیبا و باشد حسبِ حالش
ور او را اکمل الزہاد خوانند ۔۔۔ نیفزاید چیزے بر کمالش
ز کم خوردن و کم باخلق بودن ۔۔۔ ز کم خفتن کہ بود اینہا خصالش
خ نحیف و منحنی بود و بچشمم ۔۔۔ ہلالِ عید قد چون ہلالش
م ز ذکر و فکر دائم بود اشبہ ۔۔۔ ہمہ با اولیاء اللہ فعالش
بخوردے در شبانہ روز یکبار ۔۔۔ بخفتے بر زمین این بود حالش
بخاموشی خود ضرب المثل شد ۔۔۔ بر آن حد بود تقلیلِ مقالش
سنہ حج کرد و زِ آخر در سوم سال ۔۔۔ کدورہ گشت جاے ارتحالش
چو شد تثبیتِ او بر قولِ ثابت ۔۔۔ ز قرآن لفظ تثبیت است سالش
طریقش نقشبندی بود اول ۔۔۔ در آخر مشرب چشتی مآلش ۱۳۱۲ھ
ز اولاد و تبار و ہم ز احباب ۔۔۔ بیکسو ماند عمرے تا وصالش
"ورضوانٌ من اللہ الحمید" است ۔۔۔ ز قرآن مقتبس از بہر سالش

سنہ ۱۳۱۲ ہجری

تاریخِ نزولِ بارانِ رحمت بعد از امساک و یاس و پریشانی و بلا

قطعه

چو بعد از یاس حق باران فرستاد
گزان شد فضل خرّم سال نیکو

بخوان تاریخ آن کاظم ز قرآن
و ینشر رحمته و هو الولیّ

۱۳۱۳ھ باشباع حرف یا که بتلفظ حرف واو معروف برسد

تاریخِ تولّد صاحبزادهٔ بلنداقبال فرّخ فال (همایون اختر) ولیعهدِ نوّابِ ریاض الحسن خانصاحب بهادر والیِ ریاست کدوره باونی ۱۳۱۳ھ

قطعه

صد شکر که کرد حق بنوّاب عطا
فرزندِ نکو منظر و والا گوهر

زین موهبتِ خاص هواخواهان را
سرخوش کرد ست راحِ راحت یکسر

یارب که نصیبه یابد از دانش وداد
یارب که ز چشمِ بد مبیناد ضرر

با بختِ قوی عمر طبیعی یابد
در سایهٔ مهرِ مادر و جدّ و پدر

یک ساعت فزون گذشته بر نیمهٔ شب
با طالعِ فرخنده بزاد از مادر

بیست و دوئین ز شهرِ شعبان تاریخ
و از فروری هفتم ست اے کانِ هنر

تاریخ بعیسوی و هجری کاظم
بنوشت که با شرف همایون اختر

از با شرف ست عیسوی تا آخر
هجری میخیزد از همایون اختر ۱۳۱۳

این نظم که نادان نه ستاند بدو جو	دانا انگاردش به از گنجِ گهر
در بارگهت ز بنده نذریست حقیر	دیگر که دهد گر ندهی دادِ هنر

قطعهٔ دیگر که روز و ماه و تاریخ و سال در مادّه جمع است

بحمدالله که پیدا شد بدولت خانهٔ نوّاب	پسر با طالعِ فرّخ بسانِ نیّرِ رخشان
ازین مَی کرّش بدور آورده اینک ساقیِ ایام	شفق گون شد ز رنگش روی امّید هوا خواهان
جوان بخت و قوی صحت همایون فال و فرّخ فر	بدادوُدین بدنیا باد تا دنیاست آبادان
چو روز و ماه و سال این ولادت از تو می پرسند	بگو کاظم شبِ آدینه بست و دوّمِ شعبان
	۱۳۱۳ھ

تاریخ عفو بعض اعزّا که عمرے جفا ها کردند و آخر بندامت و
معذرت پیش آمدند نام شان و ذکر آن معامله صیانةً
عن التفضیح ترک کرده مجملاً گفته شد

قطعه

عمرے جورِ اعزّه بُردم	تا دم گشتند عُذر شنفتم
بعد از عفو برائے سالش	(لا تثریب علیکم)[له] گفتم
	۱۳۱۳ھ

له لا تثریب علیکم آیهٔ قرآنِ مجیدست در سورهٔ یوسف چون برادران حضرتِ یوسف علیه السلام بندامت و معذرت پیش آمدند حضرت یوسف علیه السلام فرمودند لا تثریب علیکم الیوم یعنی امروز بر شما گناهے نیست۔

تاریخ عہدۂ نظامت خود در سمّت بکرمی

قطعہ

سمت باون مین باونی کا
کاظمِ ناظمِ ہوا مقرّر

نام اور عہدہ مین نکلے سمت
اُونیّس سے باون لے سخنور

باون ہی برس کا اوسکا سن ہے
قلبِ باون کا ہے وہ نوکر (یعنی نواب)

ابتک تھا مقیم حسن مکان مین
اوسپرِ باون ہین ثبت ثمر

کاظمِ ناظمِ
سمت ۱۹۵۲

قطعہ مشتمل براسم تاریخی صاحبزادہ دوم نوّاب ریاض الحسن خانصاحب بہادر دام اقبالہم والی ریاست کدورہ باونی ملک بوندیلکھنڈ

محمدؐ ریاض الحسن خان بہادر
چو از لطف حق یافت پورِ گرامی

پئے اِسم تاریخیش دان زکاظم
(رشید الحسن خان) زہے نام نامی

سنہ ۱۳۱۴ھ

تاریخ رحلتِ عبدالکریم صاحب متوطن قصبۂ مودہا بفرمایش فتح محمدؐ صاحب کوتوال کدورہ و ڈاکٹر دوست محمدؐ صاحب ہردو ساکنان مودہا ضلع ہمیرپور

قطعه

عبدالکریم شیخِ نکو نام و نیک خو
بگزشت و ماند نامِ نکو یادگار وے

شد چاشتگاہِ جمعہ ازین خاکدانِ غم
احمدؐ شفیع بادِ و حق آمرزگارِ وے

کاظم نوشت مادّۂ سالِ ہجریش
بادا مدام رحمتِ حق بر مزارِ وے
۱۳۱۵ھ

ایضاً

رفت عبدالکریم پاک نہاد
زین سپنجی سرائے جانفرسائے

بہرِ تاریخ ہجریش کاظم
گفت عبدالکریم شیخ اے وائے
۱۳۱۵ھ

تاریخِ ولادت نور العین عبدالحیّ پسرِ اکبر نورِ چشم علی عباس سلّمہما اللہ تعالیٰ

قطعه

صبحِ صادق روزِ شنبہ ہشتم بود از ماہِ نخست[1]
بختِ نکو او وقتِ مبارک شاہد دارد عبدالحیّ

عمرِ طویل و علم وسیع و دولت و دینِ حق بدہاد
ہست بجا تاریخش کاظم فرخ باشد عبدالحیّ
۱۳۱۲
۴
۱۳۱۶ھ

مادّۂ دیگر

فجر ہشتم محرم
۱۳۱۶ھ

[1] ماہ نخست = ماہ محرّم کہ اوّل ماہِ سالِ اسلام ست۔

تاریخِ وفات بدرالدین پسر نوجوان ڈاکٹر منیرالدین صاحب ہاسپٹل اسسٹنٹ صدر بازار چھاونی نیا گانون ملک بوندیلکھنڈ بفرمایشِ خودشانِ بروزن مفعول مفاعلن مفاعیلن فاع

قطعہ

برقلب منیر داغ شد رفتنِ بدر	درست ۲۳ وسہ سالگی سوی دارِ قرار
دوشنبہ و رابع از ربیع الآخر	شد بعد غروبِ مہر ازین فانی دار
یارب بادا جوار رحمت جایش	با اہلِ صلاح و اتقیا و ابرار
تاریخ وفاتِ را اگر داری فکر	(از بدر بماند داغ) کاظم نگار
	۱۳۱۶ھ

قطعہ تاریخ وفات اعجاز احمد برادرزادہ راقم ابن محمد اکرام حسین صاحب برادر عم زاد راقم

رفت اعجاز احمد آہ زجان	درسنِ ہفدہ سالگی دردا
بود از بس حلیم و نیک نہاد	طالبِ علم و مایلِ تقوے
گفتنی نیست از غمش چہ گزشت	وای بر ما و وائے بر دلِ ما
بسبزۂ خط بعارضش ندمید	بر مزارش دمید سبزگیا
کردہ در چشم مادر و پدرش	غمِ او تیرہ روزِ روشن را
بنہ ای یارے از مراحم خود	مرہمے بر جراحتِ دلہا

پدرش را که مرد متقیست | اے خدا کن بفضل خود اتقے
داده صبر جمیل و اجر جزیل | فایزش ساز بر مقام رضا
بود او را همین پسر که نماند | اَعْطِهٖ[١] ربِّ لَا تَذَرْ فَرْدَا
برزق من یشاء بکارش کن | دور دار از معیشةً[٢] ضنکا
ابکه باران رحمت عامست | بلدةً[٣] میتة میکنند احیا
هم بفرما برحمت خاصت | زنده دلهاے مردهٔ مارا
غم دین بخش و خوف و خشیت خود | تا شود خشیت تو عبرت زا
کردی از غم چو چشم سر تاریک | یکشا چشم عبرت دل ما
تا نبندیم بعد ازین دیگر | دل بدنیا و زهرة[٤] الدنیا
افتح[٥] یا مفتح الابواب | بر رخش در ز جنة الماوی
بهر تاریخ الف کشیده بخوان | کاظما عبرة[٦] لمن یخشے
از پے یادگار او این نظم | ١٣١٦ھ ریخت از خامه اشک چشم آسا
بس کن از اشک گشت کاغذ تر | می برد غم زیاد قافیه را
گریه اے نفس شوم بر خود کن | که تو آلودهٔ ز سر تا پا
گریه بر روے چه میکنی که برفت | صاف و طاهر ز لوث این دنیا

پاک

[١] بده او را اے رب وگذار او را تنها [٢] یعنی روزی تنگ [٣] یعنی زمین مرده زنده میکند [٤] زهرة الدنیا یعنی رونق و تازگی دنیا [٥] یعنی بکشا اے کشاینده درها [٦] بتخرجه یک عدد که از عبارت الف کشیده مستفاد می شود

زنده ماندی اگر صد و سی [۱۳۰] سال	مبتلا بودی همچو ما بهبلا
غم نان و غم زن و فرزند	مرض و خوف و درد و فکر دوا
کیست اینجا که عافیت دارد	هان مگر بندگان خاص خدا
لیکن آنها هم از مکاره دهر	نیز ایمن نمی زیند اصلا
غم دین نیز هست شان جانکاه	هست تا جان ز تن نگشته جدا
پس چه خوش گفت شاعری که خوشا	حال اولاد مادر نازا [۱]

تاریخ عود بصارت سید عبد الله حسین صاحب همیرپوری

اشرف السادات یعنی میر عبد الله حسین	گشت او را چون بفضل ایزدی بینا دو چشم
چشم و دلهای احبا روشن است و شادمان	گفت کاظم سال هجری روشنت بادا دو چشم
	۱۳۱۶ھ

تاریخ عود بصارت سید محمد اسحق صاحب خلف سید نوازش علی صاحب همیرپوری

قطعه

اسحق را چو حضرت یعقوب داده حق	بعد از عمی [۲] دگر دو از روشنی چشم
کاظم نوشت مصرع تاریخ عیسوی	(این چشم روشنی [۳] بود از روشنی چشم)
	۱۸۹۹ع

۱ نازا یعنی عقیم۔ ۲ عمی = نابینائی ۳ چشم روشنی یعنی مبارکباد۔

تاریخ وفات خرشیدی بیگم صاحبہ زوجۂ احمد حسن صاحب
قانون گوے کالپی بفرمایش عزیزی سید افضل حسین صاحب
سلمہ اللہ تعالیٰ نائب تحصیلدار کالپی براے کتبہ لوح مزار

قطعہ

جان سے گئیں خرشیدی بیگم
لب پہ سب کے آہ و فغان ہے
سن تھا ابھی تیئیس ۲۳ برس کا
پیر فلک کو رحم کہاں ہے
کاظم سال ہو نقش تربت
ہاے یہاں خرشید نہاں ہے
سنہ ۱۳۱۷ھ

الیضاً

زوجۂ احمد حسن صاحب بمرد
بست و سہ ۲۳ سالہ چو ماہ نیم ماہ
چارشنبہ بود و بست و پنجمین
از رجب کین روز پیش آمد سیاہ
گفت کاظم بہر تاریخ وفات
آہ از خرشیدی بیگم صاحب آہ
سنہ ۱۳۱۷ھ

تاریخ وفات خواجہ حمید الدین خان المتخلص بہ نجم کہ از رشتہ مندان
رئیس کدورہ بودند و شاعر صاحب دو دیوان اردو و شاگرد عم
خود یعنی حضرت شفق مغفور

قطعہ

آج دنیا سے گئے خواجہ حمید الدین خان — نجم تھا انکا تخلص صاحبِ دیوان تھے وائے
جمعہ کی شب اور تھی چھبیسوین ذی الحجہ کی — ذکر حق مین جان دی سب اچھے نظر آثار آئے
عمر تھی ستّر برس کی ہو گئی اچھی بسر — لکھ برائے سال اے کاظم غروب نجم وائے ۱۳۱۷ھ
ہون وہ غرقِ رحمتِ یزدان ملے جنّت مین قصر — حور دلجوئی کرے غلمان مے جنّت پلائے

تاریخ وفاتِ خدیجہ بیگم عرف چندہ پیاری صبیہ حافظ جمعیت علی
صاحب ناظم ریاست چھترپور حسب فرمایشِ شان برائے
لوح مزار

قطعہ

دو سالہ سن مین سدھارین خدیجہ دنیا سے — ہے والدین کا بیچین قلبِ غمگین حیف
ہے سال ہجر یہ کاظم سے نقشِ لوحِ مزار — یہ ایسی سوئین خدیجہ کہ پھر نجاگین حیف
سنہ ۱۳۱۹ھ

ایضاً

دریغا بعمرِ صبا از نظرہا — نہان شد رخِ ہمچو ماہِ خدیجہ
پئے سال کاظم بلوحِ مزارش — رقم زد کہ این خوابگاہِ خدیجہ
سنہ ۱۳۱۹ھ

تاریخ وفاتِ شیخ محمد باقر تاجر شاعرِ قدیم اردو المتخلّص بہ فنا
کدورومی کہ مردِ معمر و شاعر پرگو بودند در کلکتہ با حافظ ضیغم

صحبت وو در مشاعرہ ہای آنجا شرکت داشتمند

قطعہ

چو شیخ باقر تاجر کہ شیخ فانی بود — فنا تخلص او بود شد بملک بقا
زبہر سال فنا سے فنا معما آئینت (بسیار کہنہ) — سر حیات فنا (۱۲۱) گشت متصل بفنا

حلّ معمّا در نظم

گر حاے حیات کے عدد کو لکھکر — بعد اوسکے فنا کے مرتسم ہون اعداد
حاصل ہو فنا کی اوس سے تاریخ وفات — یارب کہ بفردوس برین جایش باد

تشریح زائد در نثر

اوّل حاے حیات کا عدد جوکہ (۸) ہے لکھکر اُسکے بعد لفظ فنا کی عدد جو (۱۳۱) ہین لکھے جاوین تو سنہ ۱۳۱۸ ہجری جو سنہ مطلوب ہین حاصل ہوتے ہین ۔

ایضاً از نام مرحوم

دنیا سے فنا بھی شیخ فانی ہوکر — رخصت ہوئے تھے بہت پرانے شاعر
ہے نام مین اونکے اُنکی تاریخ وفات — مشہور تھے شیخ جی محمد باقر
سنہ ۱۳۱۸ھ

تواریخ تخت نشینی حضور ملک معظّم شاہ ایڈورڈ ہفتم قیصر ہند

قطعہ

گزین قیصر ہند شاہ ایڈورڈ — بفال ہمایون و فرخندہ بخت

براورنگِ شاہنشہی بر نشست
(بود سالِ آن) مالکِ تاج و تخت
سنہ ۱۹۰۱ء

ایضاً بطورِ معمّا

مَلِک را عونِ واحد از پس و پیش
نگہدار د ز شرِّ ہر بداندیش

حلِ معمّا

از لفظِ ملِک عدد آن که ۹۰ باشد خواسته و عونِ واحد که از پس و پیش گفته پیش از عددِ ملِک عددِ واحد که یک باشد اراده کرده و بعدِ اعدادِ لفظِ ملِک همان عدد که یک باشد مراد گرفته بدین صورت - واحد (۱) ملِک (۹۰) واحد (۱)
سنہ ۱۹۰۱ء

دیگر بطورِ معمّا

قیصرِ ما بقیصری یکتاست
وین ز سالِ جلوسِ او پیداست

نقطهٔ واحد و بر اطرافش
عددِ واحد است بس و بکش

کاظم این نکته از تو ماند یاد
قیصرِ ما بعمرِ خضر رساد

شرح - قبل از نقطهٔ واحد عددِ واحد که یک باشد اراده کرده و بعد همان نقطه عددِ لفظِ واحد که ۱۹ باشد مراد است در لفظ عددِ واحد یکجا ترکیب مضاف و مضاف الیه است و دیگر جا ترکیب صفت و موصوف

چوره موطنش بود و مدفنش به بهوپالست — راقمِ خزا وهدش درجوارِ رحمت جا

بودش اسم تاریخی زیست هفت و پنجه سال — یار دلنوازم بود هجر اوست جان فرسا

کاظم آنچه در مرگش رفته بر زبانِ من — لوح ایست تاریخی (رای میر اعظم ما)

قطعۂ تاریخ وفات شاه تفضّل حسین صاحب چشتی چوروی خلفِ اصغرِ حضرت حافظ شاه سلطان احمد صاحب چوروی قدّس الله سرهما العزیز

شاه تفضّل حسین صوفی چشتی طریق — رفت ازین خاکدان جانبِ ملکِ بقا

موطنِ او چوره بود در سفر از جان گزشت — جاو هدش در جنان رحمتِ ربّ العُلیٰ

گر توش حرف اخیر دور تمامش کنی[1] — سال وصالش بود اسمِ اوجِ هدیٰ

جزوِ نخستین نام سالِ حجِ اوست[2] — هست زیادت در آن ۱۸ ابجدِ ایّام را

تاریخ وفاتِ بیگم صاحبۂ حضور نوّاب ریاض الحسن خان بهادر رئیسِ پاوئی کدوره دام اقبالهم

قطعه

بیگم حضرت نوّاب جوان مُرد دریغ — کوهِ غم بر دلِ احباب اعزّه اُفتاد

[1] از اسم تفضل حسین اگر سه حرف اخیر یعنی س ی ن دور کرده شود سنه ۱۳۱۸ھ برمی آید۔

[2] از لفظ الفضل سنه ۱۳۱۲ھ برمی آید چون در سنه ۱۳۰۵ھ حج شان واقع شده بود که جمله ارکان حج تا دوازدهم ماه ذیحجه سنه ۱۳۰۵ھ تمامت یافت آن وقت تا انجاز سنه ۱۳۱۲ھ هیجده روز باقی بود که در شعر اخیر قطعه اشارت بدانست۔

در رضا جوئیِ شوہر ہمہ تن بود مطیع	آہ ازان نیک نفس نیک گہش نیک نہاد (یعنی خو) (یعنی کردار)
رفت ازین غمکدہ ناخوردہ بر از دولت و عمر	حیف ازان نو گلِ خندان کہ خزان داد بباد
ہجدہم از مہِ ذیقعدہ بروزِ جمعہ	آن عفیفہ ز جہان رُو بسوے خلد نہاد
از پے سالِ وفاتش بنوشتم کاظم	صمد اورا نعمِ جنتِ فردوس دہاد

سنہ ۱۳۱۹ء

ایضاً

نوجوان مُرد بیگمِ نوّاب	حیف گشت آن یگانہ با غم جفت
سالِ او خواستند از کاظم	بر کشید آہ ٦ و لفظ مغفرہ گفت

۱۳۲۵

تخرجہ شش عدد کہ از لفظ آہ کشیدہ شد ٦ ۱۳۱۹ھ

تاریخِ وفاتِ نوّاب محمد ہادی خان بہادر خلفِ نوّاب عظیم الدولہ بہادر جنّت آرامگاہ رئیسِ سابقِ ریاست باونی وعمّ حضور نوّاب ریاض الحسن خان بہادر رئیس حال ریاست باونی کدورہ دام اقبالہم

قطعہ

محمد ہادی خان فرزندِ نواب جنان مسکن	عظیم الدولہ عازم شد بسوئے روضۂ مینو
عُلوِ رتبہ اش از مدحِ مادح ہست مستغنی	کہ غازی الدین خان دستورِ اعظم بود جدِ او
شغف میداشت با قرآن و اُنسے خاص با مسجد	ز سالے چند از اکثر علائق زیستے یکسو

چو طورش بود سنجیدہ و قاری داشت در قرآن — صفا کیش و گرامی قدر و با تمکین و نیکو خو
شنبہ بود و بست و چارم از شوال مہ کورا — طفیلِ شافعِ روزِ جزا انجام شد نیکو
مریدِ خواجگانِ چشت را نازم کہ در نزعش — نفس در سینہ تنگی کرد و بیرون دم زالّا ہُو
برائے سالِ ہجری مصرعے بنوشتہ ام کاظم — نزولِ رحمت اللہ دائم بر مزارِ او
۱۳۱۹ھ

ایضاً

کرد نواب چھوٹے صاحب نقل — زین جہان خوش بجنت الفردوس
بہر سالِ وفاتِ او کاظم — گفت۔ روحش بجنت الفردوس
سنہ ۱۳۱۹ ہجری مقدسہ

تاریخِ باغِ مرصع کہ از طلا و جواہر بر تختۂ سیم وغیرہ دولتمندی از اہالیِ پنجاب برائے پیشکشِ حضورِ نظامِ حیدر آباد دکن ادام اللہ اقبالہم تیار کردہ بود و برائے تاریخ آن در پیسہ اخبار لاہور مشتہر کردہ کہ ہر کہ تاریخ این باغ حسب پسند بگوید یک انگشتری طلا نگینہ الماس با وصلۂ آن دادہ خواہد شد چنانچہ تاریخ مصنف پسند افتاد و صلۂ فرستادند۔ نامِ آن باغ (محبوب باغ) کردہ بودند و در ان باغ تصویرِ حضورِ نظام اسپ سوارہ بود کہ سیرِ باغ میفرمود۔ راقم از اسمِ آن باغ تاریخ بر آوردہ

قطعہ

اسم تاریخیست این محبوب باغ	گیر از ہر حرفِ مکتوبی شمار
ہر سہ بارا از امالہ بے نویس	سال ہجری کاظم از من یاددار
وز دو بارا صرف امالہ میکنی	میشود سالِ جلالے آشکار
قلب[1] محبوب ست مائل سوے باغ	زان امالہ بہر باشد اختیار

اعداد مکتوبیِ محبوب باغ

اعداد مکتوبی حروف	میم	ح	بے	واو	بے	بے	الف	غین	میزان	
	۹۰	۹	۱۲	۱۳	۱۲	۱۲	۱۱۱	۱۰۶۰	۱۳۱۹	۱۳۱۹ھ

تاریخ دیگر کہ در یک مصرعہ سنہ عیسوی و ہجری برآمدہ

ز کاظم پے ہجری و عیسویست	کہ بے مثل گلزارِ محبوب باغ
بے مثل گلزار محبوب باغ	گلزار محبوب باغ
سنہ ۱۹۰۱ع	سنہ ۱۳۱۹ھ

حضور مہاراجہ صاحب بہادر والیِ ریاست چھترپور بوندیلکھنڈ برین آگاہی یافتہ حال آن از مصنف پرسیدند و بکمال قدردانی انگشتری طلا نگینہ الماس قیمتی دو صد روپیہ (۲۰۰) از انگشت خود جدا فرمودہ عطا کردند۔

[1] بدانکہ قلبِ محبوب کہ اسم سامی نظام دکن ست حرف (ب) ست و قلب محبوب یعنی دلِ محبوب مائل بجانب ب باغ ست پس امالہ حرف (ب) در مکتوبی کہ بجای یا بے باشد اختیار کردہ شدہ توجیہ امالہ حرف با کہ دل محبوب ست و آن میلانِ میر دارد۔ خوبی پیدا کردہ۔

قطعۂ تاریخ وفاتِ حافظ جمعیت علی صاحب ناظم ریاست چھترپور بفرمائشِ زوجۂ شان برای کتبہ بر سنگ مزارِ شان

قطعہ

رفت جمعیتِ علی ز جہان — بود خوش خلق و حافظ و ذیجاه

پارسا و مہذب و خوددار — داشتے از مناہی استکراه

بہرِ اصلاحِ مسلمین میکرد — سعی ہر گونہ حسبۃً للہ

بس قوی و دلیر و دانشمند — عمرِ او بود کمتر از پنجاه

بود در انگلش ارچہ ایف اے پاس — لیک وضعِ قدیم داشت نگاه

سالہا ناظم ریاست بود — در چھترپور با دلِ آگاه

تب و انگاه فالج و برسام — حالتش کرد در دو ہفتہ تباه

بست و پنج از جمادی الاولیٰ بود — شبِ دوشنبہ مُرد وا اسفاه

بکلامِ خوشت کا زبر داشت — یارب از بندہ ات ببخش گناه

ابرِ رحمت ببار بر جانش — درگذر از گناه و بادافراه (یعنی سزاے گناه)

بہرِ تاریخِ نقشِ لوحِ مزار — بود کاظم بفکر و یک ناگاه

ہاتفِ غیب الف کشیده بگفت — مدفنِ حافظِ کلام الله

۱۳۲۰
ا
۱۳۱۹ بجرجہ یک عدد کہ از حرفِ الف کشیدہ شد۔

ایضاً

زحافظ شیخ جمعیت علی آہ / کز اہلِ صدق بود وبرّ و احسان
زعمرے بود ناظم در چھپتر پور / بسر بردی بعدل وداد واحسان
بصدق و نصفت ودین ودیانت / نمودی داشت در امثال واقران
تنومند و دلیر وصاحب الرّاے / برائے اہلِ طغیان مردِ میدان
عدالت گستر اندر داوری گاہ / بقہرِ سرکشان شمشیرِ بُرّان
بہ بست وپنجمین ز اوّل جمادی / بسرسام وتب وفالج شد از جان
برائے سال ہجری گفت کاظم / دہ اورا جنّتِ فردوس رحمان

۱۳۱۹ھ

تاریخ حبس مردم آزارے نااہل کہ ذکر نامش مناسب نمود

قطعہ

مقیّد شد آن مردم آزارِ ناکس / فگندش قضا طوقِ لعنت بگردن
سحر دیدمش زیر بار مشقّت / چہ خوش گفت این نکتہ کاظم دل من
مطابق بود قولِ سعدی بسالش / گران بار بہ این ستور لگد زن

۱۳۱۹ھ

واضح باد کہ مصرعِ حضرت سعدیؒ بادنے تصرف تاریخ این واقعہ شد

تاریخ انتقالِ امیر خان والدِ وزیر خان تحصیلدار چھپتر پور

بفرمایش محمد رمضان جمعدار

قطعہ

رفت از دہر امیر خان دیندار	بود ذوقِ نماز و روزہ درو
دہ و دو از ربیع الاول و روز	پنجشنبہ شد از جہان یکسو
گفت کاظم برائے سالِ وفات	رحمتِ حیّ کردگار بر او
	سنہ ۱۳۲۰ھ

قطعۂ تاریخِ اعظم البلا یزید الکفر مادۂ از آیۂ کریمہ

قطعہ

چو آن مافونِ ملعون آکل السحت	شدہ مطرود با اہل و عیالش
پئے این لفی اے کاظم ز قرآن	(و ہم ینفوا من الارض) ست سالش
	سنہ ۱۳۲۰ھ

قطعۂ تاریخ وفاتِ سیّد عشق حسن صاحب۔ بی۔ اے۔ نائب تحصیلدار بفرمائشِ برادر شان جناب سیّد صغیر حسن صاحب تحصیلدار ہمیر پور بمعرفت مکرّمی سیّد اسمٰعیل صاحب مغربی

قطعہ

سیّد نوجوان بمرد در دنیا	فخرِ قوم و سرِ اماثل و اقران
گفت کاظم برائے سالِ وفاتش	باد جایش جوارِ رحمتِ منّان
	سنہ ۱۳۲۰ھ

ایضاً

والانسب آن عشق حسن سیّد پاک	در عہدِ شباب شد سوے ملکِ بقا
دانا و مہذّب و حلیم و خوشخو	ممتاز بعلم و عمل و ذہن و ذکا
آن کسب علوم و آن معالیِ ہمم	دین کو تھی عمر دریغا دردا
کاظم پے سالِ ہجریش کرد رقم	رحمن بدہ جنتِ فردوس اورا
	١٣٢٠ھ

فقرہ نثر براے نقشِ لوحِ مزار

"خوابگاہِ پاک سیّد عشق حسن"

قطعہ تاریخ تہنیت اختیار یابی اعظم الامرا ہمین سردار نواب ریاض الحسن خانصاحب بہادر رئیس باونی کدورہ بالقابِہم

دام اقبالہم

قطعہ

ازین تہنیت زندہ شد جانِ ما	لک الحمد اے خالقِ کردگار
دعاے سحر نالۂ نیم شب	پذیرفت خلّاقِ لیل و نہار
بہار آمد و شد خزان زرد رو	نہالِ تمنّا گل آورد و بار
محمدؐ ریاض الحسن خان گرفت	بنوابیِ باونی اقتدار
بفرسود بینیِ اعدا بخاک	علی الرغمِ شان آمد این اختیار

چو در نام نامیش کردم حساب	بود عیسوی سال ازان آشکار
براسمش بیفزا اے لفظِ جناب	چو سمت همی خواهی اے کامگار
ز نواب صاحب ریاض الحسن	ویا لفظ صاحب پس از نامش آر
عیان سالِ ہجریست بے بیش و کم	بیا بشنو از کاظم و یاد دار
بماناد نوابِ ما دیرگاہ	توانا و مقصد ور و بختیار
باقبال و دولت بفرہنگ و فر	بجاہ و جلال و لعز و وقار

محمد ریاض الحسن خان	نواب ریاض الحسن صاحب	جناب محمد ریاض الحسن خان
۱۹۰۳		
سنہ ۱۹۰۲ع	سنہ ۱۳۲۰ھ	سمت ۱۹۵۹ بکرمی

ایضاً کہ از یک مصرعہ ہر سہ مروجہ برمی آید یعنی ہجری و عیسوی و سمت

شد شگرگشت خرم اینک ریاضِ امید	شور طرب در آفاق افگندہ است غُلغُل
با اختیار گردید آقاے نامدارم	کرسیِ معدلت را افزود صد تجمل
بے اختیاریِ او برمن چہ بد بلا بود	عالم ہمہ پریشان از جبر و بود تا کُل
آشفتگی برون شد ز انسان زباغِ عالم	وقتست گرد مد گل اکنون زشاخ سنبل
در مہرگان پریشان مجموع در بہاران	وا دصحیفۂ دل شیرازہ از رگِ گل
اکنون کہ اختیاریست افضالِ کردگارست	از چیست این تغافل از چیست این تعلل

مدّاحِ خاندانت اینک بذوقِ مدحت کلبانگ زد چو بلبل در حلقهٔ گُل و مُل
شد مُطرب زبانم در تهنیت نواسنج کز شیشهٔ دلِ من بر خاست شورِ قلقل
از کہنہ چاکرانم دیرینہ مدح خوانم وین شیوہ نیک دانم از بلبلانِ آہل
کاظم برائے ہجری ہم عیسوی و سمّت گفت (اختیارِ محکم از حق بدست اوُل)
فیضت رسد دمادم عونت رسد پیاپے از یکّہ تازِ اسری وز شہسوارِ دُلدُل

اختیارِ محکم اختیارِ محکم از حق بدست اختیارِ محکم از حق بدست اوُل
۱۳۲۰ سنہ ۱۹۰۲ سنہ ع سمت ۱۹۵۹ بکرمی

مثنوی مشتمل بر تاریخِ ولادتِ نورِ چشم عبد القدّوس پسرِ سوّم نورالعین علی عبّاس سلّمہما اللہ تعالیٰ کہ در کدورہ باونی متولد شدہ

دادِ فرزندِ سوّم عبّاس را صد ہزاران شکر ربّ النّاس را
زین بشارت بر زبانم شد روان شکر اے بیمثل خلّاقِ جہان
ہست این مصراع سال عیسوی لیک گر بےمثل ازان یکسو نہی
سالِ ہجری گردد از وے آشکار یارب این فرزند را خوش وقت دار
بعدِ عاشورہ بروزِ چارمین کان دوشنبہ بود اے مردِ گزین
از مہِ اپریل روزِ سیزدہ طالع از برجِ سعادت شد چو مہ
بودم آن ہنگام در دہلی نزیل پیشِ پیرِ خویش مولا الجلیل
شاہ عبد اللہ ابو الخیر آنکہ ہست عارفِ علّامہ حق بین حق پرست

خواستم تا شش از ان فخرِ زمن	عبدِ قدوس اسم شد ایما بمن
بهره یابد یا رب از علم و حیات	عارفِ حق گردد و قدسی صفات

مادهٔ ہجری	مادهٔ سال عیسوی
شکر ای خلّاق جہان	شکر اے جمیل خلّاقِ جہان
۱۳۲۱ھ	۱۹۰۳ء

تاریخ وفات خلیفہ عبد الماجد کدوروی خلفِ استاد عبد الباسط صاحب مرحوم

قطعه

عبد الماجد رفت ز دنیا	رحمت باد بجانش وارد
ہمسنِ من چون بود زمرگش	عبرت گشت بعالم عاید
کاظم سال وفاتش گفتم	مات خلیفہ عبد الماجد
	۱۳۲۱ھ

مثنوی تاریخ وفات شیخ محمد صدیق صاحب برادر عم زاد مصنّف

صدیق بمُرد وا دریغا	غفار بجنبتش دہد جا
کم گو و حلیم بود و خوشخو	میماند ز شر و فتنہ یکسو
ز امراض کبد نگشت جانبر	بس زار و ضعیف گشت و لاغر
مارا چه صدیق و ابنِ عم بود (دوست)	مہرش بر در جبر الم بود

حالم از مرگِ او زبون است	از دل تا چشم موجِ خون است
او رفت و مرا است رفتن آهنگ	زین روزِ سیاه شد دلم تنگ
ربِّ اغفرلی همیشه می خواند	وین خواندنِ او بیادِ من ماند
کاظم چون فکرِ سال کردم	بر لفظِ دعا خیال کردم
در (اغفرلی) ست سالِ رحلت	یارب سوی او نظر رحمت
۱۳۲۱ھ	

قطعۂ تاریخِ وفات خلیفہ غنی احمد ابن اُستاد عبدالواحد صاحب مرحوم کدوروی

قطعہ

سیدِ نیکو صفات مُرد غنی احمد آه	داشت خلیفہ لقب شہرۂ خُلق نکو
کاظم غمدیده را هاتفِ غیبی بگفت	رآح غنی احمد" ست سالِ پیِٔ مرگِ او
	بمعنی رفت ۱۳۲۲ھ مقدسہ

قطعۂ تاریخ رحلت جناب فصیح الملک نوّاب مرزا خانصاحب داغ دہلوی استاد نظام دکن ادام اللہ اقبالہم در صنعتِ مقطع الحروف کہ ہمہ حروفش از یکدیگر در تحریر جدا است

قطعہ

آوخ آوخ ز دردِ دوریِ داغ	آه آه از دوام دوری داے

زادۂ راے او دُرِّ دُرّے | آه اوان راے دُرِّ دُرّی زاے
ارزشِ داد دارد اُردو ے او | دار دار دوز ذات اُو داراے
درو اُردو ازان او دارو | دار و آرام زاے و در دزداے
روش وراه وداب ذوق ازوے | راحِ ارواح و راوقِ آراے
راوقِ دور ذوق دارو داغ | دُرّو آزرده وار دار دراے
نام شاعر نام شاعر
رُخ داژون زراے او وارد | دو دِ دِل درازای روی دوراے
یعنی خُر
آب زر را دو است اُو ارزد | ورق زرد ارزدش در ازاے
مقابل
گل
داشِ آدر درون از دورے او | دار آزر ورق ز وارد راے
بتگر
داشِ آدر روان ز درد و داغ | داش داژون از وز زاده راے
ای شاد
داره آور دارد دے و دژم | وار دِ راے او ورق آراے
زون راے زادن زن دان | زادن او ز زه و آن زه زاے
درس دارش دری زار دوے او | داهِ اردو دری و اُو داراے
ای کنیز
دارد آورد راز اُردو دور | روش ذوق ازانِ اُو دراداے
راے او زود واردو سے اُو ورد | رتی از ورد دان زرود ادراے

١ ذوق شاعر استادِ داغ بود ٢ لفظ رخ را چون واژون یعنی مقلوب کنند خُر شود یعنی آفتاب ٣ داش یعنی پزاده ۔ ٤ آدر یعنی آتش ٥ آدر نام شخصی بت تراش ٦ داش داژون یعنی شاد که مقلوب داش باشد ٧ زه یعنی رحم ٨ زه یعنی آفرین ٩ دارس کهنه ١٠ دری پارسی زبان ١١ داه یعنی کنیزک ١٢ رتی یعنی سیرابی ١٣ ادراے یعنی سیراب کردن

دارد اُردو زِ روزِ دورے اُو	دل ز آزار زار و زاری زاے
راہ آرام رہ زن دوران	زود آورد زود دورۂ داے[۱]
دارد او را ز آدر (آتش) دوزخ	دور دادار (خدا) داورے دارائے
وہ (کلمہ تحسین) در آنِ (وقت) درد دِآن دارش (آخرت)	اِرم آواز داد داغ درآ سے (اے اندرون بیا)
روح اورا ز راحِ رُوح آرام	وِہ دلان دارائے اِرم آرا سے
دُوَّم (ثانی) اُو اُو آورد اُردو	دان دوم (ثانی) را دوام (ہمیشہ) ژاژ (بیہودہ گو) دراے
دم زدم از آوانِ (وقت) دُوری داغ	درد رو داد روح را زان راے
دلِ آزردہ از دروں آواز	داد۔ درد و داغِ داغ اے واے
	۱۳۲۲ھ

ایضاً از مصرع خود شانِ از گلزار داغ کہ دیوان داغ است

ہے یہ دیوان داغ کا مصرع	آج راہی جہان سے داغ ہوا
تھے وہ مقبول اسکی ہے یہ دلیل	ہوگیا سچ زبان سے جو نکلا
دُم (۴۴) جو نکلا تو تھا یہ عیسوی سال	آج راہی جہان سے داغ ہوا

مصرعہ مادہ - آج راہی جہان سے داغ ہوا۔

تخرجہ عدد لفظ دُم (۴۴)

$$\begin{array}{r} ۱۳۶۶ \\ ۴۴ \\ \hline ۱۳۲۲ھ \end{array}$$

[۱] دای بمعنی مرض۔

ایضاً

شد ز دُنیا کہنہ اُستادِ سخن	شاعر شیوا بیان عالی دماغ
گفت کاظم بہر تاریخِ وفات	(از سر حسرت) فصیح الملک داغ
	۱۳۱۴ ۸
	۱۳۲۲ھ

ایضاً

وہ آج تہِ خاک ہین کاظم جنسے	کل عرشِ برین پہ شاعری کا تھا دماغ
نام اور تخلص مین ز روے الہام	ہے عیسوی سال یعنی (مرزا خان داغ)
	۱۹۰۵ ۱
	۱۹۰۶ء

تاریخ وفات حاجی مُلّا زین اللہ صاحب ہیڈ مولوی مدرسہ ریاستِ چھترپور بفرمایشِ فرزندشان

از قیدِ حیاتِ اینجہانے	مُلّا زین اللہ گشت مطلق
لبّیک بداعیِ اجل گفت	حاجی لسباقِ خیر اسبق
تاریخِ وفات گفت کاظم	جانش بجوارِ رحمتِ حق
	۱۳۲۲ھ

تاریخ وفات ناصر میرزا اسیرِ نصرت میرزا دہلوی سب اورسیر

سلہ این خطاب داغ بود از دربار حضرتِ نظام دام اقبالہم

چھاونی نیا گاؤں پونڈ ملیکھنڈ بفرمایش خود شان تخرجه
یک عدد که از سر آه برکشیده شده

قطعه

کرد از دارِ فنا رو جانب دار السلام
پورِ نصرت میرزا دردا که در عهدِ صبا

آه سر بر میکشد کاظم که سالش نوحه ایست
حیف ناصر میرزا اے وائے ناصر میرزا

۱۳۲۴
۱
۱۳۲۳ھ

قطعه تاریخ وفات حضرت حاجی سیّد وارث علی صاحب چشتی که از مشاهیر اولیا بودند و همه عمر تأهل نکرده اند و در حالتِ ترک و تجرید بسر بردند و پیاده پا برهنه سفر میکردند به بسیار مردم دور و نزدیک فیض شان رسیده

عارفِ آگاه حاجی سیدے وارث علی
بایزیدِ[1] وقت و بشرِ[2] حافیِ این روزگار

سید و صالح حصور[3] و عارفِ آگاه دل
بهره یاب از فیض او مردم بهر ملک و دیار

غرۀ ماهِ صفر شد عازمِ ملکِ بقا
رحمتِ حق بر روانش بادا الی یوم القرار

عمر او بگزشت در تجرید و ترکِ ماسوا
موطنِ او دیوه بود و نیز هست انجام مزار

ترکِ دنیا کرده بود از وقتِ آغازِ شعور
داشت در پوشش بیک تهبند و چادر اقتصار

پا برهنه و پیاده بارها حج کرده بود
کمترش می بود روزی چند در یکجا قرار

۱ بایزید نام ولی مشهور ۲ بشر حافی نام یکی از اولیاے کبار که همیشه پا برهنه می بود ۳ حصور آنکه زن نکند مجرد۔

آمدی بر فرش اگر از راه در خاک و خلاب
گو نسٹ[51] آمد از فرانس از بہر دیدارش بہند
آخر از دنیا[52] شد و در اسم (وارث) سال او[53]
۱۳۲۴
۱
۱۳۲۳ھ

فرشِ صاف اصلا نگشتی زیر پایش داغدار
شہرتِ او را نہ در ہندوستان بود انحصار
گر ز مکتوبی کبیر اعداد راگیری شمار

دیگر

سیدی وارث علی حاجی علیہ الرحمہ آہ
با احد پیوست و کاظم بہرِ تاریخِ وصال

از جہان سوئے جوارِ رحمتِ یزدان شتافت
(سیدی وارث علی حاجی علیہ الرحمہ) یافت
۱۳۲۲
۱
۱۳۲۳ھ

دیگر

حاجی وارث علی حق آگاہ
بہرِ سالِ وصالِ او کاظم

رفت از دہر سوئے ربِ صمد
یافت تاریخ (عزقِ حبِّ احد)
۱۳۲۳ھ

۵۱ کونٹ لغت انگریزی ست بمعنی امیر مثل نواب و راجہ ۵۲ آخر لفظ دنیا کہ الف است و یک عدد دارد چون از اعداد مکتوبی کبیر اسم وارث کہ ۱۳۲۴ است آن یکعدد کم شود ۱۳۲۳ھ عدد سال مطلوب بر آید۔ فقرۂ (آخر از دنیا شد) دو معنی دارد معنی ظاہری اینکہ در آخر مرحوم از دنیا رفت و معنی معما آنست کہ حرف آخر لفظ دنیا کہ الف ست بیرون رفت۔

۵۳ اعداد مکتوبی صغیر اسم (وارث)

حرف	عدد	حرف	عدد	حرف	عدد	حرف	عدد
و	۱۲۷	ا	۲۶۳	ر	۳۱۲	ش	۶۱۲
واو	۱۳	الف	۱۹۱	را	۲۰۱	شا	۵۰۱
الف	۱۱۱	لام	۷۱	الف	۱۱۱	الف	۱۱۱
واو	۱۳	فا	۸۱	×	×	×	×
کل	۱۲۷	کل	۲۶۳	کل	۳۱۲	کل	۶۱۲

میزان کل ۱۳۲۴

تاریخِ وفاتِ زوجهٔ برادرزادهٔ مُصنّف حاجی محمد شرف الدین حسین دیوانِ سابقِ ریاستِ باونی کدوره که در ماه ذیحجه سنه ۱۳۲۳ هجری در کالپی انتقال کردند

قطعه

شرف را خانه ویران گشت هیهات — که خاتونش گزشت از دارِ دنیا
زهے خاتون که در امثال و اقران — زبے مثلیش پیدا شد مَثَلها
بجز ذکرِ جمیلش یادگارے — نماند از وے بدهر بے مواسا
یکے دُخت و یکے فرزندِ نو عمر — ازو در مکّه بگذشتند دردا
بقلبِ منکسر تا چار[۱۴]ده سال — ازان پس زیستے کاره ز دنیا
تزهّد داشت با وصفِ تنعّم — تدیّن با دیانت داشت یکجا
دو حجّ نافله زان بعد دیگر — عطایش کرد وهّاب العطایا
بذیحجه بشهرِ کالپی مُرد — دهد ربّ العُلی در جنّتش جا
ز قرآن سالِ او میجُست کاظم — که از غیبش ندا کردند اِلقا
بخوان[۱] این آیه با انعامِ وهّاب (۱۷۶) — واعتدنا لها رزقاً کریما (۱۱۴۷ / ۱۷۶)
بخوان[۲] اُمّهاتُ المومنینش — بفضلِ خود طفیلے کُن خدایا (۲۳ ۲۳)

---

[۱] درین مادّه چون انعام وهّاب که عددش ۱۷۶ باشد جمع کرده شود سال مطلوب حاصل گردد۔

[۲] چون این آیهٔ شریفه در شانِ ازواجِ طاهرات رسول مقبول صلی الله علیه وسلم ست در شعرِ آخر بدان اشاره کرده شد۔

ایضاً

مرد چو اہلِ شرف الدین حسین	ہوش و خرد صبر و سکون شد تلف
کاظمِ دلخون شدہ سالش نوشت	ہائے ز ویرانیٔ بیت الشرف
	۱۳۲۳ھ

ایضاً

چو اہلِ شرف مرد با خویش برد	زبیت الشرف زینت و زیب و زین
بمخلوق رفق و بخالق خضوع	زصہر و نسب ارثش این دولتین (سسرال، دادھال، ورثہ، ای دو دولت)
رضا جوئے خالق بجان و بدل	ہوا خواہِ شوہر براس و بعین
شد از فرقتش شوہرش نیمجان	دریغا ازین دورے و بُعد و بین (دوری)
دلش سرد شد از قمارِ مجاز	سوئے[1] کعبہ رخ کرد زین کعبتین
تنش زار گشت و دلش شد نزار	مژہ عین گشت و دو چشمش چو عین (پانی، چشمہ)
گہِ بیخودی[2] گویدش کیف انتِ	دمِ ہوش گوید کہ ہیہات این (افسوس او کجاست)
زابرار بودست قربش فزائے	خدایا در اخیار[3] از مصطفین
بدین ملحقش ساز با صالحین	بدنیا نگہدار از شر و شین (بمعنی عیب)

[1] بعد این واقعہ شرف الدین حسین اہلہا ہجرت بمکہ کردند۔ [2] یعنی در حالت بیخودی باو کہ حالا بقید حیات نیست میگوید کہ حال تو چگونہ است و چون بہوش می آید میگوید کہ افسوس او کجاست [3] مقتبس از آیہ شریفہ من المصطفین الاخیار۔

دگر ذکر آن سیدہ سر کنم — که فاکر جمیلش بود فرضِ عین

زہے سیدہ حاجہ زاہدہ — بچشمم بعینہ چو انسانِ عین (یعنی مردم چشم)

بدستش کثیر و بچشمش حقیر — نمائش چو اہر طلا و لجین (یعنی سیم و نقرہ)

بذکرِ صمد بود تا وقتِ مرگ — بیادِ احمد ماند تا حینِ حین (وقت مرگ)

دِہ اجرِ شہیدیش خدایا ز دق (در مرض دق وفات یافت) — طفیلِ شہیدانِ بدر و حنین

پئے سال کاظم ز قولِ کریم — بخوان [۱] او تہا اجرہا مرتین

۱۳۲۳ھ

ایضاً

گزشت اہلِ شرف از دارِ دنیا — روان از چشمہا دریائے نیل ست

ز اوصافِ حمیدہ انچہ او داشت — زبانہا از بیانِ آن کلیل ست

جمالش مرگ در کتمِ عدم برد — ولے باقی ازو ذکرِ جمیل ست

بوصفش راضیہ مرضیہ گفتن — بیانِ واقعی بے قال و قیل ست

دلش را بود ذوقے در عبادات — سہ حج مقبولی او را دلیل ست

ز قرآن مقتبس از بہر سالش — ورضوانٌ من اللہ الجلیل (ست)

۱۳۲۳ھ

ز درگاہِ خدا امید کاظم — پئے آن زاہدہ اجرِ جزیل ست

زاہدہ بیگم نام بود

---

۱ یعنی بدہیم اجر آن زن دو بار۔

قطعۂ تاریخِ وفاتِ حضرت مولانا حافظ عبد الصمد صاحب چشتی سہسوانی کہ از اکابرِ وقت بودند واز عمرے در قصبۂ پھپھوند ضلع اٹاوہ تشریف میداشتند وہمانجا بعارضۂ فالج وفات یافتند اعلی اللہ درجاتہ فی الجنان

قطعہ

رغبت بربست از جہان درداد دریغا حسرتا
عارفِ علّامہ حضرت مولوی عبد الصّمد

ترک و تجرید و توکُّل زہد و تبتیل و ورع
ہست احصاے کمالاتش نہ کارِ حدّ وعد

کان للہ بود و آخر گشت کان اللہ لَہٗ
نفس پاکش راضیہ مرضیہ شد سوی اَحَد

فیضِ او جاریست در ہند و دیارِ دور دست
بوکہ ماند ہمچنین جاری و ساری تا ابد

مذہباً از احناف و چشتی مشرباً و اندر نسب
نُخبۂ ساداتِ مودُودی بتوثیقِ سند

جان پاکش غرقِ نور و جسمِ اطہر زیرِ خاک
چشم ما مہجور شد چون بود قاصر بہ جسد

او برفتن کرد استعجال از ذوقِ وصال
دولتِ مستعجل از ما رفت آہ از بختِ بد

رفت او تنہا و جا نہا گشت از تنہا نفور
تار میداو از میان جانہار تنہا میرمد

وصلِ عریان جامۂ تن برنتابد احرم
لازم آمد کز حجابِ جسم خاکی وارہد

تا بدنیا بود بود از ماسوا اللہ مُنقَطَع
با خداے پاک پیوستہ و وارستہ ز خود

سہسوان موطن علومش از بدایون گُشتست
بُد ز خیر آباد اور افیضِ ارشاد ورشد

ہجدہم بود از جمادی الآخرہ واز جمعہ شب
اے بود
حضرتِ عبد الصّمد پیوست بارَبُّ الصّمد

کاظما از روے الہامست خود سالِ وصال
نام پاکش یعنی (حافظ مولوی عبدُ الصّمد)
۱۳۲۲
۱
سنہ ۱۳۲۳ھ

بتعمیۂ یک عدد کہ از روے الہام گرفتہ شد۔

ایضاً

گزشت عارفِ علاّمہ حافظِ قرآن
باسمِ سامیِ عبدُ الصّمد شہیرِ دیار

زنورِ قلبِ منیرش جہان فروغستان
زطیبِ خلقِ کریمش دماغِ دہر تتار

مثالِ او بمثل جو یدار کسے بجہان
نیاید اصلا الاّ در اولیاے کبار

جمادی الآخرہ مہ بود و ہجدہم تاریخ
بہ نیمہ شب کہ پس از جمعہ بود پُر انوار

چو بود کاظمِ محزون بفکرِ سالِ وصال
بگوشِ ہوشِ وے آمد ندا (ہو الغفّار)
سنہ ۱۳۲۳ھ

وگر دو اسم ز اسماے حق بحرفِ ندا
خبر ز سالِ وہد (یا وَدُو دیا غفّار)
سنہ ۱۳۲۳ھ

قطعۂ تاریخ وفاتِ سر آمدِ حکما خاتم الاطبّا حکیم حافظ عبد العلی صاحب لکھنوی بفرمایش بعض صاحبزادگان شان معرفت مکرّمی حکیم سیّد واجد حسین خانصاحب لکھنوی

دریغ رفت ز دنیا سر آمدِ حکما
فرشتہ خوے و مسیحا دم و فلاطون فن

رضاے خالق جستے ز طب بچارۂ خلق
بمہر و رافت معروفِ کارِ شان ہمہ تن

بود غذا قوتِ طب ارثی از نیاگانش
کہ ہست خلعتِ شہرت بر اسمِ شان ازین

چو طیبِ خلقِ کریمش بهند نافه کشاد — خطاست حرف و حکایت ز مشکِ چین و ختن

هم از اَحِلّهٔ حُفّاظ بود و از ابرار — رجوع داشت بدرگاهِ حق بسرّ و علن

چو بود سینهٔ او مخزنِ هدیٰ و شفا — بکف ز دستِ شفا نقد داشت زان مخزن

بیارِ غارِ نبی هست نسبتش بنسب — که گشته دافعِ حزنش خطابِ لاتحزن

فروغِ صدق و صفا تافتے ز سیمایش — بسانِ نورِ تجلّیٰ ز وادیِ ایمن

وطیبِ خلقِ حسن کرده نشر بوی علی — که بوے بو علی آمد بہ پیشِ آن منتن

ز جانگزائیِ امراض و شدّتِ اوجاع — درش پناهِ جهانے و عتبه اش مامن

ز سجدهٔ صمدی سر چگونه باز زند — که بارِ منّتِ او خلق راست بر گردن

ز دستبردِ علاجش مرض چنان عاجز — که دستگیر بہ پیشِ عسس بود رهزن

رمد رسیده ز خاکِ درش چو سرمه کشد — رمد ز دیده رمد اشک سان بچشم زدن

بغیر مسِّ بشر همچو مریمِ عمران — شدے ز فیضِ علاجش سترون آبستن

بحفظِ صحّتِ باغ ار گماشتے همّت — نگشتے از یرقان زرد در دی و بهمن

بفرض اگر پئے تعدیلِ آن بکوشیدے — مزاجِ دهر شدے از تغیّرات امین

شدے ز لقوتیش زال مبتلای هزال (لاغری) — زواره زور تریکان توان تهمتن تن

شدے بلند بجاے شرارهٔ فوّاره — چکیدے از عرقِ باردش چو در گلخن

گر ریختے ز هو الشّافیش مرض ز مریض — بدان نمط که گریزد ز ایزد اهرمن

بمجمعِ حکما می رود گوے سبق — ق — علاجِ اصعبِ امراض پیشش اهون (آسان تر)

گزو بنورِ یقین بود کارِ طب بفروغ — بدیگران نرسیدے جز اتّباعِ الظّن

بعہدِ کلبِ علیخان برام پور از وے — شگفت کاریِ طب گشتہ بارہا روشن

زجاہِ او بر شاہِ اَودھ بطبیا بیج — فزودہ حیرتِ درباریان لوذہن

خطابِ و عہدۂ اُو افسر الاطبا بود — چو در ریاستِ بھوپال خواندہ شد ز وطن

زکارہاے نمایان بلند نامے یافت — برام پور و بہ بھوپال و جھالرا پاٹن

زقدر دانیِ این والیانِ ملکِ ہند — فسانہا ست بہر شہر و کوچہ و برزن

رشید و صالح ازو ماندہ اند چار پسر — کہ فائق اند بکسبِ کمال و خُلقِ حَسَن

ازین چہار بجا ناد زندہ نامِ پدر — چو نامِ پاکِ علی زندہ از حُسین و حَسَن

حیوٰۃِ طیبہ اش بود پنجہ و شش سال ۵۶ — زلفظِ (دانا) تعبیرش ست مستحسن ۵۶

چو رفتہ است باسہالِ معدی از دنیا — شہید وار خرامد بحشر از مدفن

سہ شنبہ بست و نہم بود از مہِ شوّال — کہ سوے جنّتِ فردوس شد ز دارِ محن

بروزِ مرگش در لکھنؤ پرنس آف ویلز — بلند رُتبہ ولیعہدِ قیصرِ لندن

فگند اساسِ ہمین درسگاہِ طب کہ ازان — بہم رسند بسا ڈاکٹر بسا سرجن

زمانہ خواستہ باشد تلافیِ مافات — بدین طریقہ ز فقدانِ آن فریدِ زمن

نگاشت مادّۂ سالِ ہجریش کاظم — طبیبِ حاذق عبد العلی جنان مسکن

سنہ ۱۳۲۳ ہجری

قطعۂ تاریخ وفاتِ خواجہ ناصر الدین خانصاحب عرف

بڑے صاحب کہ از اخوانِ رئیسِ کدورہ بودند

قطعہ

ناصرالدین خان مہین پورِ نصیرالدین خان
انورالدولہ بہادر خواجہ سعدالدین خان
بود در خلق و مروت از آبا و جد یادگار
پنجشنبہ بود و بست و ہفتم از ماہِ صیام
چون محلِ رحمت ست این ماہ و این تاریخ و روز
در فراقش یکجہان ز انسان بسوزِ دل گریست
لعل و گوہر تا نثارِ مرقدِ پاکش کنند
اینچنین مشکل غمے مر ہر کرا آید بہ پیش
چشمِ نرگس ز اشکِ شبنم گر ہمی گرید رواست
نغمۂ بلبل بشیون گر مبدل شد بجاست
لشکرِ غم بُرد در یغما متاعِ آگہی
بودہ ام ہمسایہ اش عمری کنون این چشم پیداشت
روشناسِ او بہر جا بود در ماتم نشست
سالِ مرگش ہجری و ہم عیسوی در مصرعیست
در تمام مصرع ۱۹۰۶ع

شد ز جان و اندر تنِ احباب گویا جان نماند
بود جدش ہست سالِ بست و پنجم کان نماند
وائے کان بیمثل در امثال و در اقران نماند
شورِ محشر گشت برپا ناصرالدین خان نماند
لاجرم شک در نزولِ رحمتِ یزدان نماند
تاب در دلہا نماند و اشک در چشمان نماند
قطرۂ خونابہ در دل اشک در مژگان نماند
ہست دشوار ار نگویم زیستن آسان نماند
چون قدِ دلجوئے آن سرو سرابستان نماند
کاندرین گلزارِ عالم آن گلِ خندان نماند
صبر در دانا نماند و ہوش در نادان نماند
بہرِ یکجائی بجز در روضۂ رضوان نماند
خانۂ این قوم غیر از کلبۂ احزان نماند
ماند ما تنہا ـ محمد ناصرالدین خان نماند
محمد ناصرالدین خان نماند
۱۳۲۴ھ

عیسوی سال ار شماری در تمامی مصرعست	هست هجری در محمد ناصر الدینخان نماند
در غم او نوحه میخوانم وزین پس بعد من	حافظِ هندی[1] سراید بلبلِ خوشخوان نماند
کاظم اکنون ماتم خود دار و بر خود نوحه کن	تا بکے نالی و گوئی این نماند آن نماند
دل نمی بندی چرا در ذاتِ حیِّ لایموت	رایگان بگذشت عمرت جز قلیلے زان نماند

تاریخِ وفاتِ زوجۂ وزیر خان تحصیلدار ریاست چھترپور
بفرمایش خود شان
قطعہ

مُرد اہلِ وزیر خانِ دیندار	آن حاکم مال نیک اعمال
سہ شنبہ بُد و ششم ز شعبان	چل سالہ گزشت آن خوش افعال
کاظم بدلم فتادہ از غیب	(بخشایشِ کافی) از پےٗ سال
	۱۳۲۴ھ

قطعۂ تاریخِ وفاتِ حضرت شاہ فضل الدین احمد صاحب محمّدی چورنوی کہ در سفر بمقام پیران چھپرہ رحلت فرمودند دیگر حالات یعنی روز وفات وماہ وتاریخ ومرض وغیرہ بدریافت نرسیدہ
قطعہ

شاہ فضل الدین احمد رفت از دنیای دون	یا رب از فضلت شود حسن المآب او را آل

[1] حافظ ہندی) مراد از خواجہ محی الدین خانصاحب عرف بُجُو صاحب ست کہ شاعر اُردو گو ہستند و حافظ تخلص میکنند و عم خواجہ ناصر الدین خان مرحوم ہستند

اکبر اولادِ حضرت شاه سلطان احمدؒ آنکه   پیر پخته راه رفته بود آن صاحب کمال
سالکِ مرتاض بود و چست بود اندر عمل   پیر بود و کرد در پیران چهل پیره انتقال
محسنِ من بود و بر من داشت لطفِ بیکران   پیشم آمد در غمش زحمت زهر سه فصلِ سال
هست گرما ز آتشِ دل فصلِ سرما ز آه سرد   واین دو چشمِ اشکبار افگنده طرحِ برشکال
کاظما گر باشی از احمد احد را خواست کار   (شاه فضل الدین احمد) خود بود سالِ وصال
در احد فانی شد احمد پس نماند الّا احد   از احد بستان عدد از بهرِ سال ای خوشخصال
میمِ احمد بُد نشانِ مدتِ موهومِ عمر   شد فنا و ماند احد باقی قدیم لایزال
پس چه نقصان ست اگر گوئی که احمد شد احد   چون حلول و اتّحاد اینجا نمی دارد مجال
مولوی[۱] گفت (اتصالِ بے تکیّف بے قیاس   هست ربّ النّاس را با جانِ ناس) ای خوشخصال
این فنا شد و آن بماند و بود و ماند دائما   لم یزل حیاً و قیوماً قدیماً لایزال

ایضاً ہجری

چو شاه فضل الدّین رفت سوئے دارِ بقا   خدائے پاکش بخشاد روضهٔ مینو
شنید کاظمِ غمگین ز هاتفِ غیبی   (ز شاه فضل الدین آه) سالِ رحلتِ او

سنه ۱۳۲۴ھ

[۱] شعر مثنوی معنوی چنین ست ؎ اتّصالِ بے تکیّف بے قیاس + هست ربّ النّاس را با جانِ ناس +
در آغازِ مصرعهٔ اول یک رکن فاعلاتن و در آخرِ مصرعِ ثانی یک سببِ خفیف و یک رکن فاعلات زیاده کرده بر وزنِ
قطعه نموده تضمین کرده شده شاه فضل الدین احمد
۱۳۲۴ھ

ایضاً عیسوی

شاہ فضل الدین احمد در سفر — رخت بربست از جہان سوے الٰہ
گفت کاظم بہرِ سال عیسوی — زانتقالِ شاہ فضل الدین آہ
۱۹۰۶ء

تاریخِ وفاتِ شیخ نامدار صاحب تاجرِ دہلوی کہ مردِ دیندار و راستباز بودند و در سنِ نود ۹۰ سالگی رحلت کردند بفرمایشِ بعض احباب دہلی

قطعہ

رفت ز دہرِ نامدار تاجرِ راستی شعار — بود ضعیف و ناتوان لیک بکارِ دین جوان
بود سنین او نود ۹۰ خوبیِ خوے او دو صد — مرگ و ولادتش بدان شعرِ مَنَت دہد نشان
یک[1] دو سہ چار بر نگار سالِ ولادتش شمار — در دو سہ قلب کن مکان سالِ وفاتِ او بدان
سنہ ۱۲۳۴ھ — سنہ ۱۳۲۴ھ

تاریخِ ولادتِ فرزندِ عبد الغفار صاحب تاجرِ دہلوی المسمّٰی بہ عبد الستار بفرمایشِ بعض احبابِ دہلی

قطعہ

عبد الغفار را خدا داد پسر — نامش تجویز کرد عبد الستار

[1] چون از جانبِ چپ کہ طور رسم عدد ست یک دو سہ چار بنویسند سنہ ولادت یعنی ۱۲۳۴ حاصل شود و چون در عدد دو و سہ قلب مکانی کنند یعنی یکے را بجاے دیگرے بنہند سنہ ۱۳۲۴ھ یعنی سال وفات بہم رسد۔

کاظم سالش بود در اسم (ستار) ۱۳۲۴ھ		گیری مکتوبی کبیر ار اعداد

اعداد مکتوبی کبیر اسم ستار ۱۳۲۴

سین	تا	الف	را
۲۳۷	۵۱۲	۲۶۳	۳۱۲

سین	یا	نون
۱۲۰	۱۱	۱۰۶

تا	الف
۴۰۱	۱۱۱

الف	لام	فا
۱۱۱	۷۱	۸۱

را	الف
۲۰۱	۱۱۱

کل ۱۳۲۴

تاریخ ختنۂ صاحبزادہ ہمایون اختر پسر اکبر و ولیعہد حضور اعظم الامرا صاحب جاہ مہین سردار نواب ریاض الحسن خان صاحب بہادر رئیس کدورہ ریاست باونی

قطعہ

ریاض الحسن خان بہادر نے جب
عطا سے ہوا اک جہان کامیاب
لکھا سال خوش ہو کے کاظم نے یہ

ولیعہد کا جشنِ ختنہ کیا
ہے چرچا اسی جشن کا جا بجا
ہو ختنہ ہمایون ولیعہد کا
۱۳۲۴ھ

تاریخ ولادتِ نور العین عبد السلام سلمہ اللہ تعالیٰ پسر اکبر نور العین علی الیاس حفظہ اللہ تعالیٰ وسلّمہ

۱؎ لقب ولیعہد ہمایون اختر ست ہذا لفظ ہمایون لطافتے پیدا کردہ۔

قطعہ

شکرِ خلاقِ جہان کرد بالیاس عطا — پسرِ فرخ و نورِ نظر و راحتِ جان
شبِ آدینہ دو ساعت زپسِ نصف اللیل — طالع از برجِ سعادت شدہ مہرِ رخشان
ہم بفضل و کرمِ خویش خدا لیش بدہاد — عمر و علم و عمل و دولت و دین و ایمان
گفت کاظم زپےِ سالِ ولادت مصراع — داد وہاب شبِ بست و نہم از شعبان

۱۳۲۴ھ

ایضاً در ہمین مادہ باد نیٰ تبدل

بہرِ سال و مہ و تاریخِ ولادت کاظم — گفت وحی زاد شبِ بست و نہم از شعبان ۱۳۲۴ھ
نام تاریخی او آمدہ منظور حسین ۱۳۲۴ھ — دارد ش زندہ و خرسند خداوندِ جہان

ایضاً

داد الیاس را ہمین فرزند — حیِّ قیوم را ہزار سپاس
دہدش عمر و علم و دولت و دین — بطفیلِ نبیِّ خیر الناس
کردہ عبدالسلام نام او را — شاہ ابو الخیر[1] پیرِ راہ شناس
گفت سالِ ولادتش کاظم — (اپسر گلرخ علی الیاس)

۱۳۲۴ھ

[1] حضرت مولانا شاہ عبداللہ ابو الخیر نقشبندی مجددی دہلوی مرشد مصنف نام این طفل عبدالسلام تجویز فرمودند۔

قطعۂ تاریخ مہاجرت شرف الدّین حسین برادرزادۂ راقم دیوان سابق ریاست کدورہ باونی ملک بوندیلکھنڈ کہ ترک سکونت ہندوستان کردہ بمکہ مکرّمہ ہجرت کردند

قطعہ

مہاجرت شرف الدین بکعبہ کرد ز ہند
ز جارِ ذی القربیٰ[1] نیز مثل جار جنب[2]
مہاجرت سوی نامش بکن مضاف و بدان
خدای پاک بہر گونہ عافیت دارد

کشید جذبۂ لطف حقش بہ بیت اللہ
بُرید و رفت بصد شوق و گشت جار اللہ
ز سال ہجری ہجرت شمارہ اے ذی جاہ
بہر دو دار و عطایش کند دل آگاہ

مہاجرتِ شرفُ الدّین
سنہ ۱۳۲۴ھ

قطعۂ تاریخ وفات خواجہ مُحیّ الدین خانصاحب عرف بُتّو صاحب شاعر اردو المتخلص بہ حافظ - فرزند سوم خواجہ سعدین الدّینخان بہادر شفق مرحوم

مُحیّ الدین خان حافظ تخلص شاعر خوشگو
پئے سال وفاتش آہ سر برزد چو ای کاظم

برفت از دہر و گلزار سخندانی خزانے شد
رقم کردم مُحیّ الدین خان حیف آنجہانی شد
۱۳۲۶
سنہ ۱۳۲۵ھ تخرجہ یک عدد از سرآہ

[1] جار ذی القربیٰ ہمسایہ رشتہ دار [2] جار جُنب ہمسایہ بیگانہ۔

تاریخ وفاتِ محمد فضل عُمر صاحب تاجرِ دہلوی کہ ہم پیرہ راقم و مردِ آگاہ دل و خادمِ خاص حضرت پیر و مرشد قبلہ شاہ عبداللہ ابوالخیر صاحب نقشبندی مجدّدی دہلوی مدظلہم العالی بودند و حضرت والا نظرِ خاص بر ایشان داشتند و ایشانرا با راقم ارتباط بسیار بود

قطعه

آہ کہ فضلِ عُمر رفت ز دنیای دون
بے خبر از ماسوا بود و ز حق با خبر

غرقِ یمِ معرفت بود ز سر تا بپا
بستہ بطاعت کمر دیدہ ور اہلِ نظر

بہ ز برادر مرا بود کہ ہم پیرہ بود
مرشدِ عارف برو داشت بشفقت نظر

رفت چو زین خاکدان کاظمِ دلخستہ گفت
از پے سال وفات (حیف ز فضل عمر)
۱۳۲۵ھ

زغنی نقی بخیتی شیخ بین
نیز بشفقتش نشینش نشین

زتنش زشتی زبی بی زیب
بنیتش ذی زپی شین زخیب

زشت تیت تبنش زشتی زبی
زشتی خبث بجز زشتی غی

بنیتش بن پی بختی زفتن
زتن زشت بزشتی تن زن

فقط شیخ زشت شقی نیز غنین
نیش زن خبث غنی نیز غنین

زِششی خزی چششی زین ضنّت
بنشینی بنشیب خبیت

خبثی بندے ز پشیزش بغیت
(مراد خرمهره یعنی انکے)
بخشش غیب بجشش خبیت

بغضب تیغ زنِ غیب پیش
بجنب تیغ زنِ غیب پیش
(دلکی چال)

زشت نیت پے ضیفش بفیض
بیش ضنّت پے ضیفش بفیض

شبقِ جلبش تشفّے زیش
جبّ بیژن و قتش غنج فتش

تیزی تیغ پے بینی زشت
پے فضّ و قتش زنجی خشت

خبیثِ بجنت ششی بخشش زغیب
شب زبخت بششی بشیب

زششی بجنت ششی نقشِن جبین
خبیثش بین زجنیش بیقین

خیز پے فیض بجز بینِ شنجن
بنشین بشیب بجتِ بیژن

شغفش بین پے تزیینِ تقی
شغفش بین پے تزبینِ ششی

خبثِ تنین بیتی زین بق
بتّد بذب ز تجنّن زیبق

خذ پے بنت بغی جیشِ ختن
بتّی نیز زغیر بین زختن

زششی خبثِ ضنین بیت بپشت
بین جنیش بیقین بپنت بپشت

ز پے یغی بزینت بنتش
نیز زین بغی بغنیت بنتش

نیتش نیز بزشتی ششے
شیفت زی جبت بجنتِ ضیزی

یعنی نبی بنی نیز بنی[1]
زششی نیش زنی بیش چشے

[1] بنی بالضم نون و کسر با بیاء زده بمعنی قرآنِ مجید۔

بغتۂ زیغ زبینش بینے / بنشینی بشجن بے بینی

خیبت نیش زنی پیشت بین / زینت نیش زنی بین زبنین

بخش بخشش زغنی ضنت زشت / بین ببیش زپیچ شیشش بخشت

خفتن بے خبر بشب ضیف شقی / ببیشی بغی زنشش جبن غبی

بین فخذین زن غنج فنشش / بے زفتی تزنی غش بزنشش

تف ببنتشش بزنش نیز تفے / تف بغجش بفنش نیز تفے

بیت تنش زتن زشت ببتن / بے خشب بیش تنش خشت ببتن

بزنی بخشش بجبینے ببتشش / جفتی جبش ببنتش بے غش

زیغ بینش ببیش بخشش زغیب / نفی بنش زبیش بیش زشیب

غذیے ذب جبین ذیب شقی / بفتق ۔ نفی بجیبے جنے

سنہ ۱۳۲۵ھ

درتمام مصرع سنہ ۱۹۰۷ء

زپے شیب نشین خے بے شین / ذی تشتت ببیتین بسین

قطعات تواریخ ولادت صاحبزادہ بلند اقبال انوار الحسنخان بہادر بشکوی دولت اعظم الامرا صاحب جاہ مہین سردار حضور نواب ریاض الحسنخان بہادر دام اقبالہم والی ریاست کدورہ باونی

قطعہ در بحر مفاعیلن مفاعلتن دوبار در ہر مصرع

بشکوی امیر کبیر حق دادہ است خوش پسرے / خدایا عمر بخش و بکن بعلم و داد و دین ہمہ دان

لہ تحتی فراخی سال

چو انوار الحسن بود او شود خلق حسن پیرایهٔ او
طفیل حضرت نبوی نصیب از خالق دو جهان

شود کامل العقل و بجاه روز افزون و زور بهش
بود تاریخ ورود و بهش (بجمعه سوم از رمضان)

سنه ۱۳۲۵ھ

قطعه دیگر

فرخ پسر بحضرت نواب شد عطا
مویش چو شب سیاه و رخش را چو مه بیاض

کاظم برای مادهٔ این خجسته سال
گفتم که دور چشم بد از (انورس ریاض)

۱۳۲۷

سنه ۱۳۲۵ھ

قطعهٔ دیگر

یافت نواب ز درگاه خدا
خوش پسر کان بود انوار ریاض

هست تا دهر دران باقی باد
بار یاحق این همه اشجار ریاض

ماند او دایم و ماند با وے
قایم این بخشش و ایثار ریاض

هجری و عیسوی سالش باشد
لب شرف دایما انوارِ[له] ریاض

سنه ۱۸۰۷ع

در تمام مصرع سنه عیسوی و در (دایما انوار ریاض) سنه هجری

سنه ۱۳۲۵ھ

له انوار جیسے نور کی جمع ہے جسکے معنی روشنی کے ہین اسیطرح نَور کی بھی جمع ہے جسکے معنی ہین غنچہا یعنی کلیان درین صورت انوار کو ریاض کے ساتھ مناسبت خاص پیدا ہو گئی اور باپ بیٹے کا نام مضاف مضاف الیہ کی صورت مین آگیا کہ اضافت ابنی کی نظر سے اسکے معنی ہوے انوار ابن ریاض۔

قطعه دیگر تاریخ در اسم پدر و پسر ادام الله اقبالهما

بروزن مفعولن فاعلن مفاعیلن فاع

اقبال ریاض در ریاض اقبال		انوار آور د فرّخے آثار ابن
بهر تاریخ هجری این مولود		گفتم کاظم (اسم پسر) (ریاض اب انوار ابن) ۱۳۲۵ھ

قطعه دیگر

فرزند سوئین چو بنواب شد عطا		دلها بانبساط در آمد ز انقباض
فرّخ سروش گفت به کاظم برای سال		تاریخ او بجا بود انوار بن ریاض ۱۳۲۱ + ۴ = ۱۳۲۵ھ بتعمیه عدد از لفظ جا

رباعی تاریخ ورود موجود و ردّ مردود

صد شکر[له] نمود دور نمرود	۱۳۲۵ھ	ودّ جود و جود موجود
شعرم سال دو یادگار است		دور موجود و ردّ مردود

قطعات تواریخ وفات نواب محسن الملک سید مهدی علیخان بهادر

قطعه

مولوی مهدی علیخان محسن الملک آن مرد		بود در دنیا معزز باد هم در آخره
نیست محتاج بیان احسان او بر ملک و قوم		وین خطاب محسن الملکش بود از بس سره[له]

له واضح باد که در اول شعر رباعی تاریخ نیست و در مصرع دوم صنعتیست که از لفظ اول در لفظ ثانی یک حرف زیاده میشود تا آخر مصرع له سره خالص بے آمیزش

سید القوم شخ خطابش پیشگاہ مصطفے ست	خادم القوم از دل و جان بود چون اکسیرہ
این معین بود آن معان این جسم بود او بود جان	دفن شد با سید احمد خان در یک مقبرہ
انچہ مسؤل از برای او ز درگاہ خداست	گشتہ تاریخ وفاتش کاظم اعنی (مغفرہ) ۱۳۲۵ھ

ایضاً

محسن الملک از تہ دل بود خادم قوم را	سید القوم ست نعتش صادق از نقش جلی
مولوی نواب سید محسن الملک ست و خان	چون ہمہ اجزای القاب خوش مہدی علی
از سر الہام کاظم ہم در القاب و در اسم	گشتہ تاریخ وفاتش بر دل من منجلی

نواب محسن الملک مولوی سید مہدی علی خان
۱۳۲۴
سر الہام ا ۱۳۲۵ھ

قطعۂ تاریخ وفات حافظ شیخ معین الدین احمد صاحب زبیری میرٹھی والد بزرگوار منشی فرید الدین احمد صاحب سرشتہ دار و ڈاکٹر ضیاء الدین احمد صاحب۔ ڈی۔ ایس سی۔ پی۔ ایچ۔ ڈی

قطعہ

معین الدین احمد مرد دیندار	سر و سر کردۂ حفاظ و قرا
بپایان مہ شعبان سفر کرد	ازین محنت سرای بے مواسا
پدید آمد مگر ذوق تراوویح	ملایک را کہ بگزیدند او را

زوہابُ العطایا ہست اُمید — کہ در خلد برین اورا دہد جا
ضیاؑ چون سر برآورد او فرو رفت — بود نیرنگِ عالم عبرت افزا
ولے زندہ است کزوے یادگارند — چنین اخلافِ فخرِ قوم و یکتا
برائے سالِ ہجری گفت کاظم — مُعین الدین احمد حافظ ایوا

۱۳۲۵ھ

قطعۂ تاریخِ وفات محمد رفیق تاجر چھاونی نیا گاؤن ولد شیخ مولا بخش تاجر قدیم چھاونی نیا گاؤن ملک بوندیلکھنڈ کہ بروز جمعہ الوداع ماہِ رمضان المبارک رحلت کردند

قطعہ

درداکہ رفیق تاجرِ خوشخو رفت — در عہدِ شباب از جہانِ گزران
کاظم پئے سالِ ہجریش کرد رقم — آدینہ (ای جمعہ) والوداعِ ماہِ رمضان

۱۳۲۵ھ

تاریخ عطائے عہدۂ جلیلۂ ججی ہائی کورٹ از پیشگاہ قیصری بجناب مولوی سید کرامت حسین صاحب قبلہ بیرسٹر ایٹ لا

بمولانا سید کرامت حسین — ججی داد دارائے ہندوستان
سزد قوم را گر کند فخر و ناز — برین انتخاب و برین عز و شان

؎ مراد از جناب ڈاکٹر ضیاء الدین احمد ڈی۔ ایس سی۔ پی۔ ایچ۔ ڈی۔ کہ ہمدران نزدیکی بعد تحصیل کمال از یورپ واپس آمدند۔

کمالاتِ ذاتی و نیز آن صفات	که موروثی اند اندرین خاندان
ندارند این هر دو حاجت بذکر	که آگہ بود خود جہانے ازان
ولے میکنم خوش بیادش ولیک	جز این نیست مقصودِ من این زمان
خدایش دہد رتبۂ روزبہ	بعیش و براحت با من و امان
پئے عیسوی سال بودم بفکر	در القاب و اسمش ہمین شد عیان
براجزاے القاب و اسم شریف	کہ این نظم کردم معنون بدان
نخست آنریبل دوم جسٹس آر	سوم لفظِ صاحب پس از اسمِ شان
بود عیسوی سال بے بیش و کم	ہزارست و نہصد فزون ہشت ازان
سرآغازِ سالست و فرخ سروش	نویدِ طرب دادہ کاظم ورا

فقرہ این مادۂ تاریخ کہ صرف در القاب و اسم ہم رسیدہ

آنریبل جسٹس مولانا سید کرامت حسین صاحب

سنہ ۱۹۰۸ ع

ایضاً درہمین مادہ باونیٰ تبدیل

آنریبل جسٹس مولوی سید کرامت حسین قبلہ

سنہ ۱۹۰۸ ع

قطعہ دیگر در ہجری

ہوئے صد شکر ہائیکورٹ کے جج	فخرِ قوم افسرِ اولوالالباب

وہ کرامت حسین اوحدِ عصر — ملک مین جنکا مثل ہے نایاب
کوئی اسکو مبالغہ سمجھے — تو وہ نادم ہو مجھسے سُنکے جواب
کلیہ ہے خلافۃ[1] الاوفق — جسکی حامی ہے سنّت اور کتاب
ان کو یہ عہدۂ جلیلہ ملا — صرف اسی حق سے پیشِ رای صواب
باوفا ان صفات کی افراد — نہین ہند مین اگر کم یاب
شرطِ قومی کی قید سے ہون رہا — عہدۂ ہاے جلیلہ سب بشتاب
سچ تو یون ہے کہ سب یہ جاہ و جلال — وہبِ وہّاب ہے بغیر حساب

۱۳۲۵ھ

سال ہجری بھی اسکا اے کاظم — اسی مصرع مین ہے بالاستیعاب
ہے دعا اونکے واسطے درِ خیر — فقفظ — کھولدے یا مُفتّح الابواب

قطعہ دیگر کہ در مصرعِ مادہ سالِ ملکی یعنی سمت و سالِ شاہی یعنی عیسوی و سالِ مذہبی اسلامی یعنی ہجری بہم رسیدہ وطرفہ اینکہ ہر مادہ بجاے خود مستقل و معنی خیز است و چون اجتماعِ این ہر سہ سنہ از یکم جنوری ۱۹۰۸ء لغایتِ ۳- فروری ۱۹۰۸ء ماندہ ضمناً مادہ این تقرری ہم بہم رسیدہ

قطعہ

[1] خلافۃ کی معنی قائم مقام ہونا اور الاوفق کے معنی وہ چیز جو اپنے گرد و پیش مین سب سے زیادہ موافق ہو۔

شد بہ ہائی کورٹ آن علامہ جج
فخرِ قوم و خاندان فخرِ سلف

نازشِ ملکست بریکتائیش
گوہرِ یکتا بود فخرِ صدف

از کمالاتِ صفاتش آگہند
اہلِ دل دارند در حبش شغف

ہمتنِ دلہاے پاکان کارکرد
ناوک اندازِ دعا زد بر ہدف

ناصرے باد در دنیا و دین
حق طفیلِ احمد و شاہِ نجف

مذہبیؐ و ملکی و شاہی سنین
بوہ کہ در یک مصرعم آمد بکف

ہجری و ہم عیسویؐ و سمت ست
وایما ذی رتبہ بادا باشرف

در تمام مصرع	ذی رتبہ بادا باشرف	ذی رتبہ بادا
سمت ۱۹۶۴ بکرمی	سنہ ۱۹۰۸ ع	سنہ ۱۳۲۵ھ

دیگر در اردو

ہین کرامت حسین علامہ
راست کردار باصفا بےمثل

ہوئے امسال ہائیکورٹ کے جج
ہے خدا واہب العطا بےمثل

آفرین انتخاب شاہی کو
کہ یہ جج منتخب کیا بےمثل

گرچہ تشخیص مین ہوئی تاخیر
قدردان پر ہے بادشا بےمثل

عیسوی سال اسکا لکھہ کاظم
جج ہے بارسٹرایٹ لا بےمثل سنہ ۱۹۰۸ء

سال ہجری بکوری اعدا[۱۵]
اسمین ہے تا بحرفِ لا بےمثل

۱۵ بکوری اعدا یعنی چون حشیم لفظِ اعدا کہ الف ست کور شود یعنی نماند یعنی از مادہ (جج ہے بارسٹرایٹ لا) یکعدد کم کردہ شود سنہ ۱۳۲۵ ہجری حاصل شود و محاورہ فارسیست کہ فلان کاربکوری حشیم فلان یعنی علی الرغم فلان شدہ۔

مادّۂ ہجری

جج ہے بیرسٹر ایٹ لا

۱۳۲۶

۱۳۲۵ھ

ایضاً قطعۂ تاریخ در صنعتِ منقوط

فیضِ غنیؔ سے ضِنّت[2] بخش
بیشیِ بینشِ تخت نشین
بخشش غُنیت بخش زغیب
شیب[5] نشین خے یے شین خیش

پیش ز شیبش غُنیت[4] بخش
زین جج شب[5] بخشش بہ بین
بیشیِ غُنیت پیش ز شیب
(زین[6] شش جج بیشی چیز بیش)

سنہ ۱۳۲۵ھ

[1] اسم باریتعالی جلشانہ [2] ضِنّت بخل [3] شیب پیری [4] غُنیت وسیلہ غنا یعنی توانگری۔

[5] جج شب = عہدۂ ججی [6] شیب مخففِ نشیب یعنی زیر۔ پائین۔

[6] معنی شعر اخیر انیست کہ سہ حرف خا و یا و شین کہ مجموعہ آن خیش ست چون بہ نشیب نشیند یعنی مراتب اعداد او نزول یابد حرف خا کہ شش صد عدد دارد چون از مرتبہ مآت نازل شدہ بمرتبہ عشرات آید بجای شش صد شصت شود کہ عدد حرف سین مہملہ ست ہمین طور از حرف یا عدد یک وازان حرف الف ہم رسد واز حرف شین بجای سہ صد سی و ازان حرف لام پدید آید پس از لفظ خیش لفظ سال پیدا شود اشارہ بآنست کہ این سال ترقی ست کہ حرف سال ترقی کردہ از یک دہ شدہ بشکل خیش ظاہر گشتہ چون در عبارت منقوط لفظ سال نمی آمد بطور معما از لفظ خیش تعبیر کردہ فافہم مطلب آنست کہ سال این عہدہ در مصرع آیندہ است [7] چون ممدوح جج ہفتم مقرر شدہ اند بیشی شان بر شش جج ثابت است۔

دیگر دو شعر منقوط و مادۂ تاریخ ہم منقوط

بیتین بے شین

بفیضِ پنجتن بیشی ز شش بج	یزی[1] زینتِ جج شپ[2] نشینی
(ز) (چنین بیش زین شش بج بجج شپ)	بنقشِ[3] بیش نخے بے شین ببینی
۱۳۲۵ھ	

تاریخ وفاتِ خواجہ منیر الدین خان عرف وزیر دولہا صاحب که از بزرگانِ رشتۂ قریب حضور نوّاب صاحب بہادر والیِ ریاست کدورہ باونی بودند بفرمایشِ صاحبزادۂ شان جناب خواجہ شہاب الدین خان عرف ہمایون صاحب

قطعہ

وادریغا که ازین غمکدۂ فانی رفت	جانبِ ملکِ بقا خواجہ منیر الدین خان
متّقی و حنفی مذہب و چشتی مشرب	از دو جج یافتہ تشریفِ قبولِ یزدان
بود والا گہر از نسلِ وزیر اعظم ہند	زیست باجاہ و زجان رفت بذکرِ رحمان

[1] زی = لباس [2] جج شپ در انگلش بمعنی عہدۂ ججی [3] یعنی سہ حرف نخے و بے و شین نقش بیش است برائے لفظِ سال یعنی حرف سین بیشی گرفتہ یعنی از مرتبہ عشرات بمرتبہ مئات رسیدہ (رخ) شدہ است ہمچنین از الف یا واز حرف لام ش منقوط بترقی مراتب حاصل شدہ خلاصہ معنی اینکہ از جملہ مذکورہ در مصرع بالا سال رابنقش بیش یعنی در مراتب اعداد ترقی یافتہ باید دید۔

روزِ دوشنبه بُد و پانزدهم ذیحجه / رحمتِ حضرتِ رحمٰن دهدش جا بجنان

سالِ این واقعه احباب ز کاظم جستند / آن جگر خسته کشید آه و بگفتا (غفران) ۱۳۳۱

بهرِ تاریخِ دگر فکر چو کردم ناگاه / ہاتفِ غیب ہمین (یغفر لہ) گفت نہان ۱۳۲۵ھ

سنہ ۱۳۲۵ھ

قطعۂ دیگر که در مصرعِ مادّه روز و تاریخ و ماه و سنہ ہم رسیده

شد ز جان خواجہ نصیر الدین / حاجی و عابد و خدا آگاه

از نژادِ وزیرِ اعظمِ ہند / بود والا مناصب و ذیجاه

عمرِ ہفتاد و چند سالش بود / ہمہ طے شد بمکنت و برفاه

روز و تاریخ و ماه و سال بود / نصفِ ذیحجّہ و دوشنبہ آه

سنہ ۱۳۲۵ھ

قطعۂ تاریخِ وفاتِ محمد حسین برادرزادۂ راقم خدا ایش بیامرزاد

شاه محمد حسین از دنیا / در محرم بہ پیشِ ربِّ غفور

جمعہ و بست و پنجمین ۲۵ تاریخ / شد ز غم روز چون شبِ دیجور

از جہان شصت و پنجسالہ گذشت / بود خوش خلق و نیک خوی و غیور

مولد او کدوره بود دریغ / گشت در کالپی ز اہلِ قبور

یافت (مغفور) سال او کاظم / کُنَدش حق بلطفِ خود مغفور — سازدش

سنہ ۱۳۲۶ھ

قطعۂ تاریخ فوت پنڈت پربھودیال ہیڈ کلارک محکمۂ ایجنٹی بوندیلکھنڈ

تھے پربھودیال برہمن نیک خصال
تھے محکمۂ ایجنٹی مین ہیڈ کلارک
دو روز تب آئی ہوگیا پھر سرسام
تھا اونکا صفر مین سفر اور مارچ مین کوچ
ناظم نے یہ لکھا عیسوی سال اونکا

نوعمر و قوی جثّہ و باتاب و توان
امثال مین اپنی صاحبِ شوکت و شان
رخصت ہوئے روز سُومین جسم سے جان
کوچہ ہے فنا کا یہ جہان گزران
ہے ماتمِ سخت وائے یہ مرگِ جوان
سنہ ۱۹۰۸ع

قطعۂ تاریخ ولادتِ فرزند چہارم علی عبّاس پسرِ اکبر راقم سلّمہما اللہ تعالےٰ
کہ در چھاونی نیا گاؤن بوجود آمدہ مادۂ تاریخ در آیۂ شریف

قطعہ

داد بعبّاس ایزدِ معطےٰ (داور)
وقتِ صبحے روزِ یکشنبہ
بہرِ دعا حباری ہیز نام
چشم بد از وی دور کہ سالش [۲]

پورِ چہارم فرخ و زیبا
بست و چہارم ماہِ سُوم [۱] را
شد (وَاجْعَلْهُ رَبِّ رَضِيًّا)
۱۳۲۸
۲
۱۳۲۶ھ
ہم زین آیہ گشتہ ہویدا

[۱] ماہ سوم مراد از ماہ ربیع الاول ست۔

[۲] چون از آیہ موصوف چشم بد کہ حروف یاست و ۲ عدد دارد جدا شود سنہ مطلوب برآید۔

ہٰذہٖ (تذکرہ ۱۳۲۵ھ) فمن شاء اتخذ الیٰ ربہٖ سبیلا

مناظر الاسماء

۱۳۲۵ھ

بسم اللہ الرحمٰن الرحیم

بنامِ آنکہ او ہر جاست موجود — جز او در ہر چہ بینی نیست مشہود

جہان روپوشِ اسما و صفاتش — صفاتِ او طلسمِ گنجِ ذاتش

وجودے ہست اشیا را بظاہر — ولے چیزے نیند الا مظاہر

ز حادث ہر چہ آید پیشِ عارف — فزاید از قدیم او را معارف دران

خرد در کار او بد تر ز پندار — طلب را در رہِ او لنگ رہوار

درودش بر حبیبِ او محمد — بر آل پاک و اصحابِ مُمَجَّد

مرا چون بود دستے در معمّا — بدل گفتم کہ این سہل ست امّا

گر از فکر رسا اصلی بر آرے — کہ از ہر شے بر آید اسمِ باری

مگر کارے نمایان کرده باشے　　کراین دشوار آسان کرده باشی

دلم از بهر آن در فکر افتاد　　دری بر روے او از غیب بکشاد

خیال آمد که از هر حرف ابجد　　گداے اسم باری گر بر آید

ز هر شے میتوان اسماے باری　　بدین اسلوب سهلست از بر آری

اسالیب معمّا هست بسیار　　طریق سهل بگزیدم درین کار

پسندیدم تطابق را در اعداد　　که قسمش چار تا باشد بتعداد

زبر زان قسم اوّل نام دارد　　الف را یک عدد زان می بر آید

حروفے را که در هر حرف باشند　　عدد از اولینش می بر آرند

لقب قسم دوم را بینات ست　　الف را یکصد و ده زان برات ست (ای حصه)

پس از حرف نخستین هر چه ماند　　عدد در بینات از وے بر آید

چنانکه اندر الف از لام و از فا　　شمار و یک صدّ و ده مرد دانا

چو مکتوبی صغیر آمد سوم قسم　　بود مجموع اول با دوم قسم

الف را یک بگیر از لام سی خواه　　ز فا هشتاد آر اے مرد آگاه

الف را یکصد و هم یازده هست (۱۱۱)　　عدد کز قسم سوم می دهد دست　　ثالث

چهارم قسم مکتوبی کبیر ست　　ز هر سه قسم اعدادش کثیر ست

حروفے را که در هر حرف باشند　　جدا بر شکل مکتوبے نگارند

شود چون جمع زان جمله عددها　　بان یک حرف نسبت باشد آنرا

مثالش را تو در حرفِ الف گیر ‌ ‌ ‌ الف پس لام پس فا کرده تحریر
الف را یکصد و هم یازده خواه ‌ ‌ ‌ بود هفتاد و یک از لام آگاه
ز فا هشتاد و یک وا ز هر سه باهم ‌ ‌ ‌ دو صد با شصت و سه آید فراهم
چو نظمِ اصطلاحات ست دشوار ‌ ‌ ‌ به بعضے از مواقع اے نکوکار
دو حرف از هر یکے بگزیده ام تا ‌ ‌ ‌ بنظمش می توان آورد هر جا
زُ بُر را مختصر زُز هست امّا ‌ ‌ ‌ بَیَن ست از بیّنات ایمر دوا تا
مَصُ از مکتوبی آید گر صغیر ست ‌ ‌ ‌ ولاکن مَکُ چو مکتوبی کبیر ست
بحمدِ اللّٰه همه اسماے حسنےٰ ‌ ‌ ‌ ز لبست و هشت حرف آمد هویدا
وزین اسما مکرّر گشته اکثر ‌ ‌ ‌ زیادت شد بر آنها چند دیگر[له]
معانیست این حلّ معمّا ست ‌ ‌ ‌ مفاتیح کنوزِ جمله اسما ست
معمّا گیر اکنون هر چه خواهی ‌ ‌ ‌ دران یابی ز اسماے الٰهی
چنانم می خلد در دل که شاید ‌ ‌ ‌ اگر فکرے بامعان کرده آید
ز هر حرفے و یا از بعض آنها ‌ ‌ ‌ پدید آید همه اسماے حُسنےٰ
بل از هر حرف اسم ذات خیزد ‌ ‌ ‌ چو حق ظاهر شود باطل گریزد

له یازده اسماے باری علاوه اسماے حسنیٰ که از حروف ابجد استخراج یافته اند درج ذیل هستند. کافی[۱] واهب[۲] ـ دیان[۳] ـ هو[۴] ـ بدوح[۵] ـ منان[۶] الله[۷] لطیف[۸] الصنع ـ ملیک[۹] ـ قدیر[۱۰] ـ خنان[۱۱] اکثر از ینها مکرر بر آمده اند چنانچه اسم هو هفت جا استخراج یافته ـ

چو از ضعف و مرض حالست زارم — برای دیگرانش می گزارم

ولے انموذجی رازان باجمال — بیا و گوش بشنو از من ای نکوفال

چو لفظ حرف را طرف ست معنے — مرادف هست لفظ سو مرآنرا

ز لفظ سو شمار اندر زبر خواه — سوی ابجد زان بگشایدت راه
(زبر ۶۶)

زهر حرف و زهر طرف وز هر سو — نه بینی بالیقین جز جلوهٔ او

بنامیزد کنون در مکتب راز — ز ابجد درس مقصد راست آغاز

اَلف را زبر بگیر و احدش گوے — احد هم میتوان گفت اے نکوخوے

اَلف را یک صد و ده بیناتست — علی را زبر همین اے خوش صفاتست

بت
بینات الف
الف ۱۱۰

زبر
۱۱۰
[illegible]

الف را مص بگیر ای نیک کردار — زبر آر از الحسیب و کافی اے یار

مص
۱۱۱
مکتوبی صغیر الف
ا ۱
ل ۳۰
ف ۸۰
میزان ۱۱۱

زبر
۱۱۱
زبر الحسیب
ا ۱
ل ۳۰
ح ۸
س ۶۰
ی ۱۰
ب ۲
میزان ۱۱۱

زبر
۱۱۱
زبر کافی
ک ۲۰
ا ۱
ف ۸۰
ی ۱۰
میزان ۱۱۱

الف را مص اگر بر می شماری — مُعز را بت برای آن بر آری

مص
۱۱۱
مکتوبی صغیر الف
ا ۱
ل ۳۰
ف ۸۰
میزان ۱۱۱

بت
۱۱۱
بینات مُعز
میم ۵۰
عین ۶۰
زا ۱
میزان ۱۱۱

علیؑ ہست از الف زان مص برون آر	زر آر از مالک الملک اے نکوکار
مص ۲۱۲	زبر ۲۱۲

ملفوظی مفصل علی: عین ۱۳۰، لام ۷۱، یا ۱۱ — میزان ۲۱۲

زبری مالک الملک: [illegible] — میزان ۲۱۲

زہر حرف الف مکتوبیش گیر	زر آر از الکبیر اے راست تدبیر
مص ۲۶۳	زبر ۲۶۳

ملفوظی مکتوبی الف: الف ۱۱۱، لام ۷۱، فا ۸۱ — میزان ۲۶۳

زبری الکبیر: [illegible] — میزان ۲۶۳

بت از متعالے و المعطی اے یار	ہم از الآخر و از العظیم آر

بینات متعالی (بت ۲۶۳)		بینات المعطی (بت ۲۶۳)		بینات الآخر (بت ۲۶۳)		بینات العظیم (بت ۲۶۳)	
میم	۵۰	الف	۱۱۰	الف	۱۱۰	الف	۱۱۰
تا	۱	لام	۴۱	لام	۴۱	لام	۴۱
عین	۶۰	میم	۵۰	الف	۱۱۰	عین	۶۰
الف	۱۱۰	عین	۶۰	خا	۱	ظا	۱
لام	۴۱	طا	۱	را	۱	یا	۱
یا	۱	یا	۱	میزان	۲۶۳	میم	۵۰
میزان	۲۶۳	میزان	۲۶۳			میزان	۲۶۳

الف را واحد آر و مص ازان خواہ	ز باطن بت ز الواسع زبر اے ماہ

مکتوبی صغیر واحد (مص ۱۶۸)		بینات باطن (بت ۱۶۸)		زبر الواسع (زبر ۱۶۸)	
واو	۱۳	با	۱	ا	۱
الف	۱۱۱	الف	۱۱۰	ل	۳۰
حا	۹	طا	۱	و	۶
دال	۳۵	نون	۵۶	ا	۱
میزان	۱۶۸	میزان	۱۶۸	س	۶۰
				ع	۷۰
				میزان	۱۶۸

احد را سیزدہ دار سیزدہ زر	ہم از اسم بدیع اے از خرد پر
زبر ۸۴	زبر ۸۴

زبری احد: ۱۱۱ ۸ ۳۵ — میزان ۸۴

زبری بدیع: ۳ ۵ ۱۱ ۶۵ — میزان ۸۴

احد را مصحف چو زر از المعید ست | ولاکن الحفیظ از بت پدید ست

مصحف ۱۵۵ — زر ۱۵۵ — بت ۱۵۵

[illegible]

همین طور الخبیر از بت بر آید | ولکن دیدهٔ تحقیق باید

بت ۱۵۵

[illegible]

الف تجنیس الف وآن هزار ست | بت از وے هم زظاهر یادگار ست

بت ۱۱۳ — بت ۱۱۳

[illegible]

زر از باقی بود باوے مساوی | جهان فانے بود الله باقی

زر ۱۱۳

[illegible]

الف یک هست از آن مصحف گیر وانگاه | عظیم و آخر و معطی زبت خواه

مصحف ۲۱۲

مکتوبی صغیر یک
یا ۱۱
کاف ۱۰۱
میزان ۲۱۲

بت ۱۱۲ بینات معطی	بت ۱۱۲ بینات آخر	بت ۱۱۲ بینات عظیم
میم ۵۰	الف ۱۱۰	عین ۶۰
عین ۶۰	خا ۱	ظا ۱
طا ۱	را ۱	یا ۱
یا ۱	میزان ۱۱۲	میم ۵۰
میزان ۱۱۲		میزان ۱۱۲

ز معطی زر گر آری اے برادر | بزر گردد لطیف آنرا برابر

زر ۱۲۹ — زر ۱۲۹

[illegible]

متعلق صفحہ ۱۷۱ بعد شعر پنجم از آغاز صفحہ

اَلِف تجنیس اَلِف وآن ہزار است ۱۰۰۰ — ہزار از غین زرا ے کامگار ست ۱۰۰۰ زر

بت از غین ست شصت و بت از شصت آر ۶۶ — ز الله و کیل آر ے زرا ے یار ۶۶ زر ۶۶ زر

بینات شصت

شین	۶۰
صاد	۵
تا	۱
میزان	۶۶

زبر الله

ا	ا
ل	۳۰
ل	۳۰
ہ	۵
میزان	۶۶

زبر وکیل

و	۶
ک	۲۰
ی	۱۰
ل	۳۰
میزان	۶۶

الف یک یک بود سی مص از آن گیر | زر آری از سلام اے راست تدبیر

الف یک یک بنی و نی ہست مفتاد | زر از دست عزت آری فراداد

ز ہر حرف الف بت گیر اتا | بکن فی از اماله حرف فارا

عدد از اسم مانع در زبر گیر | تطابق را بود این نیک تدبیر

(۲۷) اسماے حسنیٰ متعلق بالف

واحد - احد - علی الحسیب - کافی - معز - مالک الملک - الکبیر - متعالے - المعطی - الآخر - العظیم - باطن - الواسع - بدیع - المعید - الحفیظ - الخبیر - ظاہر - باقی - عظیم - آخر - معطی - لطیف - سلام - ممیت - مانع -

حروف بای ابجد

زبا دو گیسه وزان مص زرز ماجد — یکے بین زین دوای خیرالاماجد

[illegible]

زبا اثنان وزان زرهم زرا ے یار — زالتواب و باوے السلام آر

[illegible]

زبا دو واز دو ده زان زرنه آری — رئوف از بت براسے آن نگاری

[illegible]

زبا زرگیره وبت از حیّ ورب آر — بت از بر نیز اسے مرد نکوکار

زبر با
ب ۲
میزان ۲

بینات حے
حا ا
یا ا
میزان ۲

بینات رب
با ا
با ا
میزان ۲

بینات بر
با ا
را ا
میزان ۲

ز دو ده زان به وزان زر برآید — مجیب از زر تجلّی می نماید

[illegible]

ور از به بت برآرے ای نکوکار — زر از اسم مجید از بهر آن آر

[illegible]

زباثنان ازان زُر شش صد و دو — مص از فتاح اے حر شش صد و دو

زبر ۶۰۲ — مفتاح ۶۰۲

زباثنان ... میزان ۶۰۲ — مکتوبی فتاح ... میزان ۶۰۲

زباثنان وزان بت رابرون آر — زر آراز البصیر اے مرد بیدار

بت ۳۳۳ — زر ۳۳۳

زباثنان ... میزان ۳۳۳ — ... میزان ۳۳۳

زبانگ زر ز جامع گر برآید — ازان ره جانب وحدت کشاید

۱۱۴ — زبر ۱۱۴

... میزان ۱۱۴ — ... میزان ۱۱۴

زبے اندر امالہ مص پیش زر — ز واجد واهب و وہاب ای حر

مقب ۱۴ — زبر ۱۴ — زبر ۱۴ — زبر ۱۴

مکتوبی صغیر بے	زبر واجد	زبر واهب	زبر وہاب
با ۳	و ۶	و ۶	و ۶
یا ۱۱	ا ۱	ا ۱	ه ۵
	ج ۳	ه ۵	ا ۱
	د ۴	ب ۲	ب ۲
میزان ۱۴	میزان ۱۴	میزان ۱۴	میزان ۱۴

(۱۴) اسماے حسنی متعلق بحرف

ماجد ۱ - التواب ۲ - السلام - رؤف ۳ - حی ۴ - رب ۵ - بر ۶ - مجیب - مجید - فتاح ۹ - البصیر ۱۰ - جامع ۱۱ - واجد ۱۲ - واهب ۱۳ - وہاب ۱۴ -

ج

بسه از جیم ست وزان زر شصت و پنج ست
زر ۶۵

[illegible]

بخوان دیان ز زرکان به زر گنج ست
زر ۶۵

[illegible]

چو پنجه بینات جیم راست
بت ۵۰

[illegible]

بزر الواحد ای طالب دهد دست
زر ۵۰

[illegible]

چو در جیم ست یک سه بار ای جان

بگیر از یک تو مقص لیکن سه چندان
نقص
۳۳۶ = ۳×۱۱۲

[illegible] چون سه چند شود ۳۳۶ گردد

مصوّر سه شود از زر تو دار
زر ۳۳۶

[illegible]

هم القادر ز زر ای نیک کردار
زر ۳۳۶

[illegible]

زر آری از ثلث جیم و انگاه
زر ۱۰۳۰

[illegible]

مقدّم با مؤخّر را زر اسے ماه
زر ۱۸۴ زر ۸۴۶

[illegible]

---

۱۵ یعنی لفظ یک را ملکتوبی صغیر ۱۱۲ است وازا چون سه چندان کنند ۳۳۶ شود که مطابق اعداد اسم مصور باشد ۳۳۶

(۵) اسمائے حسنیٰ متعلق بہ (ج)

دیّان۱ - الواحد۲ - مصوّر۳ - القادر۴ - مقدم موخر۵

حرف دال

زر از الدّال گیرو هم ز الله — سوی وحدت ازان بگشایدت راه

زر ۶۶ ۶۶

[illegible]

چهار از دال وزان زر دو صد و نه — ز مقسط نیز دان زر دو صد و نه

زر ۲۰۹ ۲۰۹

[illegible]

ز اربع زرستان وانگاه ای یار — زر القیوم را با الحسیب آر

زر ۲۷۳ — کل ۳۷۲ — ۱۸۷ — ۸۶

[illegible]

همین سان الوکیل و المهیمن — هم از زر شمار اے مرد موقن

زر ۱۷۶ ۹۷ کل ۲۷۳

[illegible]

ز دال اندر زبر گیری اگر ... — خبیر و هم حفیظ از بینات آر

زبر ۴ زبرد د ۴

[illegible]

زبر از چار خبیر دو صد و چار — مص از رب هم زبر اے یارنگار

۲۰۴ — ۲۰۴ ۲۰۴

[illegible]

چو گیری بینات اربع از دال — بود بر بینات رافع آن دال

۱۶۲ — ۱۶۲

[illegible]

(۹) اسماے حسنی متعلق بحرف دال

الله ـ مقسط ـ القیوم المجیب ـ الوکیل المهیمن ـ خبیر ـ حفیظ ـ رب ـ بر ـ رافع ـ

حرف ہاے ہوز

زہا پنج و زبرش پنجاه و پنج ست — مجیب از زبر همان ای نکته سنج ست

۵۵ — ۵۵

[illegible]

چو ها پنج ست مص از وی برون آر — زبر آر از السلام و بت ز جبار

۱۶۲ — ۱۶۲

مکتوبی صغیر پنج	
پا	۳
نون	۱۰۶
جیم	۵۳
میزان	۱۶۲

زبر السلام	
ا	۱
ل	۳۰
س	۶۰
ل	۳۰
ا	۱
م	۴۰
میزان	۱۶۲

زہا مکتوبی ہا ھسم الف آر — غنی از بینات و خافض ای یار

زہا مک وا ز معز زہست یکسان — ولے در دیدۂ وحدت گزینان

بگیری بینات خمس اے یار — معز از بینات انگاہ بشمار

زحرف ہا بود خمس وازان زر — مقیت و علیم را باہم ہمان زر

زبر از کافی وہا ز الحسیب ست — کہ ہا را زین ہمہ اسما نصیب ست

(۱۰) اسماے حسنی متعلق بحرف ہاے ہوز

حبیب ـ السلام ـ جبار ـ مذل ـ غنی ـ خافض ـ معز ـ مقیت علیم ـ کافی ـ الحسیب ـ

حرف (و) ہوّز

زمکتوبی سہ حرفِ واو اعداد — بگیر و زر ز واسع با دلِ شاد

۱۳۴ — ۱۳۴

بگیر از واو ستہ بت ازان خواہ — زر از اسم حمید و باطن ای شاہ

۶۲ — ۶۲ — ۶۲

زر باطن: ب ۲، ا ۱، ط ۹، ن ۵۰، میزان ۶۲

چو گیری سیزدہ از واو مکتوب — احد را زر بر آرائے نیک اسلوب

۱۳ — ۱۳

وگر از سیزدہ زر می بر آرے — بدیع آید باو از زر مساوی

۸۶ — ۸۶

زر از ستہ چو صادق با کریم ست — کرم با صدق زاخلاقِ عظیم ست

۴۶۵ — ۱۹۵ کل ۴۶۵

(۶) اسماے حسنیٰ متعلق بحرف واو ہوّز

واسع - حمید - باطن - احد - بدیع - صادق کریم -

حرف زاے ہوز

زمکتوبیِ زا گر ہشت آرے
بت آنگہ از بصیر و ہو شماری

بیّنات ہو
ہا ۱
واو ۷
میزان ۸

بت از (زے) در اماله گر بگیری
بت از حیّ و زرت و بر بگیری

عدد از ہر دو مکتوبیِ (زے) خواہ
سوے واحد ز زر بکشایدت راه

ز سبعِ زا ز زر اعدا آرے
بت از اسم حکم انگہ شماری

سہ حرف سبع را مکتوبی ای شاہ
بگیر و بیّنات از العلے خواہ

مکتوبی صغیر سبع

سین	۱۲۰
با	۳
عین	۱۳۰
میزان	۲۵۳

بیّنات العلے

الف	۱۱۰
لام	۴۱
عین	۶۰
لام	۴۱
یا	۱
میزان	۲۵۳

هین سان المیت والمجیب ست — که طالب راز سیح زا نصیب ست

بت ۲۵۴ — بت ۲۵۴ — مصف ۲۵۴

[illegible]

جو زے شد از اماله هفده اعداد — به زر زا اسم عزیز آری فرایاد

زر ۹۴ — زر ۹۴

[illegible]

زز امک یک صد و هم نوزده دان — زوارث واهب و وهّاب بت خوان

مک ۱۱۹ — بت ۱۱۹ — بت ۱۱۹ — بت ۱۱۹

مکتوبی کبیرزا

زا	۸
الف	۱۱۱
میزان	۱۱۹

بینات وارث		بینات واهب		بینات وہاب	
واو	۷	واو	۷	واو	۷
الف	۱۱۰	الف	۱۱۰	ہا	۱
تا	۱	ہا	۱	الف	۱۱۰
میزان	۱۱۹	با	۱	یا	۱
		میزان	۱۱۹	میزان	۱۱۹

چو وارث شد ز حرف نمایان — از و مک هم ز ستّار ست یکسان

مک ۱۳۲۴ — مک ۱۳۲۴

[illegible]

دو حرف زا ز مکتوبی انها — چو زر از الحلیم اے مرد دانا

مصف ۱۱۹ — زر ۱۱۹

[illegible]

کنی گر بینات ان دو تحریر — زبر از الحسیب آرے تبطیر

زر ۱۱۱

[illegible]

زرِ ہفت وازان زرگیر و باہم — زالتواب والوہاب زر ہم

زر آید اے محیطِ فضل واحسان — زالتواب والواجد ہمین سان

(۱۹) اسمائے حسنیٰ متعلق بحرف زائے ہوز

بصیر[۱] ـ ہو[۲] ـ حی[۳] ـ رب[۴] ـ بر[۵] ـ واحد[۶] ـ حکم[۷] ـ العلی[۸] ـ الممیت[۹] ـ المجیب[۱۰] ـ عزیز[۱۱]
وارث[۱۲] ـ ستار[۱۳] ـ واہب[۱۴] ـ وہاب[۱۵] ـ الحلیم[۱۶] ـ الحسیب[۱۷] ـ التواب[۱۸] الواجد ـ التواب الوہاب[۱۹]

حرف (ہائے) حطی

بصیر و ہو زبت زر ہشت از جاست — کہ ہشت از بیّناتِ آن دو اسماست

بینات بصیر: یا ۱، ضاد ۵، یا ۱، میزان ۸
بینات ہو: ہا ۱، واو ۷، میزان ۸

زحا ہشت وازان زرگیری اے حر — ہم از الرشید المعطی آن زر

زبر ہشت: ش ۵، ت ۳۰۰، ت ۴۰۰، میزان ۷۰۵

زبر الرشید المعطی: ۱، ۲۰۰، ۳۰۰، ۱، ۴۰، ۳۰، ۴۰، ۹، ۱۰ — میزان ۷۰۵

زمکتوب بے جانہ گر شماری — رؤف و بینات آن نگاری

مص از جانہ زرش پنجاه و پنجست — زر آری از مجیب آن بہ زر گنجست

وزین پنجاه و پنج از زر شماری — عدل رابت برائے آن بر آری

عدد در بینات از ہشت جاگیر — حمید و باطن از زر کرده تحریر

چو حی شد از اماله ہژده اعداد — بتجنیس و عدد حی آورے یار

چو باشد حی زنده زر ازان گیر — ہم از اللہ زر اے راست تدبیر

ز ہژده نوزده ازرز برون آر | ز واحد زر بخواه اے مرد دیندار

زحی ہژده زہژده نوزده خواه | ازان زر ہم زباسط اے حق آگاه

پے این نوزده مص خواه ازہو | نیابے فرق در ہر دو سر مو

بت ازہجده چو بت زاسم حمید ست | دو چشمت بر کشا گر شوق دید ست

وگر از ہیجده بت می شماری | کبیر و ہم رقیب از بت برآرے

ثمان از حا بود برگیر ازان زر | شکور و باوے و تابن راہمان زر

(۱۶) اسماے حسنیٰ متعلق بحرف حا

بصیر - ہو - الرشید المعطی - رؤف - مجیب - مذل - حمید - باطن - حی -

اللہ[۱۰] - واحد[۱۱] - باسط[۱۲] - حمید[۱۳] - کبیر[۱۴] - رقیب[۱۵] - شکور[۱۶] دیان -

حرف طای حطی

ز ازطا زر جواے نیکو صفاتست — همان ز در روئف از بیناتست

زر ۹ — بت ۹

زبر طا

طا ۹

ز طا ز گیر و ز پنجاه و پنج ست — عجیب از زر پدید ای نکته سنج ست

زر ۵۵ — زر ۵۵

ز طا مک گیر و زر از الملک خواه — صد و بیست و یک آید زین دوا یاه

مک ۱۲۱ — ۱۲۱

زتا تسعه وزان بت گر شماری — زالمالک برای آن زر آرے

بت ۱۲۲ — زر ۱۲۲

ز ز پنجاه و پنج و زر ازان گیر — مذل را بینات آرے بتحریر

زر ۱۲۲ — بت ۱۲۲

زنه پنجاه و هفت از بیّنات ست — همین زر از مجید اے خوش صفات ست

بت ۵۷ — زر مجید

ز محصی بیّنات آری به تحریر — همان پنجاه و هفت از وی فراگیر

بت ۵۷

ز طا محصی بر آمد مص ازان گیر — قوی را نیز مص ای راست تدبیر

مصب ۲۰۵ — مصب ۲۰۵

قوی را زر چو بت از ضار یابی — خرد را رهبر این کار یابی

زر ۱۱۶ — بت ۱۱۶

شمار بیّنات تسع از طا — مطابق گشته با زر الملک را

بت ۱۲۱ — زر ۱۲۱

(۹) اسماے متعلق بحرف طاے حطی

رؤف - مجیب - الملک - المالک - مذل - مجید - محصی - قوی - ضار -

حرف یای حطی

زیامص گیری از هو زر برآرے — یقینے هر دو را یابی مساوی

جو یا هو هست جاری بر زبانها — ندا اینجا یکے شد با منادے
زحرف یا ملک آراسے مرو آگاه — حساب زر زا المالک کن انگاه
۱۲۲ — ۱۲۲

زیامص یازده زان بت برون آر — زالباقی زر انگه اے نکوکار
بت ۱۴۴ — زر ۱۴۴

زیاده ده نه وبه پنجه و پنج — مجیب از زر برآید بے شش و پنج
زر ۵۵ — زر ۵۵

احد را با عشر بت گیر انگاه — به متعالی ز بت بکشایدت راه
احد عشر بت ۲۶۳ — بت ۲۶۳

بگیر از یازدہ مص اسے برادر | سمیع از بت بود باوے برابر
زیامک واز مذل بت ہست یکسان | بجشمِ وحدتِ ارباب ایقان

(۷) اسمائے حسنیٰ متعلق بحرف یا

ہو۔ المالک۔ الباقی۔ مجیب۔ متعالی۔ سمیع۔ مذل۔

حرف کاف کلمن

زر از کاف وز ہادی وودود آر | ہم از بدوح زر گیر اسے نکوکار
بگیر از کاف بیست وبت ازان جوے | حمید وباطن از زر بہر آن گوے
بگیر از کاف عشرین وزر از وے | بری از زر بوے منتقم پے

(۴) اسمائے حسنی متعلق بحرف کاف کلمن

ہادی - ودود - بدوح - حمید - باطن - منتقم -

حرف لام کلمن

بگیر از لام مک اسے مرد آگاه زمنان ست بت مطلوب دلخواه

چو گیری بینات از لام مکتوب زالقدوس ونافع زر بود خوب

ثلثین را زر آرائے مرد دانا ہم زر الرحیم والمبدل را

سی از لام و زہ از سی گیر ہفتاد وزان بت زر ز الباقی بکن یاد

سی از لام و ز سی تسعین بخوانی وزان زر ہم ز المانع بدانے

ز تقسیط بت بدان یا ب بے مساوی — زحرف لام این اسما بیابے

بت ۱۹۲

(۷) اسمائے حسنیٰ متعلق بحرف لام

منان۱ - القدوس۲ - نافع۳ - الرحیم للذل۴ - الباقی۵ - المانع۶ - مقسط۷

حرف (میم)

معص از میم آری وزراز ملک خواه — بت از میم وز الواحد ز رایاه

بت ۹۰

چل از میم ست واز چل بت شماری — ز مالک نذر برائے آن نگاری

بت ۹۱

چل از میم وز چل معص گیسر د آنگاه — زر آری از معید ایمرد آگاه

معص ۱۲۴ — زر ۱۲۴

چہل از میم گیسر ومعص ازان آر — بت آنگاه از وکیل اے مرد دیندار

معص ۱۳۰ — بت ۱۳۰

چو دو صد و سیزده اعداد باری ست | زر از وے یا وکیل از مَص مساوی ست

زر آری از وکیل و نیز اللہ | سوے وحدت ازان بکشاید ست

مطابق اربعین یا بصیر ست | بہ پیش آنکہ او از زر خبیر ست

بگیر از اربعین زر اے حق آگاہ | زر آر از الصمد الواسع آگاہ

(۹) اسمائے حسنیٰ متعلق بحرف میم

ملک ـ الواحد ـ مالک ـ معید ـ وکیل ـ باری ـ اللہ ـ البصیر ـ الصمد الواسع ـ

حرف (نون)

زر از نون ست پنجاہ اے برادر | زالواحد بدان زر شد برابر

زر از پنجاه شصت و یک بر آرے
زر ۶۱

بهم بت خواه از هو بنز سے مجیے
بت ۸ ۱۱ کل بت ۵۴

بهم اسم بصیر و نیز سے مجیے
بت کل بینات بصیر مجی ۶۱ ۵۴

ز بت باشد به شصت و یک مساوی

ز نون پنجه وزان بت گیر ای جان
بت ۱۰۸

زر از حق بت ز رحمن و متین دان
زر ۱۰۸ بت ۱۰۸ بت ۱۰۸

جو گیری بینات از نون مکتوب
بت ۱۱۹

زر آر از الحلیم اے نیک اسلوب
زر ۱۱۹

ز پنجه هم ز واحد مص بر آرے
نقب ۱۶۸ نقب ۱۶۸

بت از باطن ز الواسع زر آرے
بت ۱۶۸ زر ۱۶۸

پچاس آمد بار دو بهر پنجاه
زر ۶۶

ازان زر و از وکیل و هم ز الله
زر ۶۶ زر ۶۶

ز خمسین بت ز پنجه معں اسے یکے ہست | ہماں اسما ازیں ہم می دہد دست

بت ۱۶۸ — منقسب ۱۶۹ — یعنی باطن و الواسع

[illegible]

چو نون جوت ست لوان زر را برون آر | زالمتعالی بت گیر اے نکوکار

زر ۱۴۱۴ — بت ۱۴۱۴

[illegible]

چو نون در معنی ماہی ست زان زر | بگیر و خواہ از مبدی ہمان زر

زر ۵۶ — زر ۵۶

[illegible]

(۱۴) اسماے حسنیٰ متعلق بحرف نون

الواحد[۱] - ہو محیی[۲] - بصیر محیی[۳] - حق[۴] - رحمن[۵] - متین[۶] - الحلیم[۷] - واحد[۸] - باطن[۹] - بعد طور
الواسع[۱۰] - وکیل[۱۱] - اللہ[۱۲] - المتعالی[۱۳] - مبدی[۱۴] -
بدو طور

حرف (س) سعفص

ز سین بت واز معز زر ہم آید | ز خافص واز غنی بت گر بر آید

بت ۱۱۷ بینات سین		زر ۱۱۷ زبر معز		بت ۱۱۷ بینات خافص		بت ۱۱۷ بینات غنی	
سین	۶۰	م	۴۰	خا	۱	غین	۶۰
یا	۱	ع	۷۰	الف	۱۱۰	نون	۵۶
نون	۵۶	ز	۷	فا	۱	یا	۱
				ضاد	۵		
میزان	۱۱۷	میزان	۱۱۷	میزان	۱۱۷	میزان	۱۱۷

ز الجبار زر گیر و مس از سیمین | ز واسع بت برآرا ے مرو حق بین

زر ۲۳۷ — مس ۲۳۶ — بت ۲۳۶

زسیمین شصت آروزان بت ای حق آگاه | زبر گیر از وکیل و غیر الله

زر ۶۰ — بت ۶۶ — زر ۶۶ — زر ۶۶

زسیمین ستین وازستین زبر گیر | ز الفتاح تیز اے راست تدبیر

زر ۵۲۰ — زر ۲۵۰

(۸) اسماے حسنیٰ متعلق بحرف س

معز۔ خافض۔ غنی۔ الجبار۔ واسع۔ وکیل۔ الله۔ الفتاح۔

حرف عین

بت از عین ست شصت وبت شصت آر | زر آری از وکیل و الله اے یار

بت ۶۶ — زر ۶۶ — زر ۶۶

مس از عین وبت از اسم وکیل ست | ز زر الکن پس از هوالحلیم ست

مس ۱۳۰ — بت ۱۳۰ — زر ۱۳۰

زر از ہفتاد عین ار برشمارے | زرہ ہم از ممیت اے جان برآری
۴۹۰ | ۴۹۰

بت از ہفتاد گیر اے مرد آگاہ | زالباقی زر آید حسب دلخواہ
۱۴۴ | ۱۴۴

زسبعین و زالمانع زر آید | بت از مقسط دل طالب رباید
۱۹۲ ۱۹۲ | ۱۹۲

مص از سبعین وہم از الالہ آر | لطیف الصنع را وگیر ای یار

زسبعین زر برآرے مرد دیندار | ززر لاکن پس از ہوالعلیم آر
۱۹۲ | ۱۹۲

(۱۰) اسمائے حسنیٰ متعلق بحرف عین

وکیل ۔ اللہ ۔ ہوالحلیم ۔ ممیت ۔ الباقی ۔ المانع ۔ مقسط ۔ الالہ ۔ لطیف الصنع

هوالعلیم ـ

حرف (فا)

زر از فا چون زر از اسمِ حسیب ست | کم از فا زر ز المانع نصیب ست

۱۹۲ ۱۹۳ ۱۹۲

بست از مقسط بدان گردد برابر | بکن تحقیق و دار این نکته باور

۱۹۲

مص از هشتاد نه صد و سیزده دان | مص از آخر بدان یابی تو یکسان

۹۱۳ ۹۱۳

ثمانین را ز فا زر گیر اے حُر | ز باعث با حکیم آرے همان زر

۶۵۱ ۶۵۱

ثمانین را چه زر بگرفتی اے یار | زر التواب را با السمیع آر

۶۵۱ ۴۴۰ ۲۱۱

زبر ثمانین: ث ۵۰۰، م ۴۰، ا ۱، ن ۵۰، ی ۱۰، ن ۵۰، میزان ۶۵۱

زبر التواب: ال ۳۱، ت ۴۰۰، و ۶، ا ۱، ب ۲، میزان ۴۴۰ — کل ۶۵۱

زبر السمیع (هردو اسما باهم): ال ۳۱، س ۶۰، م ۴۰، ی ۱۰، ع ۷۰، میزان ۲۱۱

(٥) اسمائے حسنیٰ متعلق بحرف فا

حسیب - النافع - مقیت - آخر - باعث - حکیم - التواب - السمیع

حرف صاد

زر از صاد از هو الماجد الکبیر هم ۹۰ ۹۰ ۹۰
مس از صاد از ولی هم اے مکرم ۹۵ ۹۵

مک از صاد وست از معطی مس آر اے ۲۴۱ ۲۴۱
زاں جہت بت برائے آں شمار اے ۲۴۱

لو از صاد وزاں بت را بروں آر ۹۴
زر آری از عزیز اے نیک کردار ۹۴

لود را زر بگیری شصت اے یار ۶۰
هم از اسم هو الحیّ اے نکوکار ۶۰

ز تسعین زر بگیر اے مرد دیں دار ۹۰ ۵۹۰
پس انگه بت ز الستار و الصبّار ۳۲۲ ۲۶۸

کل ۵۹۰

همین سان مغنی المنان را ہست ۵۹۰ — بگیر اے غایص بحر حقیقت

(۹) اسماے حسنی متعلق بحرف صاد

ہو الماجد - ملک - ولی - معطی - ماجد - عزیز - ہو الحی - الستار القہار مغنی المنان

حرف قاف

ز قاف از زر ۱۰۰ چہ سہ آید پدیدار — ہمان طور از ملیک ای نیک کردار

مص از قاف ست و زر از العلیم ۱۸۱ ست — مطابق دان مص از وے با حلیم ست

ز مکتوبی قاف ۱۹۲ ار بہت نگارے — زر از المبالغ ۱۹۲ از مقسط بت ۱۹۲ آری

مک از قاف آر لاکن مص ز مالک — دوئی را دور کن اے مرد سالک

صد از قاف ست وزر از صد شماری
زر ۹۴
زر از اسم عزیز آنگہ برآرے
زر ۹۴

بت از صید سی و شش باشد بتعداد
بت ۳۶
الہ از زر مطابق شد باعداد
۳۶

مص از صید آوری بت از وکیل آر
بت ۱۳۰
مایہ چون مبدی از زر اے علیل آر
زر ۵۶ زر ۵۶

مایہ را بت چو زر از السلام ست
بت ۱۶۲ زر ۱۶۲
بت از جبار مثلش اے ہمام ست
بت ۱۶۲

چہار و نود ز صد زان بت طلب دار
۲۶۳
بت از متعالی زر از الکبیر آر
بت ۲۶۳

ز صد آید نود و چہار از ان زر
زر ۲۷۰
بگیری واز کریم آرے ہمان زر
زر ۲۷۰

زالوارث زالوہّاب وجامع — بت ۲۷۰ | زالواہب بت آید باش سامع — بت ۲۷۰

بینات الوارث		بینات الوہاب		بینات جامع		بینات الواہب	
الف	۱۱۰	الف	۱۱۰	جیم	۵۰	الف	۱۱۰
لام	۴۱	لام	۴۱	الف	۱۰۰	لام	۴۱
واو	۷	واو	۷	میم	۵۰	واو	۷
الف	۱۱۰	ہا	۱	عین	۶۰	الف	۱۱۰
را	۱	الف	۱۱۰			ہا	۱
ثا	۱	با	۱			با	۱
میزان	۲۷۰	میزان	۲۷۰	میزان	۲۷۰	میزان	۲۷۰

بود و چہار راہم المعز را — بت ۲۶۲ — بت ۲۶۲ | بت و مص از ملک اے مرد دانا — مصت ۲۶۲

بینات المعز	
الف	۱۱۰
لام	۴۱
میم	۵۰
عین	۶۰
زا	۱
میزان	۲۶۲

[illegible]

یوصد در اصل سہ ہست آر ازان بت — بت ۹۱ | زمالک زر بگیر اے پاک طینت — زر ۹۱

[illegible]

بود صد بشو بہندی زر ازان خواہ — زر ۶۶ | ہم از اسم وکیل وہم ز اللہ — زر ۶۶ — زر ۶۶

[illegible]

(۲۴) اسمائے حسنیٰ متعلق بحرف قاف

ملیک ۱ - العلیم ۲ - حلیم ۳ - المانع ۴ - مقسط ۵ - مالک ۶ - عزیز ۷ - الٰہ ۸ - وکیل ۹ - مبدی ۱۰ السلام ۱۱ - جبار ۱۲ - متعالی ۱۳ - الکبیر ۱۴ - الکریم ۱۵ - الوارث ۱۶ - الوہاب ۱۷ - جامع ۱۸ - الواہب ۱۹ - المعز ۲۰ - ملک ۲۲ - وکیل ۲۳ - اللہ ۲۴ -

حرف رای قرشت

زر از را و هم از منعم یکی هست — حکم زمص الولی از بت ده دست

(زر ۲۰۰ — زبر ۲۰۰ — بینه ۲۰۰ — بت ۲۰۰)

[illegible]

نک از را و از رقیب آید زر ایجان — دو صد با الجلیل از زر یکی دان

(نک ۳۱۴ — زر ۳۱۲ — زر ۱۰۴ — زر ۱۰۴)

[illegible]

زر ا مایتان و از مایتان زر خواه — مص از النور ای مرد حق آگاه

(زر ۵۰۲ — مصب ۵۰۲)

[illegible]

دوبیت از را و از وی بت شماری — زر از اسم ملیک ای جان نگاری

(بت ۱۰۰ — زر ۱۰۰)

[illegible]

زر از مایتان گیر ای مرد دیندار — بت از مالک یهم بالغفور آر

زر ۵۰۲

زبر مایتان

م	۴۰
ا	۱
ی	۱۰
ت	۴۰۰
ا	۱
ن	۵۰
میزان	۵۰۲

بت ۵۰۲ بینات مالک الغفور

میم	۵۰
الف	۱۱۰
لام	۱۴
کاف	۱۸
الف	۱۱۰
لام	۱۴
غین	۲۰
فا	۱
واو	۷
را	۱
میزان	۵۰۲

متعلق صفحه ۲۰۰ بعد شعر اوّل صفحه

مص از را وز نافع زر یکے دان　　　یکے بین و یکے گوی و یکے خوان

مکتوبی صغیر را (۲۰۱ مص)	زبر نافع (۲۰۱ زر)
ر ۲۰۰	ن ۵۰
ا ۱	ا ۱
میزان ۲۰۱	ف ۸۰
	ع ۷۰
	میزان ۲۰۱

یکے از بینات را[له] گر آرے　　　پس اسمائے الف رازان شمارے

بینات ا

له عدد حرف را در بینات یک ست والف را در زبر یک عدد ست پس همه اسمائے حسنیٰ متعلق بحرف الف متعلق بحرف را نیز باشند وهمچنین هر حرفیکه در بینات یک عدد دارد مثل با تا ثا وغیره

همین سان بت ز القدوس غفار　　بهم برگیر اسے مرد نکو کار

بت ۵۰۲

دو بیست از را و زان بت صد برآید　　زِ را نیز آید آن کز قاف زاید

(۱۰) اسمائے حسنیٰ متعلق بحرف را

منعم - حکم - الولی - نافع - رقیب - الجلیل - النور - ملیک - مالک - الغفور -

قدوس الغفار و جمله اسما متعلق بحرف الف۔

که ۲۶ اسما هستند و جمله اسما متعلق بحرف قاف که ۲۳ اسما هستند همه ۵۷ اسما شدند و همین طور اگر بینات حرف را که یک عدد دارد بگیرند و از حروف با و تا و ثا و حا و خا و را و زا و طا و ظا و فا و ها و یا که دبینات یک عدد دارند اسمائیکه ازین جمله حروف برمی آیند نیز متعلق بحرف را می شوند و همین طور اسما متعلق بحرف را با ان جمله حروف متعلق می شود بلکه اگر فکر غایر بکار رود همه اسمائے حسنیٰ از حرفے ازین حروف مذکوره برآیند۔

حرف شین قرشت

سه صد ر از بگیر و بت ز والے　　بدان شد البصیر از بت مساوی

اگر بست از ثلثمایہ شمارے — زرِ محصے مَصّ بوو باوے مساوی

بگیری از ثلثمایہ زر اے یار — ز اللہ باعظیم انگاہ زر آر

ثلث[۱] مایہ مایہ راگیر سہ بار — زرِ آن ہم ز الواسع برون آر

ز سہ صد بت جو زر از الوکیل ست — مَصّ از سہ صد زر از نورای خلیل ست

نود و ہفت بت باشد ز سیصد[۲] — ہمان از الوکیل از زر برآید

زر از سیصد صد و شصت و چہار ست — ہمین از مقتدر بت اے نگار ست

۱؎ یعنی عدد لفظ مایہ سہ گونہ بگیرند۔ ۲؎ سہ صد را سیصد نیز بگویند۔

دو صد شصت و یک مص شد ز سیصد — سلام از بت مساوی با وی افتد

۲۶۱ — ۲۶۱

بت از شین شصت و گزران بت بر آری — پس الله و کیل از زر نگارے

۶۶ — ۶۶ ۶۶

مص از شین ست اے حر سیصد و شصت — ولی قدیر را از زر سیصد و شصت

۳۶۰ — ۳۶۰

مص از شین سیصد و شصت ار شماری — ہم از مومن قابض بت آری

۳۶۰ — ۳۶۰

ملک از شین آراے صایب بہ تدبیر — ز الجنان بہ القہار زر گیر

۴۰۰ — ۱۴۰ ۳۳۰

مص آری از ثلث شمایہ پدید آر — ممیت و نیز آخر را زر اے یار

۱۲۹۱ — ۴۹۰ ۸۰۱ ۱۲۹۱

مص آرے از ثلثما یہ نمایان ق زر آر از المجید الباسط اے جان

۱۲۹۱ ۱۹۱ ۱۰۳

یا عدد زبر ذوالجلال والاکرام آیندہ جمع کردنے

زبعدش ذوالجلال آری والاکرام زر آری زین ہمہ آے خوش سرانجام

۲۹۹ ۸۰۱

(۱۶) اسمائے حسنی المتعلق بحرف شین

والی۔ البصیر محصی۔ اللہ عظیم۔ الواسع۔ الوکیل۔ نور۔ مقتدر۔ سلام۔ اللہ۔
وکیل۔ ولی قدیر۔ مومن قابض۔ الحنان القہار۔ ممیت آخر۔ المجید الباسط ذوالجلال والاکرام

حرف تائے قرشت

زتا مص گیرونیز از مقسط ای یار کہ گردد چارصد بایک نمودار

۴۰۱

چہار و صد ز زر شد سیصد و سہ بگیری العلیم از بینت کہ آن بہ

۳۰۳ ۳۰۴

ہم از مص باہیمن آن بود یک بتدقیق نظر ز اہل شود شک

۳۰۳

زبراز چار صد گیرو ز رحمن — همین سان از صبور ای اهل عرفان

۲۹۸ ۲۹۸ — ۲۹۸

زر از اربعا بهواز الصبور آر — ز الرحمن نیز اسے مرد دیندار

۳۲۹ ۳۲۹ — ۳۲۹

چهار (و) صد ز بت گردد مساوی — به واحد گر از ان هم بت برآرے

بت ۱۹۸ — بت ۱۹۸

بگیر از چار صد بت هم ز قابض — رسد راحت بجاے غم ز قابض

۱۹۷ — ۱۹۷

چهار و صد ز مص آید مساوے — گر از رزاق هم مص برطرازے

مص ۵۰۱ — مص ۵۰۱

مایه را زر چو پنجاه و شش آید — بارع زن عفو از مص خوش آید

۵۶×۴=۲۲۴ — مص ۲۲۴

ف یعنی ۵۶ را در ۴ ضرب بکن که ۲۲۴ شود۔

چو یک از بینات تا برآرے | الف را حاصل ازوے ہم شماری
وزان ہر حرف کان شد یر الف ختم | ہمہ اسما ز تا باشند باختم یقین

(۱۱) اسمائے حسنیٰ متعلق بحرف تا

مقسط[۱]۔ العلیم[۲]۔ مہیمن[۳]۔ رحمٰن[۴]۔ صبور[۵]۔ الصبور[۶]۔ الرحمٰن[۷]۔ واحد[۸]۔ قابض[۹]۔ رزاق[۱۰]۔ عفو[۱۱]۔ وجملہ اسماکہ متعلق بحرف الف ست چراکہ بینات حرف تا باز بر الف برابر ست وجملہ اسما متعلق باآن حروف کہ عدد بینات آنہا یک باشد مثل با ثا را زا طا و غیرہ۔

حرف ثائے ثخذ

زر از ثا و از متین باشد برابر | ز ثا مص ہم زر رزاق اے برادر

زر ٥٠٠ | زر ٥٠٠ | مصب ٥٠١ | مصب ٥٠١

[illegible]

وپا نصد مص ز الواحد ہمان گیر | زر آر از الشہیدی اے راست تدبیر

مصب ٣٥٠ | مصب ٣٥٠ | زر ٣٥٠

[illegible]

ز صید[۱] بت گیر وزن در پنج آنرا | زر آری از سمیع اے مرد دانا

١٣٦ | زر ١٨٠

بینات صد
صاد ٥
دال ٣١
میزان ٣٦ × ٥ = ١٨٠

زبر سمیع
س ٦٠
م ٤٠
ی ١٠
ع ٧٠
میزان ١٨٠

۱؎ یعنی از حرف تا در بینات یک عدد حاصل میشود الف را در زبر یک عدد درست پس جملہ اسمائے متعلق بحرف الف متعلق بحرف تا نیز باشند۔

چو از خمسین و مایه بت بر شمارے　　زبت با المذل آید مساوے

بت ۲۰۲　　بت ۲۰۲

تو از خمسایه مص را نگهدار　　زبر از الحفیظ انگه برون آر

مص ۱۰۲۹　　زبر ۱۰۲۹

مایه[له] را مص بزن در پنج وانگاه　　مص از المقتدر خواه ای حق اگاه

مص ۲۱۸×۵=۱۰۹۰　　مص ۱۰۹۰

یکے[لله] از بینات ثا نگهدار　　دہ[لله] و دو حرف را حاصل ازان آر

(۸) حروف متعلق بحرف ثا

متین[۱] - رزاق[۲] - الواحد[۳] - الشهید[۴] - سمیع[۵] - المذل[۶] - الحفیظ[۷] - المقتدر[۸] - وجملہ اسماے حسنیٰ که متعلق اند بحرف الف و با و تا و حاء خا و را وغیره دوازده حروف مذکوره سابق که ازانها عدد یک حاصل شود۔

[له] - مکتوبی صغیر مایه ۲۱۸ با شد اترا در پنج ضرب کنند ۱۰۹۰ بر آید [لله] یعنی از حرف ثا در بینات یکعدد حاصل میشود پس انهر حرف مثل زبر الف و بینات با و تا و را و زا وغیره که دوازده حرف اند همه اسماے بارتعالی که حاصل شوند تحت حرف ثا نیز در آیند۔

حرف خا

زر از خا گیر و مک زاسم احد خواه — زہر دو ششصد آید ای حق آگاه

[illegible]

ز خا ششصد و زان بت را برون آر — زر از قیوم بشمار و نگہدار

۱۵۶ — ۱۵۶

[illegible]

مایه را زر بشش زن اے مُبصّر — زر از القادر آر واز مُصوّر

۳۳۶ = ۶ × ۵۶ — ۳۳۶ — ۳۳۶

[illegible]

یکے از بینات خا نگہدار — دہ و دو حرف را حاصل ازان آر

بنیات خا

(۴) اسمائے حسنیٰ متعلق بحرف خا

احد - قیوم - القادر - مصوّر - وجملہ اسمائے حسنیٰ متعلق بحروف دوازدہ گانہ کہ درحاشیہ صفحہ ۲۰۱ مذکورست

حرف ذال معجمہ

زر از ذال و مک از اسم بدیع ست — بدیع ست آنکہ شان او رفیع ست

[illegible]

مص از ذال ست و زر از خالق اے یار — مک از ذال و مص از آخر برون آر

۱۳۱ ۱۳۱ — ۹۱۳ ۹۱۳

زر از هفصد هم از المحصے اے یار — بت از قدوس مص را از بدیع آر

۱۷۹ ۱۷۹ — ۱۷۹ ۱۷۹

زر از سبعایه مص از الٰہ ست — بتوحیدش دل عارف گواه ست

۱۸۸ ۱۸۸

بت از سبعایه واز الحکم آر — زالعدل المجید ای نیک کردار

۲۸۳ ۲۸۳ — ۲۸۳ ۲۸۳

مایه[^1] رازر بزن در سبع و الگاه — بت از الماجد آرا اے مرد آگاه

۳۹۲ = ۷×۵۶ — ۳۹۲

(۱۰) اسماے حسنی متعلق بحرف ذال

خالق[1]۔ آخر[2]۔ المحصی[3]۔ قدوس[4]۔ بدیع[5]۔ الٰہ[6]۔ الحکم[7]۔ العدل[8]۔ المجید[9]۔ الماجد[10]۔

هر دو طور

[^1]: زبر لفظ مایه یعنی صد ۵۶ ست چون آنرا در سبع که ۷ ست ضرب کنند ۳۹۲ شود که عدد اسم الماجد باشد۔

حرف ضاد

بت از ضاد دست پنج از پنج زر گیر ‌‌— هم از اسم مجیب ای نیک تدبیر

٥ ٥٥ ٥٥

مص از پنج آر و زر از السلام آر — ولاکن بت بگیر از اسم جبار

١٦٢ ١٦٢ ١٦٢

ثمانیه هم مایه را زر شمارے — ز متکبر برون زر نیز آرے

٢٦٢ ٦٦٢

مایه را زر بزن در هشت وانگاه — مص آر از المبدا اے مرد آگاه

٤٤٨ = ٨ × ٥٦ ٤٤٨

ز حرف ضاد زر گیر اے مکرم — رؤف رشید را زر نیز باهم

٨٠٠

به مبدی مقتدر کن جمع زنیسان — ز زر یابی بحرف ضاد یکسان

٨٠٠

(۷) اسماے حسنیٰ متعلق بحرف ضاد

مجیب - السّلام - جبّار - متکبر - المعید - رؤف رشید - مبدی مقتدر -

حرفِ ظا

زظا نہصد زہصید بت شماری — ہمان بت از رشید ایجان برآری

۹۳ — ۹۳

[illegible] — [illegible]

زر آر از الحمید اے مرد باہوش — ہمان زر ز اسم الباطن بکن گوش

۹۳ — ۹۳

[illegible] — [illegible]

بہ نہصد زر زصید گیرو بہ نہ زن — موخر راز زر آرا اے مرد پر فن

۸۴۶ = ۹ × ۹۴ — ۸۴۶

[illegible] — [illegible]

زتسعایہ بت آر از الحکم بت — زالعدل المجید ای یار ہم بت

بنیات تسعایہ		بنیات الحکم		بنیات العدل		بنیات المجید	
تا	۱	الف	۱۱۰	الف	۱۱۰	الف	۱۱۰
سین	۶۰	لام	۴۱	لام	۴۱	لام	۴۱
عین	۶۰	حا	۱	عین	۶۰	میم	۵۰
میم	۵۰	کاف	۸۱	دال	۳۱	جیم	۷۰
[illegible]	[illegible]	میم	۵۰	لام	۴۱	یا	۱
یا	۱	میزان	۲۸۳	میزان	۲۸۳	دال	۳۱
ہا	۱					میزان	۲۸۳
میزان	۲۸۳						

(۷) اسمای حسنیٰ متعلق بحرف ظا

رشید ـ الحمید ـ الباطن ـ موخر ـ الحکم ـ العدل ـ المجید ـ

حرفِ غین

نوبت از غین مکتوبی نگهدار　　سپس زر از معز و البدیع آر

زخافض و از غنی گر بت بر آری　　زغین این جمله اسما یاد داری

ز الف غین اگر زر بر شماری　　ز کافی و الحسیب آن زر بیاری

هزار از غین و از آن بت گشت باهر　　زر از باقی بت از فتاح و ظاهر

حروف غین[۱] مکتوبی و اعداد　　یکے شد با غنی اے نیک بنیاد

[۱] حروف کہ در لفظ غین مکتوبی هستند همان حروف در اسم غنی هستند و عدد غین و غنی برابر اند ـ

متعلق صفحہ ٢١٣ بعد شعر پنجم

از شروع صفحہ

بت از غین ست شصت از شصت بت خواہ   زبر گیر از وکیل و زبر الله

بینات ٦٠	بینات ٦٦	زبر ٦٦	زبر ٦٦
بینات غین	بینات شصت	زبر وکیل	زبر الله
عین ٦٠	شین ٦٠	و ٦	ا ١
	صاد ٥	ک ٢٠	ل ٣٠
	تا ١	ی ١٠	ل ٣٠
	میزان ٦٦	ل ٣٠	ہ ٥
		میزان ٦٦	میزان ٦٦

زده صد زر ز الباسط همان زر — بگوش این نکته را در باب چون دُر

۱۰۳ ۱۰۳

[illegible]

زده صد بت زر از اسم الاوّل — حلیم را نیز زر گیر اے مبجّل

۶۸ ۶۸ ۶۸

[illegible]

عفوّ اسمیست از اسماے باری — بت از اعداد آن خوش بر شماری

۶۸

[illegible]

بت از الکفی و همان بت ز علیم ست — علیم ست آنکه علم او قدیم ست

۱۵۲ ۱۵۲

[illegible]

کت از الغفّار و زر از الکبیر آر — ز متعالے و لے المعطی بت اے یار

۲۶۳ ۲۶۳ ۲۶۴ ۲۶۳

[illegible]

بت آر از العظیم و از الآخر — بر آخر گشت این منظومه آخر

۲۶۴ ۲۶۳

[illegible]

بود غین الف کان شکل الف ہست | پس اسماے الف زان ہم وہ دست
ہو الاول ہو الآخر ازینجا | بود در چشم وحدت بین ہویدا

(۲۲) اسماے حسنیٰ متعلق بحرف غین

معز[۱]۔ البدیع[۲]۔ خافض[۳]۔ غنی[۴] (بر دو طور)۔ کافی[۵]۔ الحسیب[۶]۔ باقی[۷]۔ فتاح[۸]۔ ظاہر[۹]۔ الباسط[۱۰]
الاول[۱۱]۔ حکم[۱۲]۔ عفو[۱۳]۔ علیم[۱۴]۔ الکبیر[۱۵]۔ متعالی[۱۶]۔ المعطی[۱۷]۔ العظیم[۱۸]۔ الآخر[۱۹]۔ چون حرف
غین را در تر بر ہزار عدد ست و ہزار را در تازی الف گویند کہ شکل الف و حروف
الف دارد پس ہمہ ۲۶ اسماے متعلقہ بحرف الف نیز بغین متعلق شدند۔

جدولِ اعدادِ حروفِ ابجد در زبر و بیّنات و مکتوبیِ صغیر و مکتوبیِ کبیر مع تفصیلِ حروفیکه در هر قسم عددِ آنها گرفته میشود چون در رسالۂ مناظر الاسماء هر جا ازین اعداد چهارگانه بحث ست برائے توضیح این جدول شامل کرده شد واضح باد که در زبر از حرف اوّلین حروف مکتوبی عدد گرفته میشود مثلاً در (الف) از حرف اول که (ا) باشد یک عدد می گیرند و در بیّنات از حروفِ مکتوبیِ بعدِ حرفِ اولین انچه باقی میماند ازان عدد گرفته می شود مثلاً در حرف الف بعد حرف نخستین که (ا) ست ل و ف باقی میماند پس از (ل) سی [٣٠] و از (ف) هشتاد [٨٠] که مجموعه آن یکصد و ده [١١٠] باشد میگیرند۔ و در مکتوبی صغیر از همه حروف مکتوبی عدد میگیرند مثلا در حرفِ الف از (ا) یک و از (ل) سی [٣٠] و از (ف) هشتاد [٨٠] همگی یکصد و یازده [١١١] عدد

می برآید یعنی در ملکتوبی صغیر مجموعۂ اعداد زبر و بینات می باشد و در ملکتوبی کبیر
از حروف ملکتوبی ہر حرف باز ہر حرف را جداگانہ بطور ملکتوبی نوشتہ
از ہر یکے ازان اعداد گرفتہ مجموعہ جملہ اعداد را منسوب بآن یک حرف می کنند
مثلاً در حرف الف الف ۱۱۱ و لام ۷۱ و فا ۸۱ ہر یکے را جداگانہ نوشتہ از
اجزاے ہر یکے اعداد می گیرند کہ تعداد آن دوصد و شصت ۲۶۳ وسہ باشد
کہ درین قسم عدد حرف (ا) مقرر ست - چنانچہ ہر حرف را ہر چہار قسم اعداد در
جدول ثبت کردہ شدہ و در تحت ہر یکے تفصیل آن نوشتہ شدہ
تا ناظرین را سہولت دست دہد -

جدول اعداد چہارگانۂ حروف ابجد

	حرف	عدد زُبر	عدد بیّنات	عدد مکتوبیِ صغیر	عدد مکتوبیِ کبیر
ا	الف	۱	۱۱۰	۱۱۱	۲۶۳
		۱	لف ۱۱۰	الف ۱۱۱	الف ۱۱۱ لام ۷۱ فا ۸۱ کل ۲۶۳
		ا ۱ کل ۱	ل ۳۰ ف ۸۰ کل ۱۱۰	ا ۱ ل ۳۰ ف ۸۰ کل ۱۱۱	ا ۱ ل ۳۰ ف ۸۰ کل ۱۱۱ ل ۳۰ ا ۱ م ۴۰ کل ۷۱ ف ۸۰ ا ۱ کل ۸۱ ۲۶۳
ب	با	۲	۱	۳	۱۱۴
		ب ۲	ا ۱	با ۳	با ۳ الف ۱۱۱ کل ۱۱۴
		ب ۲ کل ۲	ا ۱ کل ۱	ب ۲ ا ۱ کل ۳	ب ۲ ا ۱ کل ۳ ا ۱ ل ۳۰ ف ۸۰ گل ۱۱۱

	حرف	زبر	بینات	ملفوظی صغیر	ملفوظی کبیر
ج	جیم	۳	۵۰	۵۳	۱۵۴
		ج ۳ ج ۳ کل ۳	یم ۵۰ ی ۱۰ م ۴۰ کل ۵۰	جیم ۵۳ ج ۳ ی ۱۰ م ۴۰ کل ۵۳	جیم ۵۳ · یا ۱۱ · میم ۹۰ کل ۱۵۴ ج ۳ ی ۱۰ م ۴۰ کل ۵۳ ی ۱۰ ا ۱ کل ۱۱ م ۴۰ ی ۱۰ م ۴۰ کل ۹۰ کل ۱۵۴
د	دال	۴	۳۱	۳۵	۲۱۷
		د ۴ ا	ال ۳۱ ا ۱ ل ۳۰ کل ۳۱	دال ۳۵ د ۴ ا ۱ ل ۳۰ کل ۳۵	دال ۳۵ · الف ۱۱۱ · لام ۷۱ کل ۲۱۷ د ۴ ا ۱ ل ۳۰ کل ۳۵ ا ۱ ل ۳۰ ف ۸۰ کل ۱۱۱ ل ۳۰ ا ۱ م ۴۰ کل ۷۱ کل ۲۱۷
ہ	ہا	۵	۱	۶	۱۱۷
		ہ ۵	ا ۱	ہا ۶ ہ ۵ ا ۱ کل ۶	ہا ۶ · الف ۱۱۱ کل ۱۱۷ ہ ۵ ا ۱ کل ۶ ا ۱ ل ۳۰ ف ۸۰ کل ۱۱۱ کل ۱۱۷

	حرف	زبر	بینات	ملفوظی صغیر	ملفوظی کبیر
و	واو	٦	٧	١٣	١٣٧
		و ٦	او ٧ ا ١ و ٦ کل ٧	واو ١٣ و ٦ ا ١ و ٦ کل ١٣	واو ١٣ — الف ١١١ — واو ١٣ کل ١٣٧ و ٦ ا ١ و ٦ کل ١٣ — ا ١ ل ٣٠ ف ٨٠ کل ١١١ — و ٦ ا ١ و ٦ کل ١٣
ز	زا	٧	١	٨	١١٩
		ز ٧	ا ١	زا ٨ ز ٧ ا ١ کل ٨	زا ٨ — الف ١١١ کل ١١٩ ز ٧ ا ١ کل ٨ — ا ١ ل ٣٠ ف ٨٠ کل ١١١
ح	حا	٨	١	٩	١٢٠
		ح ٨	ا ١	حا ٩ ح ٨ ا ١ کل ٩	حا ٩ — الف ١١١ کل ١٢٠ ح ٨ ا ١ کل ٩ — ا ١ ل ٣٠ ف ٨٠ کل ١١١ کل ١٢٠

	حرف	زبر	بینات	مکتوبی صغیر	مکتوبی کبیر
ط	طا	۹	۱	۱۰	۱۲۱
		ط ۹	ا ۱	طا ۱۰ ط ۹ ا ۱ کل ۱۰	طا ۱۰ ط ۹ ا ۱ کل ۱۰ کل ۱۲۱ الف ۱۱۱ ا ۱ ل ۳۰ ف ۸۰ کل ۱۱۱
ی	یا	۱۰	۱	۱۱	۱۲۲
		ی ۱۰	ا ۱	یا ۱۱ ی ۱۰ ا ۱ کل ۱۱	یا ۱۱ ی ۱۰ ا ۱ کل ۱۱ کل ۱۲۲ الف ۱۱۱ ا ۱ ل ۳۰ ف ۸۰ کل ۱۱۱
ک	کاف	۲۰	۸۱	۱۰۱	۲۹۳
		ک ۲۰	اف ۸۱ ا ۱ ف ۸۰ کل ۸۱	کاف ۱۰۱ ک ۲۰ ا ۱ ف ۸۰ کل ۱۰۱	کاف ۱۰۱ ک ۲۰ ا ۱ ف ۸۰ کل ۱۰۱ الف ۱۱۱ ا ۱ ل ۳۰ ف ۸۰ کل ۱۱۱ کل ۲۹۳ فا ۸۱ ف ۸۰ ا ۱ کل ۸۱

	حرف	زبر	بینات	مکتوبی صغیر	مکتوبی کبیر
ل	لام	۳۰	۴۱	۷۱	۲۷۲
		ل ۳۰	ام ۴۱ ا ۱ م ۴۰ کل ۴۱	لام ۷۱ ل ۳۰ ا ۱ م ۴۰ کل ۷۱	لام ۷۱ — الف ۱۱۱ — میم ۹۰ کل ۲۷۲ ل ۳۰ ، ا ۱ ، م ۴۰ ، کل ۷۱ ا ۱ ، ل ۳۰ ، ف ۸۰ ، کل ۱۱۱ م ۴۰ ، ی ۱۰ ، م ۴۰ ، کل ۹۰
م	میم	۴۰	۵۰	۹۰	۱۹۱
		م ۴۰	یم ۵۰ ی ۱۰ م ۴۰ کل ۵۰	میم ۹۰ م ۴۰ ی ۱۰ م ۴۰ کل ۹۰	میم ۹۰ — یا ۱۱ — میم ۹۰ کل ۱۹۱ م ۴۰ ، ی ۱۰ ، م ۴۰ ، کل ۹۰ ی ۱۰ ، ا ۱ ، کل ۱۱ م ۴۰ ، ی ۱۰ ، م ۴۰ ، کل ۹۰
ن	نون	۵۰	۵۶	۱۰۶	۲۲۵
		ن ۵۰	ون ۵۶ و ۶ ن ۵۰ کل ۵۶	نون ۱۰۶ ن ۵۰ و ۶ ن ۵۰ کل ۱۰۶	نون ۱۰۶ — واو ۱۳ — نون ۱۰۶ کل ۲۲۵ ن ۵۰ ، و ۶ ، ن ۵۰ ، کل ۱۰۶ و ۶ ، ا ۱ ، و ۶ ، کل ۱۳ ن ۵۰ ، و ۶ ، ن ۵۰ ، کل ۱۰۶

	حرف	زبر	بیّنات	مکتوبی صغیر	مکتوبی کبیر
س	سین	۶۰	۶۰	۱۲۰	۲۳۷
		س ۶۰	ین ۶۰ ی ۱۰ ن ۵۰ کل ۶۰	سین ۱۲۰ س ۶۰ ی ۱۰ ن ۵۰ کل ۱۲۰	سین ۱۲۰ — یا ۱۱ — نون ۱۰۶ کل ۲۳۷ س ۶۰ ی ۱۰ ن ۵۰ کل ۱۲۰ ی ۱۰ ا ۱ کل ۱۱ ن ۵۰ و ۶ ن ۵۰ کل ۱۰۶
ع	عین	۷۰	۶۰	۱۳۰	۲۴۷
		ع ۷۰	ین ۶۰ ی ۱۰ ن ۵۰ کل ۶۰	عین ۱۳۰ ع ۷۰ ی ۱۰ ن ۵۰ کل ۱۳۰	عین ۱۳۰ — یا ۱۱ — نون ۱۰۶ کل ۲۴۷ ع ۷۰ ی ۱۰ ن ۵۰ کل ۱۳۰ ی ۱۰ ا ۱ کل ۱۱ ن ۵۰ و ۶ ن ۵۰ کل ۱۰۶
ف	فا	۸۰	۱	۸۱	۱۹۲
		ف ۸۰	ا ۱	فا ۸۱ ف ۸۰ ا ۱ کل ۸۱	فا ۸۱ — الف ۱۱۱ کل ۱۹۲ ف ۸۰ ا ۱ کل ۸۱ ا ۱ ل ۳۰ ف ۸۰ کل ۱۱۱

	حرف	زبر	بینات	مکتوبی صغیر	مکتوبی کبیر
ص	صاد	۹۰	۵	۹۵	۲۴۱
		ص ۹۰	اد ۵ ا ۱ د ۴ کل ۵	صاد ۹۵ ص ۹۰ ا ۱ د ۴ کل ۹۵	صاد ۹۵ — الف ۱۱۱ — دال ۳۵ کل ۲۴۱ ص ۹۰ ، ا ۱ ، د ۴ ، کل ۹۵ ا ۱ ، ل ۳۰ ، ف ۸۰ ، کل ۱۱۱ د ۴ ، ا ۱ ، ل ۳۰ ، کل ۳۵
ق	قاف	۱۰۰	۸۱	۱۸۱	۳۷۳
		ق ۱۰۰	اف ۸۱ ا ۱ ف ۸۰ کل ۸۱	قاف ۱۸۱ ق ۱۰۰ ا ۱ ف ۸۰ کل ۱۸۱	قاف ۱۸۱ — الف ۱۱۱ — فا ۸۱ کل ۱۱۱ ق ۱۰۰ ، ا ۱ ، ف ۸۰ ، کل ۱۸۱ ا ۱ ، ل ۳۰ ، ف ۸۰ ، کل ۱۱۱ ف ۸۰ ، ا ۱ ، کل ۸۱
ر	را	۲۰۰	۱	۲۰۱	۳۱۲
		ر ۲۰۰	ا	را ۲۰۱ ر ۲۰۰ ا ۱ کل ۲۰۱	را ۲۰۱ — الف ۱۱۱ کل ۳۱۲ ر ۲۰۰ ، ا ۱ ، کل ۲۰۱ ا ۱ ، ل ۳۰ ، ف ۸۰ ، کل ۱۱۱

	حرف	زُبر	بیّنات	مکتوبی صغیر	مکتوبی کبیر
ش	شین	۳۰۰	۶۰	۳۶۰	۴۷۷
		شس ۳۰۰	ین ۶۰ ی ۱۰ ن ۵۰ کل ۶۰	شین ۳۶۰ ش ۳۰۰ ی ۱۰ ن ۵۰ کل ۳۶۰	شین ۳۶۰ یا ۱۱ نون ۱۰۶ کل ۴۷۷ ش ۳۰۰ ی ۱۰ ن ۵۰ کل ۳۶۰ ی ۱۰ ا ۱ کل ۱۱ ن ۵۰ و ۶ ن ۵۰ کل ۱۰۶
ت	تا	۴۰۰	۱	۴۰۱	۵۱۲
		ت ۴۰۰	ا ۱	تا ۴۰۱ ت ۴۰۰ ا ۱ کل ۴۰۱	تا ۴۰۱ الف ۱۱۱ کل ۵۱۲ ت ۴۰۰ ا ۱ کل ۴۰۱ ا ۱ ل ۳۰ ف ۸۰ کل ۱۱۱
ث	ثا	۵۰۰	۱	۵۰۱	۶۱۲
		ث ۵۰۰	ا ۱	ثا ۵۰۱ ث ۵۰۰ ا ۱ کل ۵۰۱	ثا ۵۰۱ الف ۱۱۱ کل ۶۱۲ ث ۵۰۰ ا ۱ کل ۵۰۱ ا ۱ ل ۳۰ ف ۸۰ کل ۱۱۱

	حرف	زبر	بینات	مکتوبیِ صغیر	مکتوبیِ کبیر
خ	خا	۶۰۰	۱	۶۰۱	۷۱۲
		خ ۶۰۰	ا ا	خا ۶۰۱ خ ۶۰۰ ا ۱ کل ۶۰۱	خا ۶۰۱ ـ الف ۱۱۱ کل ۷۱۲ خ ۶۰۰ ـ ا ۱ ـ کل ۶۰۱ ا ۱ ـ ل ۳۰ ـ ف ۸۰ ـ کل ۱۱۱
ذ	ذال	۷۰۰	۳۱	۷۳۱	۹۱۳
		ذ ۷۰۰	ال ۳۱ ا ۱ ل ۳۰ کل ۳۱	ذال ۷۳۱ ذ ۷۰۰ ا ۱ ل ۳۰ کل ۷۳۱	ذال ۷۳۱ ـ الف ۱۱۱ ـ لام ۷۱ کل ۹۱۳ ذ ۷۰۰ ـ ا ۱ ـ ل ۳۰ ـ کل ۷۳۱ ا ۱ ـ ل ۳۰ ـ ف ۸۰ ـ کل ۱۱۱ ل ۳۰ ـ ا ۱ ـ م ۴۰ ـ کل ۷۱
ض	ضاد	۸۰۰	۵	۸۰۵	۹۵۱
		ض ۸۰۰	اد ۵ ا ۱ د ۴ کل ۵	ضاد ۸۰۵ ض ۸۰۰ ا ۱ د ۴ کل ۸۰۵	ضاد ۸۰۵ ـ الف ۱۱۱ ـ دال ۳۵ کل ۹۵۱ ض ۸۰۰ ـ ا ۱ ـ د ۴ ـ کل ۸۰۵ ا ۱ ـ ل ۳۰ ـ ف ۸۰ ـ کل ۱۱۱ د ۴ ـ ا ۱ ـ ل ۳۰ ـ کل ۳۵

	حروف	زبر	بینات	مکتوبی صغیر	مکتوبی کبیر
ظ	ظا	۹۰۰	۱	۹۰۱	۱۰۱۲
		ظ ۹۰۰	ا ۱	ظا ۹۰۱ ظ ۹۰۰ ا ۱ کل ۹۰۱	ظا ۹۰۱ الف ۱۱۱ کل ۱۰۱۲ ظ ۹۰۰ ا ۱ کل ۹۰۱ ا ۱ ل ۳۰ ف ۸۰ کل ۱۱۱
غ	غین	۱۰۰۰	۶۰	۱۰۶۰	۱۱۷۷
		غ ۱۰۰۰	ین ۶۰ ی ۱۰ ن ۵۰ کل ۶۰	غین ۱۰۶۰ غ ۱۰۰۰ ی ۱۰ ن ۵۰ کل ۱۰۶۰	غین ۱۰۶۰ یا ۱۱ نون ۱۰۶ کل ۱۱۷۷ غ ۱۰۰۰ ی ۱۰ ن ۵۰ کل ۱۰۶۰ ی ۱۰ ا ۱ کل ۱۱ ن ۵۰ و ۶ ن ۵۰ کل ۱۰۶

جدول

اعداد اسمائے حسنیٰ در زبر و بیّنات و ملتوبیِ صغیر و ملتوبیِ کبیر

که در رسالهٔ مناظر الاسمار در هر جا از ان بحث واقع ست برای سهولت ناظرین

اسم باری جلّشانہ	عدد زُبر	عدد بیّنات	عدد ملتوبیِ صغیر	عدد ملتوبیِ کبیر
اللہ	۶۶	۱۹۳	۲۵۹	۹۲۴
رحمٰن	۲۹۸	۱۰۸	۴۰۶	۸۴۸
رحیم	۲۵۸	۵۳	۳۱۱	۷۴۵
مَلِک	۹۰	۱۷۲	۲۶۲	۷۵۶
قدّوس	۱۷۰	۱۷۹	۳۴۹	۹۶۴
سلام	۱۳۱	۲۶۱	۳۹۲	۹۶۳
مومن	۱۳۶	۱۶۳	۲۹۹	۷۴۴
مہیمن	۱۴۵	۱۵۸	۳۰۳	۸۴۶
عزیز	۹۴	۶۳	۱۵۷	۶۰۷

اسم باری جلشانہ	عدد زبر	عدد بینات	عدد مکتوبی صغیر	عدد مکتوبی کبیر
جبّار	۲۰۶	۱۶۲	۳۶۸	۸۴۳
متکبّر	۶۶۲	۱۳۴	۷۹۶	۱۴۲۲
خالق	۷۳۱	۲۳۳	۹۶۴	۱۶۲۰
باری	۲۱۳	۱۱۳	۳۲۶	۸۱۱
مُصوّر	۳۳۶	۶۳	۳۹۹	۸۸۱
غفّار	۱۲۸۱	۱۷۲	۱۴۵۳	۱۹۴۴
قہّار	۳۰۶	۱۹۳	۴۹۹	۱۰۶۵
وہّاب	۱۴	۱۱۹	۱۳۳	۶۳۱
رزّاق	۳۰۸	۱۹۳	۵۰۱	۱۰۶۷
فتّاح	۴۸۹	۱۱۳	۶۰۲	۱۰۸۷
علیم	۱۵۰	۱۵۲	۳۰۲	۸۳۲
قابض	۹۰۳	۱۹۷	۱۱۰۰	۱۷۰۱
باسط	۷۲	۱۷۲	۲۴۴	۷۳۵

اسم باری جلشانہٗ	عدد زبرہ	عدد بینات	عدد مکتوبی صغیر	عدد مکتوبی کبیر
خافض	۱۴۸۱	۱۱۷	۱۵۹۸	۲۱۱۸
رافع	۳۵۱	۱۷۲	۵۲۳	۱۰۱۴
معز	۱۱۷	۱۱۱	۲۲۸	۵۵۷
مذلّ	۷۷۰	۱۲۲	۸۹۲	۱۳۷۶
سمیع	۱۸۰	۱۷۱	۳۵۱	۷۹۷
بصیر	۳۰۲	۸	۳۱۰	۷۸۹
حکیم	۷۸	۱۳۳	۲۱۱	۷۲۶
عدل	۱۰۴	۱۳۲	۲۳۶	۷۳۶
لطیف	۱۲۹	۴۴	۱۷۳	۷۰۷
خبیر	۸۱۲	۴	۸۱۶	۱۲۶۰
حلیم	۸۸	۹۳	۱۸۱	۷۰۵
عظیم	۱۰۲۰	۱۱۲	۱۱۳۲	۱۵۷۲
حق	۱۰۸	۸۲	۱۹۰	۶۹۳

اسم باری جلّشانہ	عدد زُبر	عدد بیّنات	عدد مکتوبی صغیر	عدد مکتوبی کبیر
وکیل	۶۶	۱۳۰	۱۹۶	۸۲۴
قوی	۱۱۶	۸۹	۲۰۵	۶۳۲
متین	۵۰۰	۱۰۸	۶۰۸	۱۰۵۰
ولیّ	۴۶	۴۹	۹۵	۵۳۱
حمید	۶۲	۸۳	۱۴۵	۶۵۰
محصی	۱۴۸	۵۷	۲۰۵	۶۷۴
مبدی	۵۶	۸۳	۱۳۹	۶۴۴
مُعید	۱۲۴	۱۴۲	۲۶۶	۷۷۷
مُحیی	۶۸	۵۳	۱۲۱	۵۵۵
مُمیت	۲۹۰	۱۰۲	۵۹۲	۹۱۶
حیّ	۱۸	۲	۲۰	۲۴۲
قیّوم	۱۵۶	۱۳۹	۲۹۵	۸۲۳
واحد	۱۴	۱۹۸	۲۱۲	۷۷۱

اسم باری جل شانہ	عدد زبر	عدد بینات	عدد مکتوبی صغیر	عدد مکتوبی کبیر
ماجد	۴۸	۲۴۱	۲۸۹	۸۲۵
واحد	۱۹	۱۴۹	۱۶۸	۷۳۷
احد	۱۳	۱۴۲	۱۵۵	۶۰۰
صمد	۱۳۴	۸۶	۲۲۰	۶۴۹
غفور	۱۲۸۶	۶۹	۱۳۵۵	۱۸۱۸
شکور	۵۲۶	۱۴۹	۶۷۵	۱۱۸۹
علیّ	۱۱۰	۱۰۲	۲۱۲	۶۴۱
کبیر	۲۳۲	۸۴	۳۱۶	۸۴۱
حفیظ	۹۹۸	۴	۱۰۰۲	۱۴۴۶
مُقیت	۵۵۰	۱۳۳	۶۸۳	۱۱۹۸
حسیب	۸۰	۶۳	۱۴۳	۵۹۳
جلیل	۷۳	۱۳۳	۲۰۶	۸۲۰
کریم	۲۷۰	۱۳۳	۴۰۳	۹۱۸

اسم باری جلشانہ	عدد زبر	عدد بینات	عدد مکتوبی صغیر	عدد مکتوبی کبیر
رقیب	۳۱۲	۸۴	۳۹۶	۹۲۱
مجیب	۵۵	۱۰۲	۱۵۷	۵۸۱
واسع	۱۳۷	۲۳۷	۳۷۴	۸۸۴
حکیم	۷۸	۱۳۳	۲۱۱	۷۲۶
ودود	۲۰	۷۶	۹۶	۹۰۸
مجید	۵۷	۱۳۲	۱۸۹	۶۸۴
باعث	۵۷۳	۱۷۲	۷۴۵	۱۲۳۶
شہید	۳۱۹	۹۳	۴۱۲	۹۳۳
قادر	۳۰۵	۲۲۳	۵۲۸	۱۱۶۵
مقتدر	۷۴۴	۱۶۴	۹۰۸	۱۶۰۵
مقدم	۱۸۴	۲۱۲	۳۹۶	۹۷۲
موخر	۸۴۶	۵۹	۹۰۵	۱۳۵۲
اول	۳۷	۱۵۸	۱۹۵	۶۷۲

اسم باری جلّ شانہٗ	عدد زبر	عدد بینات	عدد مکتوبی صغیر	عدد مکتوبی کبیر
آخر	۸۰۱	۱۱۲	۹۱۳	۱۲۸۷
ظاہر	۱۱۰۶	۱۱۳	۱۲۱۹	۱۷۰۴
باطن	۶۲	۱۶۸	۲۳۰	۷۲۳
والی	۴۷	۱۵۹	۲۰۶	۷۹۴
متعالی	۵۵۱	۲۶۳	۸۱۴	۱۶۰۷
بَرّ	۲۰۲	۲	۲۰۴	۴۲۶
توّاب	۴۰۹	۱۱۹	۵۲۸	۱۰۲۶
منعم	۲۰۰	۲۱۶	۴۱۶	۸۵۴
منتقم	۶۳۰	۲۳۸	۸۶۸	۱۴۹۲
عَفُوّ	۱۵۶	۶۸	۲۲۴	۵۷۶
رؤف	۲۸۶	۹	۲۹۵	۶۴۱
مالک الملک	۲۱۲	۶۰۵	۸۱۷	۲۳۱۰
ذوالجلال والاکرام	۱۱۰۰	۹۴۱	۲۰۴۱	۴۵۴۰
ربّ	۲۰۲	۲	۲۰۴	۴۲۶
مقسط	۲۰۹	۱۹۲	۴۰۱	۹۲۲
جامع	۱۱۴	۲۷۰	۳۸۴	۸۵۵

اسم باری جلشانہ	عدد زبر	عدد بینات	عدد ملکتوبی صغیر	عدد ملکتوبی کبیر
غنی	۱۰۶۰	۱۱۷	۱۱۷۷	۱۵۲۴
معنی	۱۱۰۰	۱۶۷	۱۲۶۷	۱۷۱۵
معطے	۱۲۹	۱۱۲	۲۴۱	۶۸۱
مانع	۱۶۱	۲۷۶	۴۳۷	۹۲۶
ضار	۱۰۰۱	۱۱۶	۱۱۱۷	۱۵۲۶
نافع	۲۰۱	۲۲۷	۴۲۸	۹۲۷
نور	۲۵۶	۶۴	۳۲۰	۶۷۴
ہادی	۲۰	۱۴۳	۱۶۳	۷۱۹
بدیع	۸۶	۹۳	۱۷۹	۷۰۰
باقی	۱۱۳	۱۹۳	۳۰۶	۸۷۲
وارث	۷۰۷	۱۱۹	۸۲۶	۱۳۲۴
رشید	۵۱۴	۹۳	۶۰۷	۱۱۲۸
صبور	۲۹۸	۱۴	۳۱۲	۸۰۴
صادق	۱۹۵	۲۲۷	۴۲۲	۱۰۹۴
ستار	۶۶۱	۱۷۲	۸۳۳	۱۳۲۴

معمّیاتِ کاظم

معمّا باسمِ پاکِ محمّد صلی اللہ علیہ وسلّم

فرد

حم بعد بر خوان اسمش چو ہمی خواہے　　در یاب ہمان سورہ کانزا تو ہمی خواہے

حلِّ معمّا

حم چند سورہ قرآنی را نام ست و یک سیپارہ نیز کہ ازین حروف مقطّعات شروع میشود سیپارۂ حم نام دارد ظاہر معنی اینست کہ حم را بعد بخوان درین خواندن بسوے مقصود راہ یابے چہ از قرآن انچہ براے ہر مقصد یکیہ بخوانند حاصل گردد معنی معمائی اینست کہ حروف ح و م درمیان حروفِ (م) و (د) بخوان کہ نام محمّد صلی اللہ علیہ وسلم حاصل شود در لفظِ (بعد) کہ حرف باست بمعنی درست چنانکہ

بباغ یعنی درباغ و بخانہ یعنی در خانہ - وچون سیپارہ حم بخوانی دران آن سورۂ
بیابی یعنی سورہ محمد کہ نام نامی شان مقصود تست ہمان سورہ دو معنی پیدا کردہ
یکے ہم بدان جانب راہ یابی و دیگر ہمان سورۂ قرآنی بیابی +

دیگر بعین اسم مبارک

فرد

در نزولِ رحمتِ حق دو جہان محتاج اوست　　نیست او محتاج و مدحِ بیکران محتاج اوست

معنی ظاہر خود ظاہرست و معنی معمّائی اینست کہ مادۂ معمّا (مدح بیکران محتاج اوست)
ہست چون لفظ مدح را بیکنارہ کنند یعنی حرف ح کہ کنارہ آنست دو کنند (مد)
بماند و چون لفظ مُحْ را تاج آن سازند یعنی مُحْ را بالاے لفظ مُدْ نہند مُحَمَّدْ حاصل
شود صلی اللہ علیہ وسلم +

معمّا باسم فاطمہ علیہا السلام

صحنِ حرم زرویت شد رشکِ دشت ایمن　　قلب مطاف ایمہ از پایِ تست روشن

حلّ آن

معنی ظاہری اینست کہ از چہرۂ تو صحن حرم کعبہ براے دشتِ ایمن
یعنی آن دشت کہ در جانب یمین کوہ طورست و دران بر حضرتِ موسیٰ علیہ السلام
تجلّی شدہ بود سبب رشک شد و دل مطاف یعنی جاے طواف کہ گرد کعبہ
شریفہ است از پاے تو کہ در طواف دراینجا گردشی روشن شدہ

کسی بنا دکا معما ہی جس کا نام حضور سرور عالم صلعم برآمد ہوتا ہے
نم جو تہی گشت یکے قطرہ نخت
ہوش ز مدہوش محبت گرفت
تشریح
لفظ نم کو نہی کرنے سے م رہیگا نقطہ گر جائیگا اور لفظ مدہوش سے ہوش علیحدہ کرنے پر مد رہیگا اور حم کو الٹ دینے سے مح رہتا ہے پس لفظ محمد حاصل ہوگا۔
مظہر الحق نعمانی ردولوی
مقام غشاہ پور

معنی معمائی در مصرع ثانی که مادهٔ معماست اینست که مقلوب مطاف کہ (فاطم) باشد از پاے مہ یعنی آخر لفظِ مہ کہ ہاے ہوز ست روشن می شود چون بعد لفظِ فاطم حرف (ہ) بیارند فاطمہ شود علیہا و علے ابیہا الصلوۃ والسلام ؛

معمّا باسمِ پاکِ علی کرّم اللہ وجہہ

رجا از خاکِ کویش ذرہٴ گر تاجِ سر سازد　　چنان بر خویش بالد کز یکی دہ گرد د اجزایش

حلّ آن

معنی ظاہری آشکار است معنی معمائی اینست کہ لفظِ (رجا) اگر از خاک کوے ممدوح یک ذرہ بر سرِ خود نہد (زجا) شود و اجزایش یعنی حروفش چنان بر خود ببالد کہ ہر یک دہ گونہ شود یعنی حرف (ز) کہ ہفت عدد دارد چون دہ گونہ گردد و ہفتاد شود وازان حرف (ع) بہم رسد ہمچنین حرف (ج) کہ ۳ عدد دارد ۳۰ شود وازان حرف (ل) پدید آید و ہمچنین از حرفِ (ا) دہ چند شدہ ۱۰ بہم رسد کہ ازان حرف (ی) پیدا شود پس نام مبارکِ (علیؑ) ظاہر گردد ؛

معمّا باسم حیدر کرّم اللہ وجہہ

بود است دران حُریدِ طولی ز علوم　　وین خود از شہرِ دانشم سُد معلوم

حلّ آن

چون درمیان لفظ حُر یعنی (ح) و (ر) لفظِ ید در آید حیدر شود در مصرع ثانی

برائے تقریب اسمِ مبارک شان باذہان مستمعان اشارہ بحدیث شریف نبوی
که انا مدینة العلم[۱] و علیٌ بابها کرده شده و از شهرِ دانش مدینة العلم خواسته ✣

معمّا باسمِ مبارکِ حضرت سید الشهدا امام (حسین) علیه السلام

قطعه

بمرگش ز روے سعادت کمالے | بیابی که او را اگر مرده گوئے
ز فرمانِ داور برون رفته باشی | نیابی بجز زنده گفتن نکوئے

حلّ آن

در معنی ظاهری اشارتست بایه کریمه ولا تقولوا لمن یُقتَلُ فی سبیل الله اموات
بل احیاءٌ الخ یعنی آنانکه کشته شوند در راهِ خدا ایشانرا مرده مگوئید بلکه ایشان
زندگانند الخ معنی معمّائے اینست که از لفظ مرگ مرادف آن در تازی لفظ حَین
خواسته چون روے سعادت که (س) ست دران بیارند حسین بهم رسد علیه السلام

معمّا باسم مبارک مولوی سیّد کرامت حسین صاحب قبله

تحسینِ کرام قلب میخواهد جان | جز نامِ مبارکت نخواهد ز میان

معنی ظاهری اینست که ولم مدحِ بزرگان کردن میخواهد و جانم از جملهٔ بزرگان
بجز نام مبارک تو برائے مدح اختیار کردن نمی خواهد معنی معمائی اینست که دو لفظ
تحسین کرام که مادّه معماست قلبِ مکانی میخواهند یعنی چون مقدم و موخر نوشته شوند

---

[۱] معنی من شهر دانشم و علی دروازه آن شهرست ✣

اسم سامی کرامت حسین پدید آید واضح باد کہ در معمّا ترتیب حروف اسم کافیست اعتبار حرکات وسکنات حروف نیست وبر اتصال وانفصال حروف ہم نظر نیست فقط

معمّا باسمِ سیّد آل نبی خانصاحب شاہجہانپوری سپرنٹنڈنٹ ریاستِ کدورہ باونی

تابِ اسم پریدن زعبِ حسن اوبردہ است　　قدّ وزلف وابرویش بیم بجیدآوردہ است

حلِّ آن

باعتبار تشبیہ از قد (ا) واز زلف (ل) واز ابرو (ن) خواستہ وچون بیم را بجید کنند یعنی حدّ آن کہ حرف (م) ست دور کنند (بے) بماند بعد حروف مذکورہ بالا یعنی ال ن چون (بے) بیارند آل نبی شود +

دیگر در اردو

باپ سے صورت ملے جسکی ہے بیٹا وہی　　دیکھ لو جسطرح ہے آلِ نبی اب النّبی

حلّ

آل نبی اور النّبی مین وہی حروف اور وہی ترتیب حروف موجود ہے سادات چونکہ فرزندان رسول مقبول ہین اسلئے ابوّت اور ابنیّت ظاہر ہے +

معمّا بنامِ نامی نواب فخر الدولہ (محمّد حسنخان) بہادر والی ریاست باونی کدور

فرد

محسن ماراست زیرِ لب چو حمدِ کردگار　　خانمان رانام بردارست وہم خود نامدار

حلِّ آن

لبِ محسن که حرف (م) ست چون لفظِ حمد بزیرِ آن نهاده شود محمد حسن گردد و چون از لفظِ خاتمان حروفِ لفظ تام برداشتند یعنی جدا کرده شود خان بماند پس نام محمد حسن خان بهم رسد ؛

معمّا باسم خواجه (محی الدین) خان صاحب

آنچنان محتال کز بالا نجوم آرد بزیر — سر ببرّد از عنید و واژون اندازد بزیر

حلِّ آن

از نجوم نقطها اراده کرده چون در لفظِ محتال هر دو نقطها بزیر بیارند حرف تا بحرف یا مبدل شود و لفظ محتال محیال گردد بعد از ان چون از لفظِ عنید سر آن که (ع) باشد ببرّند (نید) بماند و چون انرا باژگونه بزیر لفظ محیال ببندازند محی الدین گردد

دیگر در اردو

محیطِ بیکراں کی پار ہیرا سروِ قامت ہے — دل اولٹا اور ہوا مین بیدماغ اپنی یہ حالت ہے

حلِّ آن

چون کنارۂ لفظِ محیط که حرف (ط) هست ساقط گردید (محی) بماند و بعد آن سروِ قامت که مراد از (ا) هست بنهند (دل اولٹا) لفظ دل را مقلوب کنند (لد) شود (و باشارت (هوا مین بیدماغ) لفظ (مین) را بے دماغ بکنند یعنی سروے که حرف (م) هست دور کنند (ین) بماند پس (محیّ الدّین) بهم رسد ؛

دیگر باسم محیؔ الدّین

خیالِ دین مین ہے سرسے تعلق تاجِ عزّت کو ہے سروآزاد اور کاکُل مسلسل کیون نہ نامی ہو

حلّ آن

(خیالِ دین) مادّہ معماہی اور اوسمین سر سے تاج عزّت کو تعلق ہونے سے یہ مراد ہے کہ حرف (خ) کے سر پر جو نقطہ بصورت تاج ہے اُسکو سر سے متعلق کردینا چاہیئے جب نقطہ کو (خ) سے ملادیا تو (ح) کی شکل پیدا ہوکر (محیال دین) بنگیا (ہے سروآزاد) اس سے یہ مراد ہے کہ حرف (ا) جو بشکل سرو ہے وہ آزاد ہے یعنی لفظ محیال مین جو حرف یا کے ساتھہ متصل ہے اوسکو آزاد کردو تو بہ صورت قائم ہوئی (محی ال) سنبل سے بوجہ تشبیہ زلف حرف لام مراد ہے اور مسلسل سے یہ اشارہ ہے کہ وہ کہ جدا لکھا ہوا ہے حرف (د) سے ملادیا جاوے پس صورت اسم محی الدین قائم ہوگئی ہرچند حروف متصل اور منفصل کیطرف اشارہ کرنے کی ضرورت نہ تھی تاہم ایسا کرنے سے خوبی معمّا اور زیادہ ہوگئی +

دیگر

مافی الضمیرِ غیر برون از محال نیست دُردی زسے درونِ دنِ سے لال نیست

حلّ آن

معنی ظاہری شعر اینست کہ غیر یعنی رقیب کہ خیالِ سے نوشی دلرد کامیابی او دران داخل محالاتست چراکہ دردنِ یعنی درخم صرف دُردی باقی ماندہ است

زلال موجود نیست +

معنی معمائی اینکه انچه در دلِ غیر ہست یعنی حرف (ی) از لفظ محال بیرون نیست یعنی حرف (ی) درمیان لفظِ (محال) داخل ست پس لفظ (محیال) بہم رسید دُردی یعنی تہ نشین مے کہ حرف آخر لفظ مے یعنی حرف (ی) ہست چون آن درمیان لفظ (دن) باشد لفظ دین حاصل شود و از شکلِ محیال دین حروفِ محیّ الدّین بترتیب بہم رسد +

دیگر باسمِ مُحیّ الدّین خان

خم نگونسار و تہی لای سراز یر وبہ دن　　دردیٔ از مے میخانہ بجسرِ مہ من

حلّ آن

معنی ظاہری اینکہ در ہجر دوست لطف میکشی نماند خم مے نگونسار و خالی واز و نہ افتادہ ست ولای می نیز ریختہ و درون دن حرف دُرد می باقیست دیگر ہیچ نیست معنی معمائی اینکہ لفظِ خم راچون خالی یعنی بے نقطہ ونگونسار کنند (مح) شود و لفظِ (لای) واژون و سرازیر آن لفظ (بال) باشد و دردی مے میخانہ حرف (ی باشد چون آن درون لفظ (دن) در آید دین شود چون از لفظ میخانہ حرف یا بیشتر دور شدہ بود حالا لفظ (مخانہ) باقی ماندہ بہجر مہ حروف م وہ ہم ازان دور شد خان بماند پس محی الدین خان حاصل شد واضح باد کہ از دردےِ مےِ میخانہ دردی یعنی حرف زیرین آن می خواستہ کہ در لفظ میخانہ داخلست و برائے ہمین مقصود لفظِ مےِ میخانہ گفت نہ صرف می فافہم +

معما باسم حافظ (احمد حسن) صاحب

کہ حافظ وقاری جیّد و واعظ وخطیب وصوفی وحاجی وجامع صفات حسنہ

ہستند وپیش امام جامع کدورہ اند

فرد

گر حمدِ خالق ست وگر مدحِ انبیا | در اَحسنِ عبارت ازو می شود ادا

حلِّ آن

معنی ظاہری اینست کہ حمد خدا ونعت مصطفےٰ ازو در احسن تقریر ادا می شود چون واعظ وخطیب وقاریست این صفت را باو مناسبتِ خاصست ومعنی معمائی اینکہ لفظِ حمد خواہ لفظ مدح را در لفظ احسن چون داخل کنند احمد حسن بہم رسد پس اگر لفظ حمد داخل کنند بعد حرف (ا) پیش از لفظِ حسن بیارند واگر لفظِ (مدح) در آرند بعد حروف (ا) و (ح) پیش از لفظ (سن) داخل کنند در ہر دو صورت احمد حسن شود

معمّا بنام نامی جناب حکیم (فضل علیخان) صاحب موہانی

کہ خاندانِ شان در ریاست بڑودہ از بس اعزاز ووقار دارد

تعالی اللہ زفیضِ انتسابِ خاندانت شد | دوا اکسیر وطب سحر واطبا عیسیِ دوران

زیک دہ گشت وازدہ صد شد از سرِ حکمتِ یونان | کنون لعلی ست زخشان دو با دا زشر بدخواہان

حلِّ آن

سرِ حکمت حرف (ح) ہشت عدد دارد چون دہ گونہ گشت ہشتاد^۸۰ شد حرف (ف) کہ ہشتاد عدد

آنست حاصل آمد و چون دو بارہ آن ہشتاد دہ گونہ گردید ہشتصد بہم رسید
وازان حرف (ص) پدید آمد پس باجتماع این دو حرف (فص) بہم رسید بعد ازان
لفظ (لعلی) ہست پس (فضل علی) شد بعد ازان لفظِ (رخشان) ست چون ازان
حروفِ لفظِ (شر) یعنی (ش) و (ر) دور کنند خان ماند پس فضل علیخان برآید +

دیگر باسم سامیِ شان

صدف آسا دو گوشت را فرادارد چو نقش خاتمش را خواہے ازمن
نگینش را بہر جزوست گوہر دگر لعلی ست رخشان از شر ایمن

حلِ آن

از لفظ نگین مرادف آن بعربی لفظ (فص) خواستہ بر فا نقطہ خود موجود ست
مگر از تقریر (بہر جزو گوہر) مراد آنست کہ بر جزو دیگر لفظِ فص یعنی ص نیز گوہر یعنی نقطہ
باشد پس لفظِ (فض) بہم رسید بعد ازان لعلی رخشان ست کہ از شر ایمن ست
یعنی حروف (ش) و (ر) چون از لفظِ رخشان بدر شود فضل علیخان پدید آید +

معما باسم عبد الرحمن

گنج گہر گشتہ است در نظرِ من زبون بندہ (الر) دارد و حسم بدون

حلِ آن

از لفظ بندہ مرادف آن در تازی لفظِ عبد خواستہ واز حروف مقطعات
قرآنی صورت مکتوبی آنہا ارادہ کردہ پس بعد لفظِ عبد چون آن حروف

نوشتہ شود عبد الرحمن بہم رسد +

معمّا باسم کاظم حسین عفی عنہ

ساقیِ من کرد بہرِ من مسیحائی کہ بُرد   تشنگی بیجد از روے حذاقت در دو جام

حلِّ آن

از لفظ تشنگی لفظ ظما کہ مرادف آن در تازی زبان ست خواستہ چون لفظ ظما بیجد شود (ظم) بماند۔ از دو جام ترجمہ آن در عربی کاسین یعنی تثنیۂ کاس مراد داشتہ چون لفظِ (ظم) مع روے حذاقت کہ حرف (ح) باشد درمیان کاسین برند کاظم حسین بہم رسد +

دیگر

من ز کافر فر برم احشای ظالم بر کشم   حضرت شاہ شہید السنت امام برحقم

حلِّ آن

چون از لفظ کافر لفظ فر دور شد (کا) بماند و چون احشاے لفظِ ظالم کہ (ال) باشد بر کشیدہ شد (ظم) بماند پس (کاظم) بہم رسید چون شاہ شہیدان یعنی نام پاک حضرت (حسین) علیہ السلام را امام یعنی پیشواے آن کنند کاظم حسین پدید آید +

معمّا بنام حافظ (ذو الفقار علی) مرحوم ابن ممتاز علی صاحب کہ حسب فرمایش عزیزی سید احمد علی صاحب ہمراہ تاریخ وفات

شان فرستادہ شدہ بود افسوس کہ آن قطعہ تاریخ گم شد

معمّا

لافتی الا علی لاسیف الا ذو الفقار   غوص کن در قلب و نام آن فتی از وی برآر

حلِّ

لفظِ فتیٰ کہ زیر لاے نفی واقع ست معدوم گردد و لفظ (علی) کہ بعد الّا واقع ست باقی بماند یعنی از جملہ لا فتیٰ الا علی لفظ مبارک (علی) حاصل شد ہمچنین از جملہِ لاسیف الا ذو الفقار صرف لفظ (ذو الفقار) باقی ماند غوص کن در قلب یعنی در علی ذو الفقار قلب مکانی بکن پس (ذو الفقار علی) حاصل شود لفظ معمّا بجوابِ معمّاے مشہور باسم طیب کہ آن بے مثل واقع شدہ است و آن اینست

معمّاے مشہور

نامِ یارم سہ حرف وان بے رنج   ہر یکے در شمار پنجہ و پنج

حلِّ آن

حرف (ط) را (نہ) عدد ست و لفظ (نہ) را پنجاہ و پنج عدد باشد حرف (ی) را (دہ) عدد ست و (دہ) را (نہ) عدد و نہ را پنجاہ و پنج حرف (ب) را (دو) عدد ست و لفظ (دو) را (دہ) و لفظ (دہ) را (نہ) و نہ را پنجاہ و پنج بدین صورت

ب	ی	ط
دو	دہ	نہ
دہ	نہ	۵۵
نہ	۵۵	
۵۵		

این نمونہ از استاد بود کہ نامش بثبوت نہ پیوستہ ہم برین نمط سہ معمّاے مندرجہ ذیل

نوشته شده +

۱۔ معمّا باسم طٰهٰ

خوش دو حرفیست نام نامی یار   پنجه و پنج هر یکے بشمار

درین معمّا صعود و نزول نیست +   طٰهٰ
ط ۵ ۵ ه پنج
۵۵

۲۔ معمّا بنام طیّبیّه

پنج حرفیست نام نامی یار   پنجه و پنج هر یکے به شمار

تفصیل حل آن همچنانست که بالا گزشت بدین صورت +

ه	یٰ	بٓ	یٰ	طٰ
پنج	ده	دو	ده	نه
	نه	ده	نه	
		نه		
۵۵	۵۵	۵۵	۵۵	۵۵

واضح باد که در معمّای مشهور صرف صعود بود که از یک رجه تا دوم و سوم درجه در هر یک تبدیل الفاظ همان عدد معین بهم رسیده۔ و اندرین معمّا صعود و نزول مساوی ست یعنی از یک درجه دوم درجه و سوم درجه باز از سوم دو و از دو یک +

۳۔ دیگر همین نمط باسم علا که بدو طور این اسم استخراج کرده شده است

سه حرفی بود اسم سامی یارم   ز هر حرف هفتاد بر می شمارم

ز نرگس و سنبل ز سرو بلندش   به پیش نظر طرفه گلزار دارم

حلّ آن

از شعر ثانی بطور سهل لفظ علا بهم میرسد و بعد ازان چون خوض کنند که از هر حرف هفتاد عدد حاصل شود بدین وسیله البته اندکے استخراج آن نیز بسهل میگردد بر خلاف آنکه اگر این قرینه درمیان نبودی رسائی ذهن بآن فی الجمله دشوار بودے +

حلّ شعر ثانی

در شعر ثانی از نرگس که مشابه چشم باشد (ع) خواسته و از سنبل که مشابه زلف ست (ل) اراده کرده و از سرو بلند (ا) مراد داشته پس لفظ (علا) بهم رسید که دران (ع) را هفتاد عدد ست و (ل) راسی و سی راهفتاد و (ا) رایک و یک انتی و سی راهفتاد بدینطور

ع ل ا
سے یک
۷۰ ۷۰ سے
۷۰

واضح باد که درین معما از زینه اوّل صعود است و در هر سه معماے مذکور بالا از زینه دوبین صعود واقع شده است و زینه دوبین را زینه نخستین قرار داده +

معما باسم پابوبوس بفرمایش دوستی

بو ی هندی شد دو بوئ فارسی راتحتوی		بو که ازوی بو ری گردی بمقصد مهتدی

حلّ آن

بهندی زبان بو را (باس) گویند درمیان لفظ (باس) چون دوبار لفظ (بو) درآرند پابوبوس بهم رسد +

خاتمه

صد شکر ختم و طبع شد این نظمِ یادگار
از روی شاهدانِ سخن پرده برفتاد

آرد مگر بخاطرِ احباب یادِ من
این یادگارِ من که غمِ دل برد زیاد

از سنگ گل بروید و این جای حیرتست
گر سنگ لاخِ طبع بر آمد گلِ مراد

آن فخرِ قوم و ملک کرامت حسین را
نازم که داد کاهشِ دیرینه فکر داد

فرزانه بحرِ حکمت و کوه وقار و حلم
علامه هاشمی نسب و فاطمی نژاد

مثلش ندیده ام بخدا در تمامِ عمر
در علم و فضل و صدق و صفا و سداد و داد

عزمِ درست و همتِ عالی و خوی خوش
رای رزین و فکر بلند و گزین نهاد

تمثالِ مدح را ز مژه مو قلم کنم
کامداد کرده دل ز سویدا پی مداد

بالیده اند علم و عمل در پناهِ هم
در وی که قول و فعل وی آمد باقتصاد

از داد و دید دانه و دامی ازان اوست
دلهای اهلِ دید بدان کرده اصطیاد

خُلقِ کریم بار و روشِ مستقیم او
چون رهرویست راه رو پُر از نعمتش مَزاد

جاه و جلال را بتواضع نکرده جمع
چون او کسے برون ز بناگانِ این نژاد

صوفی گر استقامتِ احوال بایدت
در صحبتش بیا که شود زود مستفاد

از حکمتِ نظر برخش واشود درے — بر روے او نظر فگند هر که بامداد
مجموعه مکارمِ اخلاق ذاتِ اوست — آنکو یقین نداند از اهلِ یقین مباد
این نظم من نبود مگر جنسِ کس مپرس — در قدرش التفاتِ وے افزود از دیاد
از آفتاب مهر خود این ذرّه را فروغ — بخشید و جلوه در نظرِ اهلِ دید داد
چون برگ کاه جانم و امراض بادِ تند — تیمار کرد و بار ز احسان بجان نهاد
میخواهم از خدا بدعا با خلوصِ دل — در کار او گشاد و پےِ دشمنش کساد
کاظم نوشت سال پےِ اختتام و طبع — دلخوش کنِ احبا این یادگار باد

۱۳۲۶ھ

وآخر دعوٰنا ان الحمد للّٰه الحمید المجیب

۱۳۲۶ھ

بعض اکابر وقت بعطاے قطعات تواریخ طبع غرت افزائی
این ہیچمیرز فرموده اند بعد شکریه عاطفت آن قطعات درج میکند

قطعۂ تاریخ از سر آمد سخنوران شاعر معجز بیان جناب سیّد علی عبّاد
صاحب - نیسان - رئیس الٰہ آباد المخاطب بخطاب سرکاری
خانصاحب تحصیلدار درجہ اوّل پنشن یافتہ ارشد تلامذۂ
منشی سیّد اسمٰعیل حسین صاحب منیر مرحوم

قطعہ

ناظمِ ملکِ ادب کی ہے یہ تصنیفِ منیف — اسکو دنیا کے رسالون پہ فضیلت یہ ہے
سالِ تاریخ جو پوچھا تو کہا ہاتف نے — شائقو مصحفِ اعجاز فصاحت یہ ہے

۱۳۲۶ھ

قطعہ تاریخ از خازن گنجینۂ سخندانی ہزار گلزار شیوا بیانی سید محمد کرار حسین صاحب۔ روحانی۔ جنرل سپرنٹنڈنٹ ضلع الہ آباد خلفِ ارشد جناب سید احمد حسن صاحب فرقانی مرحوم و مغفور رئیس شہر میرٹھ

قطعہ

شیخ کاظم حسین صاحب کی — یہ ہے تصنیف نادر و معقول
نظمِ گوہر کی آبداری کا — نام لینا ہے اسکے آگے فضول
بہرِ تاریخ مجھسے فرمایا — حکم والا سے کر سکا نہ عدول
عرض کی یہ دعائیہ تاریخ — ہو یہ نظم لطیف اب مقبول

۱۳۲۶ھ

غلطنامہ کتاب نشید کاظم

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱	۹	نگرآید	نگراید	۱۱	۸	سرو	سرِو
۲	۵	اُرُ	اَرَ	۱۲	۱۴	ہبل	جہل
۲	۱۱	بالحاصان	باخاصان	۱۳	۱۴	تنعُّم	تَنَعُّم
۳	۵	ہادیہ	ہاویہ	۱۵	۱۰	است	ست
۵	۶	رہبر	رہبرے	۱۵	۱۱	اقلاں	افتادن
۵	۹	انقلاب	انقلابے	۱۷	۲	صاّفی	صافیّ
۶	۳	ازرو	ارزو	۱۷	۴	نیم	ونیم
۶	۱۵	ائمیہ	ائمۂ	۱۸	۱	عزل	غزل
۷	۲	یافیتد	یاقیند	۱۸	۵	حَرُم	حَرَم
۷	۱۶	پااحد	بااحد	۱۹	۹	گرِدُ	گِرِد
۸	۴	دزم	درشم	۲۱	۲	کدورہٗ	کدورہ
۸	۷	اِجرمابا	اَجرِنایا	۲۲	۱۰	توارُدُو	توارُدُ رُو
۹	۱۰	دین درنسخہ برحاشیہ	وین	۲۳	۱۴	ہماری	ہمارے
۹	۱۲	فوائد	فواید	۲۴	۷	خربن	حزین

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۲۶	۳	باب الصفا	یاب الصّفا	۵۵	۱۱	معیشه صنکا سنه ۱۲۹۲ه	معیشة صنکا سنه ۱۲۹۶ه
۲۶	۱۱	به جو	نه جو	۵۷	۴	زواید	زُداید
۲۷	۱۶	آزمار	آذار	۵۷	۵	صندور	صند
۲۸	۱۱	بیه	بیه	۵۸	۵	ستر	سَتر
۳۰	۳	دشوار	دشوار	۶۱	۳	جبنیشش	جنبیشش
۳۱	۱۰	مقتصد ای میانه او	مقتصد ای میانه رو	۶۱	۶	در	مادّه در
۳۲	۵	موزخان	مورّخان	۶۱	۱۱	مُرد	مُردِ
۳۶	۱	ضیاالدین	ضیاءالدین	۶۱	۱۳	العریز	العزیز
۳۸	۷	بجیب	بجیب	۶۲	۹	امُنِ	اَمنِ
۳۹	۱۷	مغنی	معنی	۶۲	۱۱	نیتر دز	نیز در
۴۰	۴	مادہا	مادّها	۶۳	۱۴	توشیخ	توشیح
۴۳	۱۲	سنه ۱۲۸۰	سنه ۱۲۸۹	۶۴	۳	دِاد	داد
۴۶	۱۱	گوئیان	گوئیا	۶۴	۸	خرّم	خُرّم
۴۶	۱۲	درخزان	درخزان	۶۴	۱۶	وادر	داور
۴۷	[illegible]	س ۱۰	س ۶۰	۶۵	۳	اَقوُم	اَقوَم
۵۰	۵	تهی	تهی	۶۵	۶	کائر	کاثر

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۶۵	۱۱	ذی جاشان	ذیشان	۸۳	۵	ستمش	ستمتش
۶۵	۱۴	توشیخ	توشیح	۸۵	۸	ایم اے ۱۵ء	ام اے ۱۵ء
۶۶	۳	بزخود	برخود	۸۶	۴	بکبیرڈو	بگیردز
۶۶	۵	دران	وران	۸۹	۳	بوندیلکھنڈ (۱۷۱)	بوندیلکھنڈ ۲۷۱
۶۶	۱۳	اسلام	سلام	۹۰	۳	مکر	مگر
〃	〃	ابنیقہ	انبیقہ	۹۱	۱۴	بفصل	بفضل
۶۶	۱۶	کشیدہ آید	کشیدہ اید	۹۳	۵	ازسماہے	ارشماری
۶۸	۱	ساہ	شاہ	۹۵	۷	انجمُ	انجُم
۶۸	۸	بلاوجود	باوجود	۹۶	۳	رقل	رفل
۶۸	۱۴	وگرے	وگربے	۹۶	۷	عسرلی	عربی
۷۰	۱۵ حاشیہ	وانام	ونام	۹۷	۱	احیاب	احباب
۷۱	۶	کردمد	گردید	۹۷	۱۰	اہل	واہل
۷۴	۸	وز	واز	۹۸	از زیر سطر	پرسد	پِرسد
〃	۱۱	وز	واز	۹۸	۱۱	بُودَ	بُوَد
۷۵	۱۵ در حاشیہ	۱۳۰۳ھ	۱۳۰۲ھ	۹۸	۱۱	عظاً	عظیماً
۷۸	۴	زحبت	رخت	۱۰۱	۱۴	ذلیجہ	ذیحجہ

صفحه	سطر	غلط	صحیح	صفحه	سطر	غلط	صحیح
۱۰۵	۱	بور	بودو	۱۳۳		ورو	دوردو،
۱۰۵	۱۳	که نبود ولف جایز	که نبود وقف جایز ۱۳۱۲ھ	۱۳۳	۶	اُوَ	اُوُ
۱۰۵	از زیر سطر	خود ۱۳	جود ۱۳	۱۳۶	۳	گرزز	گرزِ
۱۰۷	۴	رحمـتہ	رحمتہ	۱۳۶	۱۲	ذومعنی	دومعنی
۱۱۲	۴	وار	دار	۱۳۶	نقشهٔ مکتوبی کبیر دارئی ۱۳	سه جا عدو الف ۱۱۱۱	هر سه جا الف ۱۱۱
۱۱۸	۸	شروشم	سروشم	۱۳۷	۸	دُرخُت	دُخُت
۱۱۸	۱۶	دار	داراز	۱۳۷	۱۰	تنزّهُد	نزرُهّد
۱۲۰	۳	های سیر اعظم فا	های سیر اعظم ما ۱۲۱۶ھ	۱۳۷	۱۴	ازقاً	رزقاً
۱۲۰	۱۶	لفضل	تفضّل	۱۳۸	۹	بیتبن پاسه	کعبتین پاسه
۱۲۲	۳	دزنزعش	درنزعش	۱۳۸	۱۰	مژوه	مژده
۱۲۳	۱۲	مهاراجه صاحب	مهاراجه صاحب بشاه سنگه جودیو	۱۳۸	۱۱	نوش	هوش
۱۲۶	۷	السُّنخت	السُّحت	۱۳۸	۱۴	امهاجرت	مهاجرت
۱۳۱	۱۰	پَیِ	پُیِ	۱۴۰	۱۵	دارسته	وارسته
۱۳۱	۱۱	ففیح	فصیح	۱۴۱	۹	وگر	دگر
۱۳۲	۸	ازدوری	زدوری	۱۴۱	۱۴	خذاقت	حذاقت
۱۳۳	۳	وادار خدا	دادار خدا	۱۴۲	۱	طَیب	رطیبِ

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۴۲	۳	وکہن	و کہُن	۱۵۶	۱۴	تراوورح	تراویح
۱۴۳	۹	ہست	ست	۱۵۸	۳	ولی	دلی
۱۴۷	۸	اراستی	راستی	۱۶۰	۷	وایا	دایا
۱۴۸	۱۲	ہمالون	ہمایون	۱۶۱	۴	غنُیت	غنُیت
۱۴۹	۶	باونی	بادنی	۱۶۲	۲	شمین	خمین
۱۵۱	۱۴	رشتی	رشتی	۱۶۲	۴	بے	پیے
۱۵۱	۱۶	فظّو	فظِّ	۱۶۳	۸	روف	روز
۱۵۲	۲	ببندی ازکی	نبذی اندکے	۱۶۶	۶	تطاق	تطابق
۱۵۲	۱۱	تنیّن	تنبّن	۱۶۶	۱۷	بان	بآن
۱۵۲	۱۴	لعُنَیت	لعَنَت	۱۶۸	۱۰	ترایت	رابت
۱۵۲	۱۷	بیاذده	بیازده	۱۷۰	۲	ولکن	ولکن
۱۵۳	۱	لعَنۃ	لعنۃ	۱۷۰	۵	دمعطے	ومُعطی
۱۵۳	۴	غنی	عنی	۱۷۰	۵	زیر اسم عظیم تا ۱	یا ۱
۱۵۳	۸	بجبشے	بجیشے	۱۷۱	۵	(۲۷)	(۲۹)
۱۵۴	۱۲	تومر	توہر	۱۷۱	۶	علی۲	علی۳
۱۵۵	۱۴	لوز	از	۱۷۱	۹	مالغ۲۷	مالغ۲۹ اللہ۲۸ وکیل۲۹

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۷۲	۳	بادے	باوے	۱۸۰	۳	یا ا	با ا
۱۷۲	۲	زیر حرف با مکتوبی صغیر	مکتوبی صغیر دو	۱۸۰	۵	مکتوبی صغیر زا	مکتوبی صغیر حرف زا
″	″	مصـ ۲۸	مصـ ۴۸	۱۸۱	۶	حرف ہاے	حرفِ ہاے
۱۷۳	۱	شُشصد	شَشصد	۱۸۴	۵	مکتوبی صغیر طا طا ا	مکتوبی کبیر طا طا ۱۰
۱۷۳	۲	زبر بصیر	زبر البصیر	۱۸۴	۶	زتا	زطا
۱۷۳	۳	[illegible]	[illegible]	۱۸۵	۷	قوی ضار	قوی ضار
۱۷۳	۵	بحرف	بحرفِ با	۱۸۶	۲	زیاده ده نه	زیاده ده نه
۱۷۴	۴	زز	زُرُ	۱۸۸	۵	ف غ ۸۰ ۷۰	ف ع ۸۰ ۷۰
۱۷۵	۸	[illegible]	[illegible]	۱۹۳	۱	ذمص	ومص
۱۷۶	۱	[illegible]	[illegible]	۱۹۳	۲	رسین	زِسین
۱۷۶	۲	الف ۱۱۰ را ا	الف ۱۱۰ را ا	۱۹۴	۴	الالہ	الالٰہ
۱۷۶	۸	زبر السلام ا اا	زبد السلام ا ا	″	″	زگیر	زرگیر
۱۷۷	التحت ہا	مصـ ۱۱۷	مکـ ۱۱۷	۱۹۵	۵	مکتوبی صغیر ہشتاد	مکتوبی صغیر ہشتاد
″	″	مکتوبی صغیر ہا	مکتوبی کبیر ہا	۱۹۶	۵	بینات ماجدت	بینات ماجد
۱۷۷	التحت غنی	عین ۶۰	غین ۶۰	۱۹۶	۶	دع ۷۰	بع ۷۰
۱۷۷	۴	رحرف	زحرف	۱۹۷	۱	بیّنات معنی	بیّنات مُغنی

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۱۹۷	۵	صدّا آمد	صدآید	۲۱۰	۳ [illegible]	مصب / ۱۶۳	مصب / ۱۶۲
۱۹۸	۴	جنبار	جبّار	″	″	میزان ۱۶۳	میزان ۱۶۲
۱۹۹	۱ [illegible]	یا ا	با ا	″	تحت السلام	میزان ۱۶۳	میزان ۱۶۲
″	″ [illegible]	الف ۱۰۰	الف ۱۱۰	۲۱۱	۷ [illegible]	میم ۵۰ / جیم ۷۰	میم ۵۰ / جیم ۵۰
۲۰۰	۱	زر او	زبر از	۲۱۲	۷	وازان	وزان
۲۰۰	۲	دو صدّ	دو صد	۲۱۲	۷ [illegible]	ظا ۱ / الف ۱۱۷	ظا ۱ / الف ۱۱۰
۲۰۱	۸	کہ د	کہ در	۲۱۳	۱	درباپ	درياب
۲۰۳	۶ [illegible]	×	[illegible]	۲۱۳	۳ [illegible]	تبنیات عفو	بتّنیات عفوّ
۲۰۳	۶	پدید آر	پدیدار	۲۱۳	۵ [illegible]	مکتوبی صلغیر الف	مکتوبی صغیر الف
۲۰۴	۱ [illegible]	یا عدد زبر	با عدد زبر	۲۱۴	۱	اسمائے الکف	اسمائے الِفْ
۲۰۴	۷ [illegible]	مقسط / مصب	مقسط / مصب / ۴۰۱	۲۱۴	۳	(۲۲) اسمائے	(۲۱) اسمائے
۲۰۵	۲	زبرالعجایہ	زبرار لعجایہ	۲۱۴	۷	ہمہ ۲۶	ہمہ ۲۷
۲۰۶	۲ [illegible]	یفین ختم	یقین ختم	۲۱۴	۵	الآخر ۱۹	اللہ ۱۹ - وکیل ۲۰ - الآخر ۲۱
۲۰۶	۹	الشہیدی	الشہید	۲۱۶	۲	جدگانہ	جداگانہ
۲۰۶	۱۰	زصدٗ	زِصد	۲۲۳	۳ تحت قاف	قاف ۱۸۱ الف ۱۱۱ فا ۸۱ کل ۱۱۱	قاف ۱۸۱ الف ۱۱۱ فا ۸۱ کل ۳۷۳
۲۰۷	۱	ثمس و مایہ	خمس (و) مایۂ	۲۳۰	۱۱	ممیت ۶۹۰ زبر	۴۹۰

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲۳۵	۴	حکما	حکم	۲۴۶	۳	لاّ	لا
״	״	ہمآن	ہمان	۲۴۷	۲	ررجہ	درجہ
۲۳۷	۱۱	وازان	ازان	״	״	تبدیل	بہ تبدیل
۲۴۵	۳	ازدوی	ازروی				